

**NELJÄ STRATEGISTA TAPAA VÄLITTÄÄ IHMISEN
YHTEISKUNNALLISISTA OIKEUKSISTA -
SOSIAALITYÖN TEOREETTISEN MANDAATIN
ULOTTUVUUKSIA JA EHTOJA PARADIGMA-
ANALYYSIN VALOSSA**

Sari Lagstedt
Maisterintutkielma
Sosiaalityö
Kokkolan yliopistokeskus
Chydenius
Jyväskylän yliopisto
Kevät 2022

JYVÄSKYLÄN YLIOPISTO

Tiedekunta Humanistis-yhteiskuntatieteellinen	Laitos Kokkolan yliopistokeskus Chydenius
Tekijä Sari Lagstedt	
Työn nimi Neljä strategista tapaa välittää ihmisen yhteiskunnallisista oikeuksista - Sosiaalityön teoreettisen mandaatin ulottuvuuksia ja ehtoja paradigma-analyysin valossa	
Oppiaine Sosiaalityö	Työn laji Maisterintutkielma
Aika 9.5.2022	Sivumäärä 63
<p>Tiivistelmä</p> <p>Tässä maisterintutkielmassa tutkin sosiaalityön teoreettisen itsemäärittelyn mahdollisia ulottuvuuksia ja ehtoja yhteiskuntatieteen kentällä. Sosiaalityön teoreettista mandaattia, jonka nojalla se voisi ajaa ihmisen yhteiskunnallisia oikeuksia on peräänkuulutettu, ja toisaalta postmoderneimmissa lähestymistavoissa myös kyseenalaistettu. Sosiaalityö etsii aineksia omaan itseymmärrykseensä yhteiskuntateorioista, jotka pyrkivät käsitteellistämään sosiaalisia ongelmia ja yhteiskunnallista hyvää. Eräs syy teoreettisen mandaatin kyseenalaistamiselle juontuu yhteiskuntatieteen epäyhtenäisyydestä liittyen käsityksiin tiedon luonteesta ylipäättään sekä eriävistä näkemyksistä hyvistä yhteiskunnallisista kohtalonkuluista. Yhteiskuntateorian jännitteisen kentän ja sosiaalityön oppialan suhdetta analysoimalla voidaan hahmottaa paremmin sosiaalityön asemaa. Tässä tutkielmassa kysyn, millaisia ihmisen yhteiskunnallisista oikeuksista välittämisen strategioita yhteiskuntatieteen kenttä viitoittaa sosiaalityölle sen teoreettisen mandaatin pohjaksi?</p> <p>Toteutan tutkimuksen paradigma-analyysillä, jossa yhdistyy tieteenfilosofinen ja yhteiskuntateoreettinen analyysi. Valotan havaintojani viittauksilla neljään yhteiskuntatieteen klassikkotekstiin. Sovellan tulkinnoissani radikaalin sosiologian käsityksiä tieteen ja muiden yhteiskunnallisten kenttien suhteista. Paradigmaattisten jännitteiden valottamisen myötä tulee mahdolliseksi oppia uutta mahdollisuuksista puolustaa ihmisten yhteiskunnallisia oikeuksia asiantuntijan näkökulmasta moderneissa yhteiskunnissa, joissa mandaatista kilpailevat myös valtio ja talouselämä.</p> <p>Analyysin tuloksena paradigmaattisina strategioina hahmottuivat syrjäytymis-, marginalisaatio-, vieraantumis- ja sosialisaaionäkökulmat. Paradigmojen eettiset valmiudet eroavat johtuen niiden erilaisista tavoista käsittää yhteiskunnallinen historiallinen muutos, poliittinen toimijuus ja normatiivisena nähty yhteiskunnallinen hyvä. Tutkielmani keskeinen viesti on, että teoreettinen itsetuntemus on sosiaalityölle tärkeää, koska sosiaalityö on ammattina ristiriitaisten yhteiskunnallisten vaatimusten kohteena, mikä asettaa monin tavoin koetteille sen ammattietiikan.</p> <p>Keskeinen lähde: Burrell, G. & Morgan, G. (1979). Sociological paradigms and organisational analysis.</p>	
Asiasanat paradigma, sosiaalityön teoria, yhteiskunnalliset oikeudet, eettinen toimijuus, mandaatti	
Säilytyspaikka Jyväskylän yliopisto	
Muita tietoja	

KUVIOT

KUVIO 1	Neljä paradigmaa sosiologian teorioiden analysointiin	13
KUVIO 2	Kehitelmä Burrelin ja Morganin (1979) paradigma-analyysistä .	14
KUVIO 3	Greimasin semioottinen neliö.....	15
KUVIO 4	Tutkimusaineiston asettuminen laajempaan analyttiseen viitekehykseen	16
KUVIO 5	Suhteen luonti biologiaan yhteiskuntatieteessä	27
KUVIO 6	Näkymätön auktoriteetti mielipiteisiin puuttumisen jalansijana	29
KUVIO 7	Yhteiskunnallisista oikeuksista välittämisen anonyymit aiheet...	31

TAULUKOT

TAULUKKO 1	Yhteiskunnallisista oikeuksista välittäminen paradigmoittain .	53
------------	--	----

SISÄLLYS

1	JOHDANTO	1
1.1	Sosiaalityö ihmisten yhteiskunnallisista oikeuksista välittävänä työnä	3
1.2	Keskustelu sosiaalityön teoreettisesta mandaatista	6
1.3	Sosiaalityön teorian suhde yhteiskuntatieteeseen	9
1.4	Tutkimusongelma, kysymykset ja aineisto	10
2	TEOREETTINEN JA ANALYYTTINEN VIITEKEHYS	12
2.1	Burrelin ja Morganin paradigma-analyysi	12
2.2	Sosiaalisemiotiikka suhteiden luonnin havainnoimisen apuna	15
2.3	Paradigma käsiteellisenä välineenä radikaalin sosiologian ja kriittisen realismin viitekehyksessä	16
3	ANALYYSIN LÄHTÖASETELMAN KUVAUS: PARADIGMAT BURRELIN JA MORGANIN MUKAAN	19
3.1	Funktionalismi	19
3.2	Tulkinnallinen paradigma	21
3.3	Radikaali humanismi	23
3.4	Radikaali strukturalismi	24
4	ANALYYSI: JALANSIJAN HANKKIMINEN POLIITTISEN MIELIPITEEN MUODOSTUKSEN KENTÄLTÄ TIETEEN NIMISSÄ	27
4.1	Käsitys universaalista ihmisluonnosta osana yhteiskuntatieteen oman identiteetin etsintää	27
4.2	Näkymätön auktoriteetti	28
4.3	Neljä yhteiskunnallisista oikeuksista välittämisen strategiaa	31
4.3.1	Kokemuksen opettamia faktoja aktiivisen kansalaisuuden tueksi	31
4.3.2	Vuoropuheluun osallistaminen vapauttaa tuntemattoman pelosta	36
4.3.3	Itsetutkiskelu auttaa havaitsemaan omaperäisiä valintoja estävien syiden kuvittelunvaraisuuden ja ohjaa rakentamaan luovaa elämänmyönteistä kulttuuria	40
4.3.4	Sosiaalihistoriallinen tutkimus auttaa tiedostamaan aseisiin nautitsevat kohtalokkaat pelit ja luo edellytyksiä vastuulliselle välittämiselle	45
5	YHTEENVETO	52
5.1	Tulokset	52
5.2	Johtopäätökset	54

5.3	Jatkotutkimuksen aiheita	59
LÄHTEET	61

1 JOHDANTO

Köyhä maalaishidalgo Alfonso Quijano menettää järkensä liikaa ritarromaaneja ahmittuaan ja päättää lähteä maailmalle taistelemaan vääryyttä vastaan ja puolustamaan sorrettuja ratsastaen vanhalla kaakillaan Rosinantella. Hän ottaa nimekseen don Quijote Manchalainen ja pukeutuu ruosteiseen haarniskaan. Aseenkantajakseen hän ottaa pelkurimaisen, viekkaan ja maalaisjärkeä käyttävän Sancho Panchan, joka nimittää isäntäänsä ”surkean hahmon ritariksi”. Surkealta näyttää hänestä hahmo, joka esittää kunniakkailta näyttäviä ritarillisia elkeitä vastustajanaan paremman puutteessa tuulimyllyt, jotka käyvät jättiläisistä.¹

Tämän tutkielman aihe kumpuaa aika-ajoittaisista tunnelmistani surkean hahmon ritariudesta lastensuojelun sosiaalityöntekijänä. Nuorten livetessä auttamaan valmiista otteesta jotkin sosiaalityön ideat ovat alkaneet näyttää epäilyttävästi samanlaatuisilta kuin don Quijotella. Tässä tutkielmassa pohdin, mitä oikeastaan olisivat ne tieteelliset argumentit, joilla varustautuneena sosiaalityöntekijä voi osallistua poliittisen kentän kamppailuihin ihmisten yhteiskunnallisista oikeuksista.

En ole yksin epäillessäni nuorisososiaalityötä ohjaavien ideoiden ajautuneen hakoteille. Monissa tutkimuksissa välittyvä viesti, että nuoret kokevat, etteivät tule asioineen lainkaan kohdatuksi (Ahola ja Galli 2010; Rytönen 2013). Esimerkiksi koulutuksen merkitystä korostetaan yhteiskunnassamme tienä täysipainoiseen aikuisuuteen. Ideaa tuetaan poliittisissa ohjelmissa syrjäytymisen ja marginalisaation käsitteillä, joihin liittyen koulupudokkaat nähdään haavoittuneina yksilöinä, joiden kyky sopeutua nopeasti muuttuviin yhteiskunnallisiin käytäntöihin on vahingoittunut. Haavoittuvuuden eetoksen turvin (Brunila 2019; 2019b; Perttula 2015) systeemillä on oikeus määritellä nuoren vaikeudet passiivisuutena tai kehittymättömänä resilienssinä sen sijaan että tarkasteltaisiin nuorelle mahdollisia strategioita yhteiskunnassa, joka näyttää hiljaa hyväksyvän syrjäyttävät käytännöt.

¹ Olen mukailnut Wikipedian juonitiivistelmää, jonka ytimekkäitä luonnehdintoja en itse olisi tavoittanut. Miquel de Cervantes (1547–1616) Neuvokas ritari don Quijote Manchalainen.

Vaikka don Quijote -esimerkki voi karrikoinnissaan tuntua liioittelevan kriittiseltä lähtökohdalta, se on omiaan herättelemaan miettimään, missä määrin yhteiskunnallista auttamistyötä motivoi enemmänkin poliittisiin ideologioihin kiinnittynyt idealismi kuin tahto käsittää ihmiselämää reaalisesti vaikeuttavia olosuhteita entistä paremmin. Sosiaalityö käytännössä saa ideansa paljolti politiikasta, se on käytännöllistä työtä, joka toimeenpanee kansallisia hyvinvointipoliittisia ideologioita lain nojalla. Samaan aikaan demokratian luonnetta on koko modernin aikakauden heikentänyt talouden kentän sanelun ujuttautuminen poliittiseen päätöksentekoon (Marx 1979; Foucault 2008, 45–47; Harvey 2005; Klein 2007, Block & Somers 2014; Ferguson 2008). Sosiaalityön kannalta sen tiedeperustan vaaliminen on tärkeää, jotta se pystyy perustellusti ottamaan itsenäistä kantaa poliittiseen ideologiseen kehitykseen (vrt. Staub-Bernasconi 2016, 44).

Olen kiinnostunut tieteellisten käsitysten mahdollisuuksista saada sananvaltaa sosiaalityön linjauksissa suhteessa poliittisiin ideologisiin käsityksiin. Kysymykseni kiinnittyy keskusteluihin sosiaalityön mandaatista (Staub-Bernasconi 2016). Sosiaalityö saa mandaattinsa paitsi valtiolta ja lainsäädännöstä, myös asiakkailtaan sekä teorioista ja ammattialan eettisistä normeista. Eri mandaatit ovat jännitteisessä suhteessa toisiinsa, eikä ole itsestään selvää, että teoriaperustainen mandaatti olisi aina puhevaltainen poliittisen kentän keskusteluissa. Asetelma on jo lähtökohdiltaan vaikea, sillä demokraattisen mielipiteenmuodostuksen logiikalla jäsentyvä politiikan kenttä ja puolueettomia universaalisti päteviä käsityksiä tavoitteleva tieteen kenttä (Bourdieu 1998) eivät istu ajattelutapoineen hyvin yhteen. Toisaalta myös sosiaalityön omalla kentällä on ristiriitaisiakin käsityksiä siitä, millaisia yhteiskunnallisia tavoitteita sen tieteen näkökulmasta tulisi edistää, ja sosiaalityö on jo pidempään haeskellut teoreettisia perusteita yhtenäisemmälle identiteetille (Mäntysaari ym. 2009).

Oma lähtökohtani on käsittää sosiaalityö yhteiskunnallisena auttamistyönä, jonka tehtävänä on välittää ihmisten yhteiskunnallisten oikeuksien toteutumisesta. Tästä näkökulmasta sosiaalityö kiinnittyy osaksi yhteiskuntatiedettä, jossa on koetettu käsitteellistää sellaisia yhteiskunnallisia ongelmia, jotka antavat aiheen välittää. Ajattelen, että sosiaalityön teoriapohjan hajanaisuus heijastelee siten yhteiskuntatieteen paradigmaattisen hajaantuneisuuden (Burrell ja Morgan 1979) tilannetta. Yhteiskunnallisiin keskusteluihin osallistuminen teoreettisen mandaatin nojalla voisi olla vahvemmin osa sosiaalityön toimintaa, jos yhteiskuntatieteen kentän jännitteistä oltaisiin paremmin tietoisia.

Asetan tehtäväkseni etsiä vastausta kysymykseen, millaisena sosiaalityön paikka ihmisten yhteiskunnallisista oikeuksista välittäjänä voi näyttäytyä yhteiskuntateoreettisen kentän puitteissa? Millaisia strategioita yhteiskuntatieteessä on viitoitettu oikeuksista välittävälle asiantuntijatyölle ja millaista jalansijaa sosiaalityö voi tieteen nimissä vaatia poliittisen kentän toimijana? Pyrin kirkastamaan

niitä jänniteitä, jotka välittyvät oikeuksista välittävään työhön yleisen yhteiskuntatieteen jännitteisistä tavoista käsittää hyvät yhteiskunnalliset kohtalonkulut. Kohdennan analyysini siten yleisen yhteiskuntateorian ja sosiaalityön oppialan suhteeseen. Näin voidaan oppia jotakin uutta mahdollisuuksista puolustaa ihmisten yhteiskunnallisia oikeuksia asiantuntijan näkökulmasta. Kotiranta ja Mäntysaari (2008) rohkaisevat sosiaalityön tutkimusta käymään vuoropuhelua muiden yhteiskunta- ja ihmistieteiden sekä filosofien suuntaan. "Sosiaalityö ei voi akateemisena oppialana umpeutua liikaa keskusteluun vain "itsensä kanssa"" (mt., 322).

Oma näkökulmani asettuu radikaalin sosiologian viitekehykseen. Poliittisen näkeminen myös teoreettisessa voi auttaa osallistumaan keskusteluihin, joissa sosiaalityön institutionaalisia periaatteita luodaan (esim. Solas 2008). Sosiaalityössä tulee suhtautua valppaasti teorioihin sosiaalityön paikasta, ja pohtia erilaisten teorioiden asettumista kannattamaan tietynlaisia näkemyksiä yhteiskunnallisesta hyvästä ja yhteiskunnalliselle ihmiselle kuuluvista oikeuksista, jotta se ei tiedostamattaan uusinna hegemonisia käytäntöjä (Harvey 2005, 66). Teoreettinen tarkastelu voi tarjota näkökulmaa myös toteutumattomiin ideoihin, siihen ennen kuulumattomaan tai aiheettomana pidettyyn, mikä ei poliittisesti määrittävissä käytännöissä syystä tai toisesta ole saanut tuulta alleen. Teoreettisiin keskusteluihin on yhä tärkeämpää osallistua nyt, kun käsityksiä yhteiskunnallisista oikeuksista haastetaan toisaalta uusliberalistisen yhteiskuntakehityksen ja toisaalta länsimaista hyvinvoinnin ideaa kyseenalaistavissa globaalia eriarvoisuutta sekä ekologista kriisiä esiin nostavissa keskusteluissa.

1.1 Sosiaalityö ihmisten yhteiskunnallisista oikeuksista välittävänä työnä

Keskustelua tarpeesta kiinnittää sosiaalityön teoriointia selkeämmin oikeuksien näkökulmaan ovat viritelleet esim. Solas (2000; 2008; 2018), Ife (2012) ja Staub-Bernasconi (2016). Oikeuksien näkökulmasta sosiaalityötä ajatellaan historiallisena käytäntönä, jonka juuret voi löytää moninaisten sosiaalisten liikkeiden ihmistä suojelevasta ja puolustavasta toiminnasta kamppailuissa, joita modernisoituminen, teollistuminen ja siirtomaihin suuntautunut riisto on merkinnyt. Sosiaalityön institutionalisoituminen on hallinnollisena projektina liittynyt poliittisiin ideologioihin hyvästä yhteiskunnasta. Pohjois-eurooppalaisessa mallissa keskeisenä on näyttäytynyt kapitalististen intressien ja palkansaajien intressien sovittelu sosiaalidemokraattisen hyvinvointivaltion idean avulla. (Sipilä 1996; Ife 2012.) Sosiaalityö näyttää jokaisessa yhteiskunnallisessa kontekstissaan omanlaisenaan,

mutta sen yleinen ammattieettinen kutsumus liittyy ihmisten oikeuksien puolustamiseen tavalla, jonka tulisi olla valmis myös toimeksiantajayhteiskuntansa kritisointiin (Solas 2000; 2008; 2018).

Sosiaaliset oikeudet asettuvat laajempaan ihmisoikeuksien perspektiiviin. Ihmisoikeuksiin liittyvien käsitysten on nähty kehittyneen kolmessa aallossa (Ife 2012, 43–48). *Ensimmäinen aalto* ajoi kansalais- ja poliittisia vapauksia (äänioikeus, mielipiteen ilmaisun vapaus, kokoontumisvapaus, yhdenvertaisuus lain edessä, oikeus kansalaisuuteen, yksityisyydensuoja, uskonnonvapaus, osallistumisoikeus, oikeus kunnioitettavaan kohteluun, turvalliseen yhteiskuntaan, syrjinnästä vapauteen, yritystoiminnan harjoittamisen turvaamiseen jne.), *toinen aalto* taloudellisia, sosiaalisia ja kulttuurisia oikeuksia (oikeus työhön, riittävään toimeentuloon, asuntoon, riittävään ruokaan ja vaatetukseen, koulutukseen, riittävään terveydenhuoltoon, sosiaaliturvaan, arvokkaaseen vanhuuteen, kohtuulliseen virkistykseen ja vapaa-aikaan jne.) ja *kolmas aalto* yhteisöille, kansoille tai kansakunnille kuuluvia oikeuksia (oikeus taloudelliseen kehitykseen, oikeus hyötyä maailmankaupasta ja talouskasvusta, oikeus elää harmonisessa yhteiskunnassa, oikeus puhtaaseen veteen ja ilmaan, oikeus kokea luonto). (Ife 2012, 43–48.)

Kuten Ife (2012, 42) toteaa, akateemista keskustelua ihmisoikeuksista ovat hallinneet lainopillinen, filosofinen ja politiikan tutkimuksen ala. Sosiaalityön kannalta tärkeää on tunnistaa oikeuksien liittyminen sosiaalishistoriallisiin puitteisiinsa. Yhteiskunnallisista oikeuksista ei ideoida tyhjiössä, vaan ajatteluun liittyy modernin sosiaalishistoria. Nykyiset tavat määritellä oikeuksia ovat tiiviisti kytköksissä modernisoitumisen kulkuihin länsimaissa (Ife 2012, 70; Sipilä 1996). Ensimmäisen sukupolven oikeudet liittyvät selkeästi liberalistiseen yksilön oikeuksia ajavaan aatemaailmaan, toisen sukupolven oikeudet voi nähdä reaktiona ja sovitteluna teollistumisen palkkatyöläisten näkökulmasta tuomiin ongelmiin (vrt. Ife 2012, 47; Sipilä 1996, 20–22), ja kolmannen sukupolven vaatimuksina länsimaista individualistista liberaalia ajattelua laajempaan tapaan käsittää ihmisoikeudet (Ife 2012, 47; Nussbaum 2006).

Sosiaalityön paikkaa pohtivassa teoreettisemmassa tutkimuksessa yhteiskunnallisten oikeuksien näkökulma on ollut tutkimuskohteena toisaalta teorioidinnissa hyvinvointivaltiosta ja toisaalta hyvinvointivaltion kritiikissä. Kajanoja ja Hagfors (2011) argumentoivat pohjoismaisen hyvinvointivaltion puolesta ”hyvän kehän” teoriallaan, joka liittyy sosiaaliset oikeudet ja hyvinvoinnin toisiinsa (vrt. Therborn 2014; Dorling 2012). Hyvinvointivaltiota normatiivisesta näkökulmasta puolustavat keskustelut haastavat julkisen keskustelun liberaalin siiven ajatusta siitä, että sosiaaliset oikeudet olisivat luonteeltaan nimenomaisen kommunistisia.

Kapitalismikriittinen näkökulma on toisaalta arvostellut liberaalina eliittien valtaa ja kolonialismin muotoja tukevana mallina hyvinvointivaltiollistakin tapaa

käsittää sosiaaliset oikeudet (Solas 2000; Rambaree 2017). Feministinen kritiikki on kiinnittänyt huomiota liberaalien arvojen yksiulotteiseen liittymiseen julkisissa asemissa toimivien miesten aseman parantamiseen (Ife 2012, 73–77). Byrokratiakriittinen näkökulma on nostanut tarvetta asiakkaiden äänen kuuluville tuomiseen (esim. Metteri 2012). Globaalista näkökulmasta yhteiskunnallisista oikeuksista ideointi näyttää kiinnittyvän hyvin vahvasti länsimaiseen asetelmaan, jossa taloudellinen kasvu nähdään keskeisenä arvona (Helne & Hirvilammi 2017).

Sosiaalityön näkökulmasta yhteiskunnallisista oikeuksista tulisi tavoitella käsitystä, jota olisi mahdollista edistää universaalina pyrkimyksenä siten, että ihmisten oman äänen kuulumista ei sen avulla torjuta (Ife 2012). Nussbaum ja Sen (1993) ovat kehittäneet yhteiskunnallisen oikeudenmukaisuuden globaalia mallia, jossa yhdistyisivät yksilölliset tarpeet ja sosiaaliset oikeudet. Normatiivista oikeuksiin pohjautuvaa perustaa sosiaalityölle on pyritty löytämään myös etiikasta (Niemi & Kotiranta 2008) ja tunnustuksen filosofiasta (Hirvonen 2020). Välittämisen velvoite kumpuaa käsityksistämme siitä, kuinka asioiden tulisi olla. Nämä käsitykset eivät rakennu arjessa mitenkään objektiivisesti, vaan kasvamme odottamaan tietynlaisia asioita sen mukaan, mitä kulttuurissamme arvostetaan ja millaisiin kokemuksiin kasvamme. Kotiranta ja Mäntysaari (2008, 321) toteavatkin, että sosiaalityön normatiivisen perustan suuri ongelma on moniarvoisuus.

Tässä tutkielmassa asetun enemmänkin Sipilän (1996, 24) kannalle, ja ajattelen, että sosiaalityön institutionalisoituminen on saattanut alan tilanteeseen, jossa se ei enää täysin hahmota ja tunnista alaa historiallisten kamppailujen tuotoksena. Esimerkiksi syrjäytymisestä on muodostunut ”meitä kaikkia koskeva riski” (Sandberg 2015; vrt. Sipilä 1996, 48) ja se on teemana alkanut epäpolitisoitua. Sosiaalityön olennaisia ideoita etsivästä keskustelusta voi huomata, että vaikka alaa yleisesti sitova ammattieettinen normisto ohjaa toimintaperiaatteiden arviointia, sosiaalityön ammatillistuminen on merkinnyt yhteiskunnallisen näkökulman painumista taka-alalle. Yhteiskunnallisen hyvän ohjelman voi silti nähdä elävän edelleen jännitteisenä, paitsi politiikan, myös yhteiskuntatieteen kentällä ja yhteiskunnallisten oikeuksien luonteesta on olemassa kilpailevia näkemyksiä. Ajattelen radikaalin sosiologian linjoilla, että erilaiset arvot liittyvät eri puhujien erilaisiin yhteiskunnallisiin asemiin ja siihen, mikä missäkin asemassa näyttäytyy puolustamisen arvoisena. Arvot eivät ole vain ideoita ja niiden ajaminen vain puhdasta retoriikkaa, vaan ne syntyvät käytännössä merkityksellisistä ja kannatettavista asioista ja retoriikalla ajetaan asioita tietyille mallille tietyssä yhteiskunnallisessa tilanteessa. Näin ajateltuna näkökulma välittämiseen vääjäämättä muotoutuu kannanottona kansalaisen ja toimeen tulijan asemiin. Tästä syystä puhun tässä tutkielmassa oikeuksista ennemminkin yhteiskunnallisten kuin ihmisoikeuksien käsitteen alla, sillä ihmisoikeudetkin toteutuvat tai jäävät toteutumatta yhteiskunnallisista syistä. Sosiaalisten oikeuksien

käsitettä taas käytetään usein rajatummassa merkityksessä hyvinvointivaltiolliseen sosiaaliturvaan liittyvänä.

1.2 Keskustelu sosiaalityön teoreettisesta mandaatista

Teoreettisen tiedonmuodostuksen voisi ajatella olevan sosiaalityöntekijöille vahvaa pääomaa suhteessa poliittisiin ideologioihin, sillä moderni valtiollinen hallinnointi pyrkii toimissaan paitsi demokraattisen periaatteen kunnioittamiseen, myös soveltamaan tiedettä pyrkimyksissään. Silti sosiaalityön tieteeseen perustuvan tietopohjan tutkiminen tai jäsentäminen ei näyttäisi olevan nykyään kovin suosittua, vaan suositummalta näyttää toteutuvien käytäntöjen luonteen tutkimus. Suomalaisessa sosiaalityössä etenkin metateoreettinen tarkastelu on näyttäytynyt haasteena, joka ei ole erityisesti vetänyt tutkijoita puoleensa (Mäntysaari ym. 2009, 12). Hassard ja Cox (2013, 1704) esittävät, että diskursiivisen käänteen myötä metateoreettiset tarkastelut ovat jääneet pois muodista ja näyttäytyvät helposti älyllisenä nostalgiana elleivät suorastaan harhaoppisuutena (vrt. Bourdieu 1988, 85–86). Sosiaalisessa konstruktionismissa teoreettisen mandaatin mahdollisuuteen tai merkitykseen suhtaudutaan melko varauksellisesti (esim. Payne 2014) kun taas radikaalimmassa sosiaalityössä sitä peräänkuulutetaan (esim. Garrett 2018). Metodologisesta näkökulmasta metateoreettisia tarkasteluja on puolustettu niiden tutkimustyöhön tuomalla holistisuudella, tieteelliseen mielikuviin virittävyydellä ja moniulotteisen näkökulman tuonnilla kompleksisten ongelmien ratkaisuun (esim. Hujala ym. 2019; McGregor 2019).

Payne (2014) edustaa varauksellista sosiaalikonstruktionistista käsitystä, jonka mukaan sosiaalityön luonne muotoutuu sosiaalityön käytännöllisten kokemusten, käytäntöteorioiden ja sosiaalityön luonnetta koskevien keskustelujen vuorovaikutuksessa. Asiakkaiden asiantuntijuus nousee käytäntöteorioiden rinnalle, eikä teoriaa ja käytäntöä ole mahdollista irrottaa toisistaan erillisiksi. Silti tietynlaiset vakiintuneet mallit, viitekehukset, orientaatiot ja teoreettiset selitysmallit ohjaavat käytännöistä tehtyjä tulkintoja. Tulkinnoista valitsemisen ongelma näyttäytyy käytännöllisenä ongelmana pikemminkin kuin tiedon teoreettiseen pätevyyteen liittyvänä punnintana. Viitekehys asettaa paljon painoarvoa organisaatioissa ja tiimeissä tapahtuvalle kriittiselle reflektiolle, jonka nojalla kehitetään toimistokohtaisia toimintalinjauksia tavoista tehdä sosiaalityötä. Käyttöteorioiden vaikuttavuuteen perustuvaan arviointiin (evidence based practice) suhtaudutaan varauksellisesti. Payne (2014, 63) epäilee, että yhteiskuntatutkimuksen avulla ei tulla koskaan pystymään riittävällä tavalla auttamaan sosiaalityöntekijää kohtaamaan kaikkia niitä vaihtelevia tilanteita, joita käytännössä eteen tulee. Hän on skeptinen

myös sen suhteen, josko tieteen avulla voidaan ratkoa yhteiskunnallisia yhteisöllisiä tai rikollisuuteen liittyviä ongelmia siten kuin poliittisella kentällä odotetaan, sillä tiede ei ole pystynyt ratkaisemaan tietämiseen liittyvää kiistaansa positivistisen ja tulkinnallisen tieteenihanteen välillä. Payne suhtautuu tähän kiistaan ikuisuuskysymyksenä (mt., 63).

Healy (2014) tuo hieman toisenlaista sävyä keskusteluun sosiaalityön ideoiden muotoutumistavasta verrattuna sosiaalikonstruktivistiseen tapaan, jossa huomio kiinnittyy saavutettuun konsensukseen ja jossa luotetaan paljon vuorovaikutuksen tasavertaisuuteen. Hän painottaa, että sosiaalityön asettumisella tiettyihin historiallisiin, maantieteellisiin ja institutionaalisiin puitteisiin on merkitystä sosiaalityön käytännöille. Sosiaalityön idea tai tarkoitus ei ole hänenkään mukaansa otettavissa valmiina vaan se on jokaisen työntekijän omalla kohdallaan ja omissa yhteistyöverkostoissaan aktiivisesti itse työstettävä mielekkääksi. Jotta neuvotteluissa pärjäisi paremmin, on hyvä tiedostaa keskusteluita säänteleviä diskursseja institutionaalisina kamppailuina sekä sosiaalityön teorioita historiallisissa ja yhteiskunnallisissa konteksteissaan. Kamppailujen tuloksena jokin kanta voi jäädä tappiolle. Kanta ehkä painuu unohduksiin, tai ehkä vain painuu maan alle ja nostetaan esiin taas uuden tilaisuuden tullen.

Suomessa sosiaalityön aatteellisten ja tieteellisten ideoiden kiteytymiä poliittisissa ja akateemisissa kamppailuissa hyvinvointivaltion institutionaalisiksi käytännöiksi ovat analysoineet esimerkiksi Sipilä (1996), Toikko (2005, 2009), Juhila (2011) ja Kokkonen (2016). Sipilä (1996) kuvaa, kuinka suomalainen sosiaalityö on muotoutunut historiallisissa käytännöissä byrokratiatyöksi, palvelutyöksi ja psykososiaaliseksi työksi. Rationaliteetit, jotka muotoamistyöhön ovat vaikuttaneet, ovat lähtöisin teollistumisen ja modernistumisen tuottamasta toimintatapojen muutoksista kuten yhteisöllisten siteiden hajoamisesta ja ammattien kiihtyvistä eriytymisestä. Hyviä ideoita ovat tarjoilleet niin teollisen tuotannon rationaliteetti, markkinoiden rationaliteetti, byrokratian rationaliteetti kuin teoreettisesti muotoiltu kommunikatiivinen rationaliteettikin. Sosiaalityön tekemisen tavat eivät ole historiallisen monimuotoisuuden sekä poliittisen kiistanalaisuuden vuoksi näyttäneet itsestään selvinä, vaan sosiaalityö on voitu nähdä yhtä lailla eriarvoisuutta tasaavana työnä kuin yhteiskunnallisen eriarvoisuuden uusintamisen välineenäkin.

Sosiaalihistorialliseen tutkimukseen nojaten myös Toikko (2009; 2005, 222–230) kyseenalaistaa teoreettisen edistymisen sosiaalityön muodonmuutosten taustalla. Ideologisiin kiistoihin kontrollista ja tuesta on kytkeytynyt kamppailuja sosiaalityön yhteiskunnallisen ja yksilöllisen orientaation välillä samoin kuin yhteisöjä valtuttavan ja reformistisen universalistisen uudistuspolitiikan välillä. Kiistelyn pohjavire näyttäisi aika pitkälle pysyneen vuosikymmenten kuluessa

muuttumattomana. Muodonmuutosten taustalla on Toikon mukaan kilpailu määrittelyvallasta alan sisällä sekä suhteessa psykologian ja sosiologian tieteenaloihin.

Trevithick (2011, 32) katsoo sosiaalityön ammattikäytännön muotoutuvan sen hyödyntäessä teoreettista, faktuaalista ja käytännön tietoa. Teoreettinen tieto auttaa käsittämään paremmin niitä tiedostamattomia systeemejä, joihin ihminen eläessään asettuu, faktuaalinen tieto on edellytys, jotta voidaan toimia yhteiskunnassa annettujen pelisääntöjen mukaan ja käytännön tieto kuvaa ihmisen herkkyyttä oivaltaa, mikä missäkin tilanteessa on tärkeää ja olennaista. Käytännön kokemustieto saattaa pitää sisällään käsityksiä, jotka jäävät mielipiteiden tasolle tai käsityksiä, jotka kantavat kulttuurisia ja historiallisia painolasteja. Toisaalta teoreettinen tieto saattaa kantaa ideologisia painolasteja yhtä lailla (Trevithick 2011, 48–50). Sosiaalityön kriittisessä tutkimuksessa ideologioiden merkitys sosiaalityön linjojen luojana nousee keskeiseksi analysoinnin kohteeksi.

Radikaalissa sosiaalityössä kiinnitetään huomiota yhteiskunnalliseen hegemoniseen tilanteeseen, jossa keskusteluilmapiiri ei ole demokraattinen, ja tietynlaisesta sanomisesta voi joutua esimerkiksi kiusatuksi, irtisanotuksi tai jopa hengenvaaraan. Nykyään esimerkiksi uusliberalistinen hallintoa epädemokratisoiva markkinalogiikka määrittelee yhä useammin asiantuntijatyön ehtoja, ja muun muassa tästä syystä yhteiskuntateoreettinen ymmärrys nähdään sosiaalityöntekijälle tärkeänä (Ferguson 2015; Garrett 2018; Ferguson & Lavalette 2004; Välimaa 2008; Närhi 2017; Jones 2001). Sosiaalityön uranuurtaja Jane Addams korosti teoreettista tietoa vastarinnan välineenä, jolla sosiaalityö voi osoittaa valtavirran uskomusten ja poliittisten ideologioiden pätemättömyyden (Staub-Bernasconi 2016, 43).

Myös kriittisen realismin näkökulmasta teoreettinen tieto on asemassa, josta voi arvioida todellisuutta koskevien käsitysten pätevyyttä. Suuntaus ohjaa tarkastelemaan teorioiden epistemologisia perusteita kriittisellä silmällä. Elina Pekkarinen ja Maria Tapola-Haapala (2009) ovat tuoneet tätä näkökulmaa suomalaiseen sosiaalityöhön vaihtoehtona positivistiselle ja tulkitsevalle tieteenihanteelle.

Radikaalin sosiologian ja kriittisen realismin linjoilla ajattelen, että eri yhteiskunnallisilla kentillä syntyneet yhteiskunnalliseen auttamiseen tai eettiseen toimijuuteen liittyvät ideat ruokkivat toisiaan ja muuntavat muotoaan niin valtiollisissa, kunnallisissa kuin työntekijä- ja asiakasprosessikohtaisissakin strategisesti kehitellyissä käytännöissä. Poliittisessa, ideologioihin pohjaavassa toiminnassa näyttävät lähtökohtaisesti samanarvoisilta mitkä tahansa sankarilliset uskomukset, perustuivatpa ne sitten perinteisiin, uskontoon tai oppineeseen pohdiskeluun. Kun poliittiseen yksimielisyyteen oikeudenmukaisista periaatteista päästään, mielipiteet alkavat vaikuttaa lainsäädännöllisinä ja byrokraattisina ehtoina. Tieteen kentän ideat puolestaan tavoittelevat ideologioille täysin päinvastaisesti

puolueettomia näkemyksiä yhteiskunnallisesta oikeudenmukaisuudesta. Moderni aikakausi löysi tieteen kokeellisesta menetelmästä reitin vastustaa puhtaasti uskonvaraisia käsityksiä, ja niin tiede tarjoutui myös valistuneen hallinnon välineeksi. Tekniikkoina sovellettuna tiede voi palvella mitä tahansa ideologisia tavoitteita, mutta tiede pyrkii myös luomaan maailmankuvaa, jonka näkökulmasta ideologisia maailmankatsomuksia voisi normatiivisesti arvioida.

1.3 Sosiaalityön teorian suhde yhteiskuntatieteeseen

Tarkastelen tässä tutkielmassa sosiaalityötä jäsentäviä ideoita yhteiskuntatieteen perspektiivistä. Yhteiskuntatieteen tehtävänä on ollut käsitteellistää ihmisen ja yhteiskunnan suhdetta sekä yhteiskunnalliseen auttamiseen motivoivien sosiaalisten, eettisesti hiertävien ongelmien luonnetta. Yhteiskuntatiede ei ole hajanainen vain moninaisten mahdollisten näkökulmien vuoksi, vaan sen kentällä voi havaita myös periaatteellisia kiistoja siitä, mitä voidaan pitää inhimillisinä tai epäinhimillisinä yhteiskunnallisina olosuhteina (vrt. Dembour 2010, 2). Tieteen kentällä ihanteet liittyvät käsityksiin siitä, mitä on tosi tieto, ja kuinka sellaista voidaan saavuttaa.

Teorioiden muotoutumiseen vaikuttavien epistemologisten sitoumusten tutkimus kiinnittyy yhteiskuntatieteessä usein Kuhnin innoittamaan tieteellisten paradigmanmuutosten tutkimukseen. Burrelin ja Morganin (1978) paradigma-analyysi, jota tässä tutkielmassa tulen soveltamaan, erittelee sosiologisia teorioita metateorian tasolla nostamalla esiin teorioiden epistemologisia, ontologisia ja metodologisia taustaoletuksia. Paradigma-analyysin avulla on mahdollista nostaa esiin, millaista sitkeää ihanteiden puolustamista teoriointiin liittyy, ja kuinka sitoumukset vaikuttavat käsityksiin siitä, mitä voidaan pitää asiaankuuluvana yhteiskunnallisena auttamistyönä.

Sosiaalityön tutkimuksessa paradigmamallia soveltaneet Whittington ja Holland (1984, 25) ovat esittäneet sosiaalityön jäsentyvän tieteenfilosofisten sitoumusten nojalla neljään paradigmaan, joilla on toisensa poissulkeva näkemys yhteiskunnan luonteesta, sosiaalisten ongelmien syistä ja sosiaalityön tavoitteista (mt. 34). He erottelevat mallin nojalla perinteisen sosiaalityön, interaktionistisen sosiaalityön, radikaalin sosiaalityön ja marxilaisen sosiaalityön. Teoreettisilla ja ideologisilla ideoilla näyttäisi olevan ainakin jonkinlaista rakenneyhtäläisyyttä. Whittington (2013) nimeää uudemmassa tarkastelussaan sosiaalityön suuntaukset uudelleen: käyttäytymis- ja systeemisuuntautunut, jonka tavoitteena on sosiaalinen integraatio, sosiaalikonstruktivistinen sosiaalityö, jonka tavoitteena on henkilökohtainen valtaistuminen (empowerment), radikaali humanistinen, jonka tavoitteena on vapaampi yhteiskuntaelämä (social liberation) ja radikaali

strukturealistinen, jonka tavoitteena on rakentava vastarinta. Hän näkee paradigmoille tyypillisiä yhtymäkohtia myös poliittisiin ideologioihin kuten uusliberalismiin ja kulttuurisiin virtauksiin kuten postmodernismiin.

Howe (2016/1987) nimeää sosiaalityön paradigmat kuvaten käytännön orientaatioita: korjaajat (the fixers), merkityksen haeskelijat (the seekers after meaning), tietoisuuden nostattajat (the raisers of consciousness) ja vallankumoukselliset (the revolutionaries). Hän käsittelee sosiaalityötä enemmänkin erilaisina orientaatioina kuin maailmankatsomuksellisesti eriävinä kantoina. Rojek (Howe 2016, 64) huomauttaa, että sosiaalityö on luonteeltaan sillä tavalla kompleksista työtä, että sen luonnetta ei voida jäsentää paradigmaattisesti toisiaan vastaan kamppailevien leirien idean avulla ja kannattaa orientaatiotulkintatapaa. Mc Gregor (2019) argumentoi hänen linjoillaan vahvasti sen puolesta, että malli nähtäisiin vain enemmänkin teorioita häilyvin rajoin kartoittavana nelikenttänä kuin paradigmaattisesti jännitteisenä.

Tuon edelliseen keskusteluun uudenlaisen näkökulman pohtimalla paradigmoja erilaisina strategioina, joilla yhteiskuntatieteen kentällä on ratkottu poliittisen kentän alueelle astumisen pulmaa. Tieteenfilosofiset kysymykset kytkeytyvät tieteen moderniin merkitykseen historiallisena liikevoimana, ja tässä kohtaa tiede astuu myös poliittiselle kentälle. Tiede toisaalta voi tarjota tarkkaa tietoa tämänhetkisistä olosuhteista poliittiselle päätöksenteolle, mutta toisaalta politiikan kentällä merkityksellistä on tulevaisuuteen sijoitettujen toiveiden toteuttaminen. Tästä näkökulmasta voi ajatella, että poliittisella kentällä puhevaltaisen tieteen tulee tarjota teoreettista käsitystä erityisesti yhteiskunnallisista muutosprosesseista.

1.4 Tutkimusongelma, kysymykset ja aineisto

Käsitän yhteiskunnallisen auttamistyön poliittiselle kentälle astumisena, jolloin sosiaalityön ideoihin kohdistuu painetta niin valtiolliselta hallinnolliselta kentältä kuin taloudesta ja kansalaisten taholta. Tässä tutkielmassa pyrin havainnoimaan sosiaalityön teoreettisen mandaatin tarjoamia edellytyksiä osallistua yhteiskunnallisista oikeuksista käytävään kamppailuun tieteen nimissä. Teoreettista mandaattia kehitellään sosiaalityössä suhteessa yhteiskuntatieteen kenttään, joka käsitteellistää ihmisen ja yhteiskunnan suhdetta viitoittaen näissä suhteissa merkityksellisenä näyttäytyvää auttamista. Analysoin yhteiskuntatieteen kentän tilannetta siitä näkökulmasta, kuinka paradigmaattinen sitoutuminen erilaisiin historiankäsityksiin on vaikuttamassa mahdollisiin normatiivisiin ideoihin tiedettä hyödyntävän sosiaalityöntekijän eettisestä toimijuudesta.

Tutkimusongelmani on: "Millaisia ihmisen yhteiskunnallisista oikeuksista välittämisen strategioita yhteiskuntatieteen kenttä viitoittaa sosiaalityölle?"
Strategioiden hahmottamisen apuna käytän seuraavia kysymyksiä:

- Millaisena ilmiönä ihmisen yhteiskunnallisuus nähdään? Millaisten ajatusten varaan paradigmoissa on mahdollista rakentaa käsitys ihmisen poliittisesta toimijuudesta?
- Kuinka tulevaisuuteen avoimen poliittisen toimijuuden ja hyviä kohtalonkulkuja normatiivisesti määrittelevän puolueettomuutta tavoittelevan ajattelun paradoksia on ratkottu?
- Kuinka tiede hankkii oikeutuksensa välittää hyvistä yhteiskunnallisista kohtalonkuluista? Millaisia puolueettomia ideoita hyvistä yhteiskunnallisista kohtalonkuluista eri paradigmoissa esitetään?
- Millaisena tieteen rooli historiallisena toimijana nähdään?

Tutkimukseni keskeinen tutkimusmenetelmä on paradigma-analyysi (Burrell ja Morgan 1979), joka ohjaa huomioimaan tieteen metodologiaan sekä epistemologiseen ja ontologiseen tieteenfilosofiaan liittyviä jännitteitä. Tällaisia jännitteitä voidaan pitää tieteen kentälle ominaisina jännitteinä, jotka liittyvät pyrkimykseen perustaa oma toiminta puolueettomalle pohjalle.

Jaottelen yhteiskuntatieteen teorioita paradigmaattisiin luokkiin soveltaen myös sosiaalisemioottisia menetelmiä, minkä jälkeen ryhdyn analysoimaan historiankäsityksiä, sillä ne liittyvät selkeimmin poliittiseen ja eettisesti arvottuvaan toimijuuteen sekä käsityksiin tieteen merkityksestä historiallisena muutosvoimana. Etsin vastauksia kysymyksiini tarkkailemalla, kuinka paradigmat asettuvat kannanotoiksi moderniin yhteiskunnalliseen hallinnointiin, jossa tieteellä on merkittävä sija. Samalla tarkkailen, millaista eettistä näkyä hyvistä yhteiskunnallisista kohtalonkuluista pidetään tieteellisesti perusteltuna.

Perusaineistonani on ihmisen yhteiskunnallisen aseman käsittämisestä kiinnostuneita yhteiskuntatieteellisen teorioinnin klassikkoja. Vetoan ratkaisuisiani yksilöidymmin erityisesti seuraaviin lähteisiin:

- funktionalistinen paradigma: Bronfenbrenner (1981)
- tulkinnallinen paradigma: Bruner (1987)
- radikaali humanistinen paradigma: Fromm (1971/1955)
- radikaali strukturalistinen paradigma: Goffman (2008/1967; 1961)

Kuvailen paradigmoja ja perustelen teosten määrittelyä tiettyyn paradigmaan kuuluviksi tarkemmin seuraavissa luvuissa.

2 TEOREETTINEN JA ANALYYTTINEN VIITEKEHYS

2.1 Burrelin ja Morganin paradigma-analyysi

Burrel ja Morgan (1979) kehittivät paradigma-analyysin välineeksi, joka auttaisi hahmottamaan paremmin sosiologian organisaatiotutkimuksen piirissä käytyjä teoreettisia kiistoja. Sosiologiassa on kiistelty siitä, onko organisaatioiden luonteen ymmärtämisessä oleellisempaa lähestyä niitä järjestyksen vai konfliktien näkökulmasta. Burrelia ja Morgania vaivasi funktionalistisen teorioiden ortodoksinen asema suhteessa vaihtoehtoisiin teorioiden tapoihin ja he halusivat paremmin ymmärtää ortodoksinen aseman perusteita. He totesivat kiistelyä analysoidessaan, että yhteiskuntateoriat perustuvat aina paitsi oletuksille yhteiskunnan luonteesta myös metateoreettisille oletuksille yhteiskuntatieteen luonteesta. He ryhtyivät siten jäsentämään teoreettista kiistelyä nelikentän avulla. (Burrel ja Morgan 1979, iix-xii.)

Organisaatioteoriat etäännyvät ensinnäkin toisistaan sen suhteen, millaisia yhteiskunnallisia ilmiöitä niissä pidetään relevantteina tutkimuskohteina. Järjestyksen sosiologia pitää oletusarvoisena tilana yhteiskunnallista *status quota*, sosiaalista järjestystä, konsensusta, integraatiota ja koheesiota, solidaarisuutta, tarpeiden tyydyttymistä ja aktuaalisuutta. Muutoksen sosiologiassa oletusarvoisena näyttäytyy radikaali muutos, rakenteelliset konfliktit, hallinnan muodot, vastakkainasettelut, emansipaatio, deprivaatio ja potentiaalisuus. (Burrel ja Morgan 1979, 18.) Toisekseen sosiologiset teoriat etäännyvät toisistaan tieteenfilosofisesti subjektivistisen ja objektivistisen ulottuvuudella. Ulottuvuuksien välistä eroa Burrel ja Morgan (mt., 3) luonnehtivat nominalistisen ja realistisen ontologian, anti-positivistisen ja positivistisen epistemologian, voluntaristisen ja dererministisen

ihmiskäsityksen ja ideografisen ja nomoteettisen metodologian vastakkaisuuksina. Nelikenttäjaottelun seurauksena he nimesivät neljä paradigmaa (KUVIO 1):

KUVIO 1 Neljä paradigmaa sosiologian teorioiden analysointiin. (Burrell & Morgan 1979, 22.)

Tietyn paradigman puitteissa voidaan käydä hyvinkin erimielistä keskustelua, mutta erimielisyydet eivät yllä sen perustaa luoviin esioletuksiin. Kunkin paradigman logiikka ohjaa sen puitteisiin sitoutunutta ajattelua tiettyyn suuntaan. Eri paradigmojen oikeutettuina otetut oletukset eroavat toisistaan niin perustavanlaatuisesti, että yksittäistä tutkijaa ei tavallisesti kiinnosta vaihtaa kotipesäänsä, se merkitsisi ikään kuin täysin toiselle kanavalle vaihtamista. (Burrell ja Morgan 1979, ix-xi, 36.)

Burrell ja Morgan analysoivat kehikon avulla organisaatiotutkimuksen alueen keskusteluita. He rohkaisivat soveltamaan mallia myös muille tutkimusaloille. Teoksesta tulikin joksikin aikaa yksi sosiologian eniten viitatuista lähteistä (Hassard ja Cox 2013, 1701).

Teen malliin täsmennyksen, jolla katson sen erottelukyvyn parantuvan. Burrell ja Morgan (1979, 1) viittaavat ontologiseen eroon nominalismin ja realismin välillä tarkoittaen kantaa ihmisluontoon; pidetäänkö ihmistä tutkittaessa tärkeimpänä ihmisen mieltä vai yksilön ulkopuolista todellisuutta. Näin ajateltuna jakolinjoista voi olla samaa mieltä. Toisaalta he käyttävät erottelua myös epistemologisessa merkityksessä tarkoittaen nominalismilla konventionalismia, ts. kaikki tieto mielen ulkopuolella on käsitettävä keinotekoisina nimeämisinä, joille ei ole perusteita muutoin kuin käyttökelpoisuutensa vuoksi kommunikoinnissa (mt. 4). Tässä epistemologisia seurauksia tuottavassa merkityksessä nominalismin ja realismin suhde on käsittääkseni nähtävä pysty akselille asettuvana ominaisuutena. Tulkinnallisen paradigman teorioissa katsotaan, että yksittäistapausten pohjalta ei voi johtaa yleispätevää tietoa (jolloin merkitysteoriaa voi kutsua semiologiaksi). Samoin funktionalistisen kannan mukaan yksittäistapausten havainnoinnin on oltava

tiedonmuodostuksen lähtökohtana, mutta yleispätevistä käsityksistä on silti mahdollista saavuttaa yksimielinen näkemys (jolloin merkitysteoriaa voi kutsua loogiseksi empirismiksi). Nominalismi on siis sekä tulkinnallisen että funktionalistisen paradigman tietokäsityksen perusta. Olen nimennyt kyseisten paradigmojen tieteenfilosofian *fenomenologiseksi strukturalismiksi* (vrt. Parker 1989). Radikaaleja paradigmoja puolestaan luonnehtii *kriittinen realismi* (Bhaskar 1989; vrt. Peirce 1955), jonka mukaan tiede voi käsittää ihmisen mielipiteistä riippumattomia todellisuuden realiteetteja (rakenteita, voimia, mekanismeja, tendenssejä), koska ei käsittämisesään ole sidottu empiriseen kokemukseen ja aktuaalisesti toteutuviin ilmiöihin (Bhaskar ja Lawson 1989, 5) vaan voi myös kuvitella ehtojen todellisuuden. (Vastaavia merkitysteorioita voi kutsua radikaalin humanismin osalta semiotiikaksi ja radikaalin strukturalismin osalta sosiaalisemiotiikaksi.) Voisi siis sanoa myös, että alalaita arvostaa toden käsityksen mittana *loogisia yhteyksiä*, ja ylälaita tosikäsitteiden tuomaa mahdollisuutta aiempaa tahdonalaisempaan *eksistenssiin* (vrt. Bhaskar 1989b, 29). Olen mallissa lisäksi nostonut termien subjektiivinen ja objektiivinen tilalle eron silleen, kiinnittyykö empiriassa huomio yksilöihin vai kollektiiveihin. Sovellan siten analyysissäni seuraavalla tavalla kehiteltyä mallia (KUVIO 2):

KUVIO 2 Kehitelmä Burrelin ja Morganin (1979) paradigma-analyysistä.

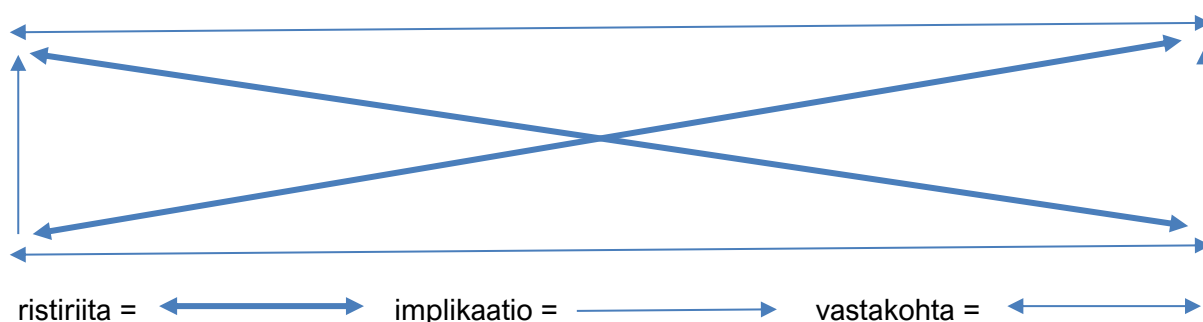
Mallin kehitelty versio auttaa paremmin huomaamaan esimerkiksi Marxin strukturalistisen "positivismin" tai "determinismin" erilaisuuden funktionalistisen paradigman vastaaviin luonnehdintoihin, tai Freudin humanistisen "anti-positivismin" ja "voluntarismin" eron fenomenologiaan. Mallin kehittäminen tavalla auttaa siten ratkaisemaan ongelman, jonka jälkistrukturalistinen teoriointi on mallia soveltaneille tuottanut. Jälkistrukturalistista

teoriointia on koetettu istuttaa mallin raja-alueille (Hassard & Cox 2013) tai luomalla viidettä ulottuvuutta (McGregor 2019). Korjausliikkeen jälkeen radikaalin strukturalismin paradigman voi hahmottaa marxilaisuutta moniulotteisempaan siten, että siihen istuu myös jälkistrukturalistinen teoriointi (esim. Foucault, Bourdieu).

2.2 Sosiaalisemiotikka suhteiden luonnin havainnoimisen apuna

Sosiaalisemioottisella (Hodge ja Kress 1988) silmällä paradigmaattista kenttää voidaan tarkastella suhteiden luonnin pelinä, jossa pyritään säilyttämään valittuja strategisia asemia universaalien väittämien esittäjänä. Sosiaalisemioottisen analyysin viitekehyksessä asioiden arvotusten sääntöjen katsotaan olevan lähtöisin yhteisölliseen elämään osallistuvien halusta merkitä statuksen, vallan ja solidaarisuuden suhteita (Hodge ja Kress 1988; Foucault 1972). Kiinnitän huomiota tilanteisiin, joissa puhuja luo suhdetta muihin puhujiin siten, että pääsee hankkimaan valtaa määrittellä tiedon kohteita. Tapa, jolla tämä tehdään, kertoo paradigmaattisista pelisäännöistä, valintojen teon ehdoista (Foucault 1972). Teorioiden toisiinsa suhtautumisia vertailemalla on mahdollista nostaa esiin seikkoja, joita valinnoilla on haluttu sulkea ulos, ja näin voi alkaa nousta esiin myös tiedostamattomaksi jääneitä pelisääntöjä.

Paradigmojen vertailussa on hyötyä Greimasin (Sulkunen 1997, 36–38) semioottisesta neliöstä (KUVIO 3), joka ohjaa huomaamaan nelikenttiin pesiytynyttä modaalilogiikkaa, asioiden arvottamisen logiikkaa, joka ei ole aina ääneen lausuttua vaan perustuu suhteen luomiseen.

KUVIO 3 Greimasin semioottinen neliö. (Sulkunen 1997, 38.)

Vaakasuuntainen nuoli tarkoittaa vastakohtaisuutta. Vastakohtat ovat ajateltavissa pyrkimyksenä erityisen identiteetin luomiseen joiltain osin samoista perusaineksista (esimerkiksi mies ja nainen kulttuurisissa jäsentelyissä). Pystysuuntainen nuoli tarkoittaa täydentävyyttä. Täydentävässä suhteessa ilmiön asemapaikan mielletään muuttuvan niin paljon, että halutaan puhua uudenlaisesta

ilmiöstä (esimerkiksi tytön ja naisen suhde kulttuurisissa jäsentelyissä). Ristikkäisviiva tarkoittaa ristiriitaa. Tällöin asemapaikat suhtautuvat toisiinsa siten, että oleellisesti yhteisiä nimittäjiä ei käsitetä olevaksi (kuten tytön ja miehen suhteessa). (Ks. Sulkunen 1997, 38.)

Paradigmaattista analysointitapaa voi luonnehtia koettelevaksi vuoropuheluksi kentällä, jossa teorioiden suhde toisiinsa tulee ilmeisemmäksi analyysin täsmentyessä. Analyysini ei tule olemaan siten täysin aineistolähtöistä, vaan olen testaillut ratkaisujeni soveltuvuutta hahmotellen hengenheimolaisuuksia alla kuvatun kaltaiseksi muotoutuneessa yhtälössä (KUVIO 4).

Radikaali humanismi			Radikaali strukturalismi		
Nietzsche	Freud	Nussbaum	Vygotsky	Freire	Marx
	von Wright	Frankfurtin koulukunta	Archer	Goffman	Foucault
eksistentialismi		Fromm	Bateson	Bourdieu	
Wittgenstein		etnometodologia		Allardt	Bronfenbrenner
hermeneutiikka		Habermas	konstruktionismi (Piaget)	symbolinen interaktionismi	Durkheim
fenomenologia	Rauhala	sosiaalinen konstruktivismi	Bowlby		Merton
		Bruner			
Tulkitseva sosiologia			Funktionalismi		

KUVIO 4 Tutkimusaineiston asettuminen laajempaan analyttiseen viitekehykseen.

2.3 Paradigma käsiteellisenä välineenä radikaalin sosiologian ja kriittisen realismin viitekehyksessä

Burrelin ja Morganin paradigma-analyysi ei tarjoa edellytyksiä tieteenfilosofisten sitoumusten arviointiin toistensa suhteen, mutta se voi auttaa kritiikkiä jäsentäessään ja selkiinnyttäessään filosofisia kannanottoja. Burrel ja Morgan (1979, ix) käyttävät ortodoksian käsitettä, jolla kuvataan tieteen kentän sisällä tapahtuvaa vallankäyttöä, jolla pelataan muita paradigmoja pois pelistä. Tämä pelaaminen ei ole välttämättä kovin tietoista, vaan perustuu enemmänkin arvoihin, joita on omaksuttu jollekin kannalle asettuessa siten, että muut paradigmat eivät edes herätä mielenkiintoa (mt., 36). Paradigmaa voi pitää yleisesti ottaen välineenä, jolla voidaan ortodoksian vallitessa osoittaa, että vaihtoehtoisia paradigmoja on tarjolla, sekä kiinnittää

huomiota siihen, että käsitteitä huolimattomasti paradigmoista toisiin siirrettäessä niiden merkitys väistämättä muuttuu filosofisten kytkösten katketessa.

Paradigmoja voi tarkastella myös suhteessa toisiinsa jonkin tietyn puheenaiheen osalta. Tällöin voidaan saada esille teoreettista ilmaisua muotoilevia ehtoja, jotka ovat jääneet argumentoimattomiksi. Paradigma-analyysi tarjoaa yhden tavan tutkia "tieteen tiedostamatonta"- tehtyjä kannanottoja ja solmittuja sitoumuksia, joista on ajan kuluessa muotoutunut älyllistä mielikuvitusta sitovia tapoja ja tottumuksia, joista muodostuu nykyhetken rationaalisuusolettamuksia sekä estymiä sen suhteen, mitä on mahdollista arvioida rationaaliseksi. Asetun tässä mielessä radikaalin sosiologian asemapaikalle, jossa pyritään nostamaan esille historiallisiin käytäntöihin paikantuvia tieteen tekemisen ehtoja, jotka ovat alkaneet automatisoida kannanottoja institutionalisoiduttuaan (esim. Foucault 1972; Bourdieu 1989).

Jotta paradigmojen välisessä tieteenfilosofisessa keskustelussa olisi mieltä, taustalla on oltava oletus, jonka mukaan filosofiset käsitteet voivat toimia todellisuuden käsittämisen välineinä pätevämmiin tai vähemmän pätevästi. Paradigmaattisen jakautumisen voi ajatella kamppailuna tästä pätevydestä, kyvystä luoda universaalisti päteviä käsityksiä (Bourdieu 1989).

Tutkielmani tarkoituksiin riittää kamppailuasetelman näkökulman kuljetus oleellisena näkökulmana yhteiskuntatieteeseen - en ole tässä kiinnostunut ratkaisemaan kiistoja. Otan kuitenkin huomioon johtopäätöksiä tehdessäni kriittisen realismin näkökulman, jonka mukaan käsitysten yleispätevää suhdetta realiteetteihin on mahdollista arvioida ja arvostella. Kriittisrealistisen tieteenihanteen puitteissa voi puhua tosikäsitteistä ja harhaan johtavista käsityksistä (esim. Bhaskar 1989). Tieteen kentällä tavoitellaan tosikäsitteitä, mikä ei välttämättä luonnehdi keskeisesti arkikäsitteiden motiiveja. Tieteen nimissä muodostetuilla käsityksillä voi silti olla läheisiä suhteita arkisempien käsitysten tai poliittisten ideologioiden maailmaan. Radikaalin sosiologian näkökulmasta on mahdollista arvioida emansipatorisesti (Bhaskar 1989b, 429-432) kenttien keskinäisten sitoumusten mahdollista yhteiskunnallista hegemoniaa tukevaa suhdetta sekä sosiaalisia suhteita mystifioivia tai rationalisoivia käsityksiä. Pidän avoinna mahdollisuutta tehdä johtopäätöksiä myös emansipatorisesta näkökulmasta.

Emansipatorisesta näkökulmasta silmällä pidettäväksi nousee ensinnäkin teorioiden suhde valtioon. Burrell ja Morgan (1979) puhuvat *status quo* -teorioinnista tarkoittaen teoriointia, joka tukee vallitsevaa yhteiskuntajärjestystä. Vastaavasti Bourdieu (1989, 84-128) tuo esiin, kuinka yhteiskuntatiede on palvellut yhteiskunnallista rakennustyötä ja soveltaa valtiollisella kentällä muotoiltuja käsitteitä, *doksaa* eli oppia universaalista järjestyksestä.

Toisena pohdintaa kaipaavana seikkana radikaalista näkökulmasta nousevat valtion ja talouselämän kytkökset. Yhteiskunnallisen edistyksen intressi ei ole

kummunnut ainoastaan valistuneesta hallinnollisesta pyrinnöstä ajatella kansalaisyhteiskunnan humaaneja etuja, vaan myös taloudellisen kentän pyrinnöstä saavuttaa palkansaajien ja eksperttien avulla voittoja markkinoilla. Moderni hallinnointi on kautta historian ollut kädenväentöä taloudellisen vallan kentän, suurpääoman intressipiirien kanssa (ks. Marx 1979). Eräänlaisena humanien ja laskelmoivien intressien synteessä modernia hallinnointia oikeutetaan taloudellisten intressien nimissä (Foucault 2008, 45–47; vrt. Helne 2009). Korporativistinen hallintomuoto syntyy, kun valtio luovuttaa talouselämän kentälle kansan sille demokratian nimissä luovuttaman oikeuden hallinnoida parlamentaarisin keinoin palkkatyöhön perustuvaa tuotantotapaa (vrt. Harvey 2005, 65–69, 76–81; Klein 2007).

Marxilaisittain ajateltuna taloudellisen vallan kenttä tuottaa omaa symbolista pääomaansa, talouspoliittista ideologiaa. Yhteiskunnan kokonaisuudessa valtioajattelun *doksan* (oppi universaalista järjestyksestä) ja vallitsevan talouspoliittisen *ideologian* (oppi universaaleista intresseistä) liittoa voisi kutsua Gramskin käsittein (Garrett 2018, 107–111) *hegemoniaksi*. Käsitteellistän hegemonian tässä opiksi yhteiskunnallisten suhteiden luontaisuudesta / epäpoliittisuudesta. Hegemonia voi ehkäistä näkemästä kärsimystä ja kuihduttaa käsityksiä ihmisoikeusrikkomuksista.

3 ANALYYSIN LÄHTÖASETELMAN KUVAUS: PARADIGMAT BURRELIN JA MORGANIN MUKAAN

3.1 Funktionalismi

Funktionalistinen sosiologian paradigma (Burrell ja Morgan 1979, 41–117) määrittelee itsensä luonnontieteen haaraksi. Comten positivismi erilaisine kehitelmineen (Spencer, Durkheim, Pareto) on sen yhteiskuntafilosofista ydintä. Comte teorioi hegeliläisen idealistisen historiankäsitteilyn linjoilla, että tiede edustaa ajattelun historiallisesti kehittyneintä muotoa. Tieteellä on kehitysopillisesti määräytyneet tehtävät selvittää lainalaisuudet, joille kehittynyt yhteiskuntajärjestys tulisi perustaa. Kuvitteellisen tai abstraktin metafysisen ajattelun sijaan yhteiskuntaa tulee ajatella luonnontieteen metodein, positiivisesti havainnoinnin ja järjen pohjalta. Positiivisen ajattelumenetelmän avulla voidaan saavuttaa yhteiskuntajärjestys, joka on kaikille pätevä. Comte näki biologian merkittävänä esimerkkinä siitä, että tiede voi siirtyä tutkimaan elottoman lisäksi myös elollisen lainalaisuuksia. Luonnontieteen metodologia voidaan soveltaa politiikan alueella sosiologiaksi kutsuttavalla oppialalla. Tieteelliset lait kuvaisivat yhteiskunnan osatekijöitä (social statics) ja niissä ajan myötä tapahtuvia muutoksia (social dynamics). Yhteiskunnallisten ilmiöiden selitysmalli nojaa mekanistisiin malleihin ja organismianalogiasta peräisin oleviin holistisiin malleihin. Paradigma on sisäisesti jännitteinen sen ottaessa vaikutteita tulkitsevasta paradigmasta. Strukturalistinen funktionalismi (Malinowski, Radcliffe-Brown) ja systeemiteoria (Parsons, Katz & Kahn) edustavat sen objektivistisintä kantaa ja interaktionismi (Simmel, G. H. Mead) ja sosiaalisen toiminnan teoria (Weber) subjektivistisintä kantaa. Paradigmalle yhteinen piirre on suhtautua teorioijaan havainnoijana, joka yhdistelee omia havaintojaan ilmiöihin, joita itse pitää tärkeinä

laajemmassa yhteiskunnallisessa yhteydessä. Laajempaa kontekstia luonnehditaan yhtenäisenä, erilaisista muodostelmista koostuvana yhteiskunnallisena kudelmana joka jostain syystä, joka kaipaa selittämistä, pysyy koossa. Teoriorinnissa tiede etsii tietoa selittääkseen ja ennustaakseen. Ulkoisella maailmalla on ulkoiset normit ja ehdot, joita voi puolueettomasti tutkia. Teorioita voi arvioida empiirisen todistusaineiston avulla. Tiede on oleellisesti rationaalista ja yhteiskuntaa tarkastellaan tieteellisen rationaalisuuden näkökulmasta. Tiede tarjoaa viitekehyksen yhteiskunnallisen todellisuuden organisoimiseksi tieteellisellä tavalla rationaaliseksi.

Kun olen koetellut eri teorioiden istuvuutta tähän paradigmaan, olen ensin havainnoinut sitä, kuinka teorioija suhtautuu itseensä tieteilijänä: kuinka hän suhtautuu kokeeseen tiedonhankinnan menetelmänä ja kuinka hän luo suhdetta luonnontieteeseen. Tavallisesti jo teoreettisen teoksen nimi kertoo melko suoraan siitä, minkä paradigman teoriaperinteestä on kyse. Urie Bronfenbrennerin (1981) teos "The ecology of human development - Experiments by nature and design" tarjoaa heti joitain viitteitä teorian luonteesta. Alustavasti huomio kiinnittyy ajatukseen, että teoria perustuu holistiseen näkökulmaan sekä koeasetelmiin. Kun teosta silmäilee, havaitsee, että Bronfenbrenner hyväksyy laboratoriokokeet psykologisen tiedonhankinnan menetelmänä, mutta pitää niitä rajoittuneina. Hän tarjoaa uudenlaista näkemystä siitä, mitä koe voi olla laboratorioiden ulkopuolella luonnollisissa käyttäytymisympäristöissä. Vaikka yhteiskuntatutkimukseen suhtaudutaan tieteenä muissakin paradigmoissa, ja kokeen idean voi sanoa olevan osa kaikkea modernia tiedettä, kokeen idea näyttää funktionalismille tyypillisellä tavalla. Koe käsitetään asetelmana, jossa tutkitaan ulkoisten vaikutteiden roolia yksilön käyttäytymisen muotoajana. Kokeiden tuloksena rakentuu kuva erilaisista asetelmista, jotka yksilön käyttäytymisen selittämisessä tulee ottaa huomioon.

Luonnontieteen korostuksessaan functionalismi on helpointa sekoittaa radikaaliin strukturalistiseen paradigmaan. Radikaali strukturalismi käsittää kokeen kuitenkin toisella tavalla, koska taustalla on kriittisrealistinen tieteenfilosofia, joka tekee pesäeron nominalismiin. Vygotski (esim. 1982) käy esimerkiksi tästä erosta. Hänelle yksilön käyttäytyminen on elimellinen osa ympäristöä, ei siis ole eroa yksilöön ja ympäristöön kuten functionalismissa, vaan jo analyysiyksiköt tulee miettiä siten, että erontekoa ei tehdä. Käyttäytyminen on avointa tulevaisuuden suuntaan erilaisten systeemisten kyvykkyyksien puitteissa, mutta mitä ihminen voi tästä avoimuudesta tehdä, asettuu koetteille erilaisten tehtävien edessä. Koeasetelmissa ei tutkita olosuhteiden vaikutusta yksilöön vaan systeemissä elämisen mahdollistamaa luovaa potentiaalisuutta, inhimillisen kyvykkyyden luonnetta. Myös esimerkiksi Bourdieu tai Goffman on helpohko aluksi tulla määrittäneeksi functionalisteiksi heidän systeemistä holistista ajattelutapaa muistuttavan kenttä-

metaforia hyödyntävän ajattelutavan vuoksi². Kuitenkin heidän näkemyksensä kokeesta tiedon tuottamisen apuna näyttäisi vastaavalta kuin Vygotskilla. Eteen tulevat tehtävät ovat Bourdieulla (esim. 1998) esimerkiksi kulutuskäyttäytymiseen liittyviä valintoja ja Goffmanilla (esim. 2008) sosiaalisia ja institutionaalisia tilanteita. Objektiiviset olosuhteet, joissa ihminen esiintyy kyvykkäänä, liittyvät heidän teorioissaan ihmisen eksistenssiin tavoilla, joissa kehittyneenä ei voida pitää vain jotakin yleispätevää kykyä hyödyntää ympäristön resursseja tai sopeutua ympäristön asettamiin vaatimuksiin, vaan pikemminkin kehittymisen mahdollisuuden suhtaudutaan varauksella sen edellyttäessä reaalista tilaisuutta sanella olemassa olevia suhteita uuteen uskoon. Kentän metafora ei liity heillä mekanististen sidosten mielteisiin kuten funktionalismissa vaan pikemminkin teatterimaailman persoonallisin sitein juonittuvaan dramaattiseen näyttämöön, jonka ehdot asetetaan yhteisöllisten käsikirjoitusten metatasolla ja sanktioidaan institutionaalisella tasolla.

Paradigmaattista funktionalismille on yhteiskunnan näyttäytyminen organismina, joka sitoo piiriinsä kuuluvat yksilöt yhteenliittymäksi. Tiede näyttäytyy keinona, jonka avulla liittyväsyyttä voi parantaa. Näkemys eroaa radikaalista strukturalismista, joka näkee yhteiskunnan historiallisesti muotoutuneiden käytäntöjen alati muuttuvaisena kokonaisuutena, jossa valta tuottaa asioita on eri asemissa erilainen. Funktionalismi ei sanottavasti käsittele vallankäyttöön liittyviä ilmiöitä.

3.2 Tulkinnallinen paradigma

Tulkinnallinen paradigma Burrelin ja Morganin (1979, 227–259) mukaan yrittää ymmärtää ja selittää sosiaalista maailmaa siihen osallistuvien näkökulmasta. Sen juuret ovat saksalaisessa idealismissa, joka ohjaa etsimään perimmäistä todellisuutta ideoiden maailmasta ennemmin kuin aistimin havaittavasta maailmasta. Suuntauksia ovat hermeneutiikka, fenomenologia ja etnometodologia. Kantin vaikutus on keskeinen. Kantin mukaan mielen synnynnäiset a priori -olettamukset vaikuttavat ihmisen tapaan tulkita empiirisiä havaintoja, joten a priorien tutkiminen on kaiken perusta. Kaikkein subjektivistimman fenomenologisen filosofian näkökulmasta mitään ulkoista todellisuutta ei voida olettaa olevaksi, vaan ihminen tuottaa ilmiöt itselleen olemassa oleviksi intentionaalisella toiminnalla. Positivistinen tieteenihanne nähdään virheellisenä koska se ei huomioi tutkijan aktiivista arvosidonnaista roolia tietenteossa, ja kulttuurien tutkimuksessa riittämättömänä, koska kulttuurien henkistä luonnetta ei voi tavoittaa luonnontieteellisin menetelmin. Ihmisen käsitetään

² Burrel ja Morgan sijoittavat Goffmanin funktionalistiseen paradigmaan.

kulttuurisena olentona toimivan vapaasti, ei luonnonlakien ohjaamana. Ihmisen toimintaa tulee ymmärtää kokemuksellisesti kokonaisvaltaisena atomistisen analyysin sijaan. Dilthey, Weber ja Husserl ovat vaikuttaneet paradigman teoriointiin vahvimmin. Jaolla luonnontieteisiin ja kulttuuritieteisiin on perusteltu omaa asemaa. Kulttuuritieteiden tutkimuskohteena pidetään kulttuuriset ilmiöt luonutta mieltä ja sisäisiä kokemuksia, ei materiaa. Kulttuurituotteet ovat ymmärrettävissä vain sisäisen kokemuksen näkökulmasta. Kulttuuritieteiden analyttinen metodi perustuu kokemuksen esille tuovaan ymmärtämiseen. Kulttuurien henkeä analysoivien typologisointien avulla voidaan jäsentää yksilöiden toiminnan sisäistä mielekkyyttä. Pinnallinen muoto tai rakenne ei voi tavoittaa yksilön kokemusmaailmaa. Tieteellinen tieto ei eroa oleellisesti arkiajattelusta, se eroaa ainoastaan kontekstinsa vuoksi. Kaiken tiedon objektiivisuus perustuu jaettuuteen.

Kokeillessa istuttaa eri teorioita tähän paradigmaan, nopein valintakriteeri on ihmistä koskevaan tieteeseen kohdistettu kritiikki. Funktionalistista tieteenihannetta arvostellaan radikaaleissakin paradigmoissa, mutta ei siksi, etteikö ihmistä niiden mielestä voisi tutkia tieteellisesti, vaan siksi että tieteellisesti päteviä käsitteitä on vaikea keksiä. Nominalismi välittyy vahvana tämän paradigman teorioissa toisin kuin radikaalissa humanismissa, jonka puitteissa luonnontiede nähdään jopa pelottavan kyvykkäänä realiteettien tajuamisessaan. Radikaali humanismi on fenomenologisten yhtymäkohtiensa vuoksi joskus hankala nopeasti erottaa tulkinnallisesta paradigmasta, mutta ero tulee esille siinä, että tulkinnallinen paradigma korostaa ideoita omalakisena henkisenä todellisuutenaan, kun humanismin katsannossa merkitysten semioottisella todellisuudella on reaalisia funktioita, joiden pohja ei ole ainoastaan sopimuksenvarainen. Tulkinnallisessa paradigmassa esimerkiksi taide edustaa merkitysrakenteita ja itseilmaisevaa kommunikaatiota toisille, kun humanistisessa paradigmassa se näyttäytyy luovana toimintana, jonka avulla ihminen kehittää suhdettaan todellisuuteen rakentaen samalla kulttuuria ja ihmisyyttään.

Tulkinnallisen paradigman erottaminen radikaalista strukturalismistakin voi olla vaikeaa niiden kummankin keskustellessa merkitystenluonnista yhteisöllisenä konstruointina. Eron havaitsee nopeimmin tarkkailemalla, onko teoriassa mahdollista pitää joitain käsityksiä epätosina – tulkinnallinen paradigma ei tällaista mahdollisuutta voi ehtojensa nojalla suoda, vaan sen ainoa kriteeri heikoille käsityksille on konsensuksen puute. Radikaalin strukturalismin näkökulmasta konsensukseen suhtaudutaan oletusarvoisesti harhakuvia ylläpitävänä. Käsittelen esimerkiksi Foucault'ta radikaalina strukturalistina; hänen päämotiivinsa on ollut kehittää historiantutkimukseen muutosta todenmukaisesti käsittämään pystyvää metodologiaa. Edellä kuvatuin perustein olen valinnut tulkinnallisen paradigman edustajaksi Jerome Brunerin (1987) teoksen "Actual minds, possible worlds".

3.3 Radikaali humanismi

Radikaali humanismi Burrelin ja Morganin (1979, 279–309) mukaan perustuu kantilaiseen perinteeseen, jossa todellisuuden perimmäinen luonne näyttäytyy ihmiselle henkisenä, mutta se ei tyydy maailmoihin, joita ihmiset ideoineen luovat vaan kritisoii ihmisen vieraantunutta tilaa. Suuntaus on muotoutunut paljolti vastareaktionä tulkinällisen paradigman virittämälle idealistiselle teoriolinnille. Paradigman suuntauksia ovat kriittinen teoria (Luckacs, Gramski, Frankfurtin koulukunta), anarkistinen individualismi ja ranskalainen eksistentiaismi. Subjektiiivisella laidalla keskeinen vaikuttaja on ollut Sartre, objektiiivisella laidalla Marxin varhainen kapitalismikriittinen tuotanto. Paradigma hyväksyy ihmisestä riippumattoman todellisuuden idean, mutta näkee ihmisen olevan siihen projektiiivisessa suhteessa. Teorioissa korostetaan, että kaikki yhteiskunnassa objektiiivisena pidetyt seikat ovat ihmisen tekoa, esimerkiksi uskonto ja valtio. Nämä objektiiivoituneet muodot toimivat estäen ihmistä toteuttamasta potentiaalejaan. Kiinnostus kohdistuu inhimillisen hengen potentiaalien vapauttamiseen. Inhimillinen tietoisuus käsitteellistyy historiallisen yhteiskunnallisen kokonaisuuden osaksi. Ulkoistetun kokemuksen heijastuessa takaisin ihmisen on mahdollista tulla tietoiseksi itsestään ja toimistaan ja luoda uudenlaista objektiiivisuutta. Jumissa olemisen tunteeseen suhtaudutaan patologiiana, jossa ihminen ei näe mahdollisuuksiaan. Teoriat kritisoivat funktionalismin näkökulmaa tieteeseen ja suhtautuvat siihen kapitalistisen järjestelmän kognitiivisen hallinnan mekanismina.

Teorioita kehikkoon asemoidessa tätä paradigmaa ei ole aina helppo nopeasti erottaa radikaalista strukturalismista. Tietynlainen vihamielinen sävy instituutioiden suuntaan on eräs tunnusmerkki; radikaali strukturalismi puolestaan suhtautuu instituutioihin sinänsä inhimillisinä, vaikka tutkiikin niiden hallinnoivaa luonnetta niin hyvässä kuin pahassa. Radikaali humanismi käsittää yksilöt ennemminkin luovien omaehtoisten voimien uinumaan painostettuina potentiaalisuuksina, kun radikaali strukturalismi käsittää potentiaalisuudet kyvykkyyksinä, joiden mielekkyys muotoutuu kamppailuissa todellisuuden hallintasuhteista. Radikaali humanismi tutkii käsittämisen objektiiivoituneita muotoja siitä näkökulmasta, kuinka ne estävät yksilön luovien potentiaalien toteutumista; radikaali strukturalismi puolestaan ei ikään kuin usko, että objektiiivoituneista muodoista voisi sinänsä eroon päästä, ja tutkii niiden puolueellisuutta sekä sitä, kuinka ne estävät tasavertaisten suhteiden kehittymistä.

Diskurssi-käsitteen käyttäminen kielipelien viitekehyksessä samaan tapaan kuin tulkinällisessa paradigmassa voi äkkiseltään harhauttaa asemoimaan humanistisen teorian väärin. Radikaalissa humanismissa diskursseihin viitattaessa kyse ei ole kuitenkaan relativistisesta argumentista vaan kriittisyys kohdistuu siihen, että

kokemukselle tärkeinä näyttäytyvistä asioista on usein harhaanjohtavaa puhua siten kuin vakiintuneesti on tapana. Asia ei humanistin mukaan ole korjattavissa suvaitsevaisuudella vaan edellyttää uskonnollisen kääntymyksen kaltaista arvojen uudelleen perustamista elämäntavan muuttamiseen valmiilla tavalla. Kritiikillä voi dissata kielipelin, mutta ei vielä muuttaa puhujan asemavaltaa sinänsä. Edellä pohditiin perustein olen valinnut Erich Frommin (1971/1955) teoksen "Terve yhteiskunta" edustamaan paradigmaa.

3.4 Radikaali strukturalismi

Reittini, jonka myötä päädyin valitsemaan Erving Goffmanin teokset "Minuuden riistäjät" (1997/1961) ja "Interaction rituals" (2008/1967) tämän paradigman edustajiksi, on vaatinut huomattavasti enemmän tunnustelevaa ja kokeilevaa pohdintaa kuin edellisten paradigmojen tapauksissa. Radikaali strukturalismi näyttäytyy Burrelin ja Morganin (1979, 326–364) käsittelyssä lähinnä Marxiin kytkeytyvänä teoriointina. Luulen tämän liittyvän siihen, että ranskan kielellä julkaistu maailmansotien jälkeinen sosiologia ei ehkä ollut englantilaisella kielialueella vielä kovin tunnettua teoksen kirjoittamisen aikaan. Burrel ja Morgan (1979, 356–357) lyhyesti mainitsevat paradigmaattisesti samoihin oletuksiin asettuvaksi myös radikaalin weberläisyyden, joka on ollut kiinnostunut integroivan vallan luonteesta. Tämän huomion pohjalta olen pohtinut, istuisivatko Foucault ja Bourdieu radikaalin strukturalismin paradigmaan. Heitä ei ole tietoni mukaan ainakaan sosiaalityön alalla paradigmoihin sijoitettu. On myös esitetty, että jälkistrukturalistinen teoriointi ja kielellinen käänne ovat merkinneet niin radikaalia muutosta yhteiskuntatieteessä, että paradigmamalli ei enää postmodernissa maailmassa toimi (Hassard ja Cox 2013, 1704). Jääräpäisyyteni asian kyseenalaistamisessa perustuu ajatukseeni siitä, että paradigmamalli on liian karkea osoittaakseen Marxin tieteenfilosofian omintakeisuuden ja toisaalta yhteneväisyyden muihin vastaaviin tieteenfilosofisiin pyrkimyksiin, joissa pidetään luonnontieteen perusnäkemystä oikeana, mutta vallitsevia sovelluksia yhteiskuntatieteessä virheellisinä. Näen Bhaskarin (esim. 1998) kriittisen realismin pyrkimyksenä koota hajanaiset pyrkimykset yhtenäiseksi liikkeeksi, joka, vaikka filosofisessa mielessä paljossa perustuu Marxin aloittamalle työlle, ei sanoudu marxilaisuudeksi. Foucault ja Bourdieu tekevät pesäeroa Marxiin. Mielestäni heidän tieteenfilosofiansa kuitenkin istuu kriittisen realismin puitteisiin. Siten pohjaan paradigman kuvauksen Burrelin ja Morganin ideoihin, mutta laajennan luonnehdintaa malliin tekemäni hienosäädön (kuvio 2) mukaisesti.

Radikaalissa strukturalismissa Burrelin ja Morganin (1979, 326–364) mukaan nähdään humanistisen paradigman tapaan yhteiskunnallinen todellisuus muutettavissa olevana, mutta ei käsitteellistetä yhteiskunnallista todellisuutta luonteeltaan henkisenä vaan materiaalisena ja rakenteisiin liittyvänä. Ajattelen, että materiaalisuudella tarkoitetaan ilmiöiden reaalipohjaista kyvykkyyttä toteutua, ja että rakenteet käsitetään ehdollistavina suhteina. Myös erilaiset ihmisiä toistensa suhteen asemoivat eleet, jotka voivat olla hyvin abstraktisti ilmeneviäkin kuten uhkailevat tai vihjaavat sanat puheessa, voivat olla tässä mielessä ”materiaa”. Henkinen ja materiaallinen eivät leikkaudu semioottisessa merkitysteoriassa toisistaan. Tässä mielessä katson humanismin kuuluvan tieteenfilosofisesti samaan sarjaan. Yhteiskuntatieteessä, joka tutkii ihmissuhteiden todellisuutta, eleet ovat tärkeämpää reaalitodellisuutta kuin fyysinen ympäristö; oikeastaan mitään puhtaan fyysistä ympäristöä ei ihmiselle ole edes olemassa vaan semioottisuus on aina läsnä. Paradigman teoretikot tekevät selväksi kantansa, että eivät suhtaudu informaatioon ajatuksia välittävänä kommunikointina vaan siten, että informaatio, josta osallistuja voi päätellä tilanteen merkitystä, sisältyy tilanteen näyttäytymiseen sosiaalisemioottisesti dramaattisena (esim. Goffman 2008, 137–148).

Burrelin ja Morganin (1979, 326–364) mukaan paradigman tieteenihanne on positivistinen sen etsiessä yhteisölliselle maailmalle luonteenomaisia säännönmukaisia muodostelmia. Teoria tutkii rakenteita ja niiden välistä dynamiikkaa. Rakenteet nähdään kerrostuneina. Paradigma pyrkii ymmärtämään historiallisia kriisejä vastakkainasetteluiden dynaamisina prosesseina. Se ei pidä luonnon- ja yhteiskuntatieteen eroa merkittävänä ja sanoutuu tieteenksi. Tieteen tavoitetta pidetään kuitenkin toisenlaisena kuin funktionalismissa, ja teoriointi arvostelelee *status quota* eikä tyydy selittämiseen vaan tähtää muutokseen. Koska Weberin pohjalta argumentoidessa kiinnostus koskee integraatiota ja vallan luonnetta (1979, 356), mielestäni oikeampaa paradigman yhtenäisyyden näkökulmasta olisi kuitenkin sanoa, että teoriointi pyrkii hahmottamaan ilmiöiden poliittisen tai dramaattisen luonteen; teoriointi itsessään ei välttämättä tähtää muutokseen, vaikka osoittaa mekanismeja. Näenkin paradigmaan kuuluvina myös teoriat, joissa toiminnan poliittinen luonne käsitteellistyy etologian viitekehyksessä, kuten Goffmanilla ja Vygotskilla. Etologian näkökulmasta käyttäytyminen käsitteellistyy poliittisluonteisena, ja sen perusilmiöitä ovat valta ja solidaarisuus, alistaminen ja nöyrytyminen, jakaminen ja sallivuus, kilpailu ja seurallisuus sen lisäksi, että suhde voi keskittyä yksinomaiseen kommunikointiin (esim. Morris 1968).

Marx piti tärkeinä tuotanto- ja vaihtosuhteita ja näiden käytäntöjen sitomista ideologisiin oikeutuksiin tuotanto- ja elämäntavaksi. Näiden käsitteiden avulla on mahdollista käsittää kunkin yhteiskunnan historiallinen tilanne. Foucault’lle tärkeämpänä näyttäytyivät yhteiskunnallisiin käytäntöihin semioottisin ehdoin

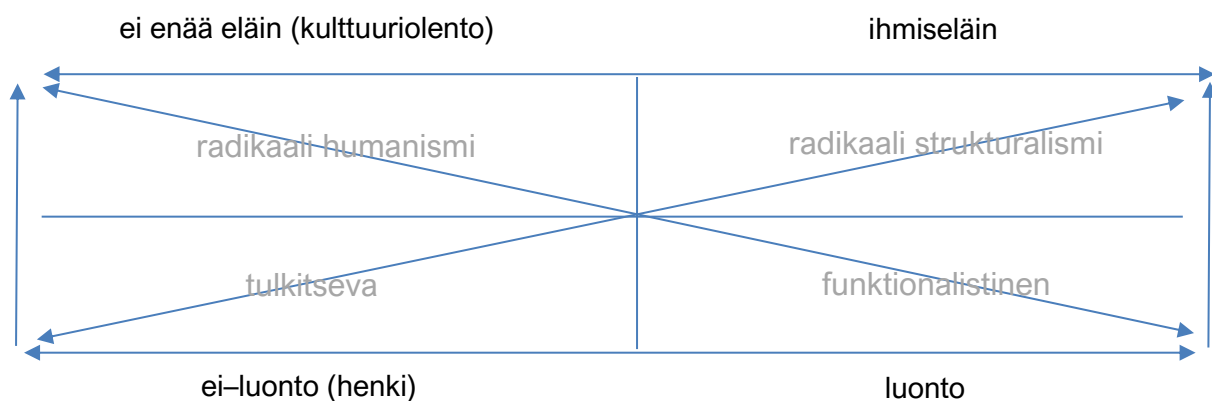
kudotut hallinnolliset suhteet. Diskurssin ja genealogian käsitteiden avulla muutosta on mahdollista käsittää yleispätevästi, kaikissa kulttuureissa ja kaikkina aikoina. Bourdieu on ollut kiinnostunut kulttuurista kenttää luovista kansalaisyhteiskunnan hengenheimolaisuuspiireistä. Käsitteet kenttä, habitus ja symbolinen valta ovat tarjolla käsitteiksi, joilla kulttuurin kentän historiallista tilannetta voi käsittää kaikissa kulttuureissa. Goffman on ollut kiinnostunut siitä, kuinka kokemus itsestä persoonana tulee mahdolliseksi arjen ihmissuhteissa. Peruskäsitteillä kuten kasvot ja elerituaalit on mahdollista kuvata persoonallisen olemistavan mahdollisuuksia eri aikoina ja eri yhteiskunnissa.

Jos radikaalin strukturalistisen paradigman käsittää kuvailemaani tapaan, täytyy luopua ajatuksesta, että siihen automaattisesti liittyy vallankumouksellisuuden idea (esim. Howe 2016). Toki perusongelma kaikille tämän paradigman edustajille on sen ihmettely, miksi ihmiset suostuvat sydäntä särkeviin vuorovaikutusjärjestelyihin (Goffman 2012,), vaikka poliittisena toimijana ihminen on potentiaalisesti vapaampi kuin muut eläinlajit. Paradigma avaa tilaa emansipatoriselle idealle, että tietoisuus ehtoasetelmien oikeuttamisen puolueellisuudesta voi auttaa sorrettuja ryhmiä liittoutumaan ja ajamaan itselleen suotuisampia järjestelyjä. Esimerkiksi Goffmanin tutkimukset ovat inspiroineet mielenterveyspotilaiden oikeuksia ajavien järjestöjen ja kansalaisliikkeiden syntyä.

4 ANALYYSI: JALANSIJAN HANKKIMINEN POLIITTISEN MIELIPITEEN MUODOSTUKSEN KENTÄLTÄ TIETEEN NIMISSÄ

4.1 Käsitys universaalista ihmisluonnosta osana yhteiskuntatieteen oman identiteetin etsintää

Olen aluksi etsinyt teorioiden paradigmaattista tapaa suhtautua ihmisen ja yhteiskunnan suhteeseen ja ihmiseen historian tekijänä tässä suhteessa. Millaisten ajatusten varaan kussakin paradigmassa on mahdollista rakentaa käsitys ihmisten poliittisesta toimijuudesta ja tieteen mahdollisuudesta ottaa osaa tähän toimintaan?

KUVIO 5 Suhteen luonti biologiaan yhteiskuntatieteessä.

Suhteen luonti *biologiaan* näyttää jäsentävän paradigmoja sitoumuksena tietynlaiseen identiteettiin yllä esitetyllä tavalla (KUVIO 5). Suhteen luonti biologiaan näyttäisi olevan tärkeä ankkuri, jolla yhteiskuntatieteen teoriat kytkeytyvät tiettyyn

paradigmaan, ja tämä kiinnittyminen näyttää vaikuttavan kaikkeen teoriointiin paradigman puitteissa teoriointin ehtona. Sitoutuneisuuden vuoksi tietyssä paradigmassa on vaikea kiinnostua muiden paradigmojen teoreettisista keskusteluista tai niihin voidaan suhtautua avoimen torjuvasti.

Funktionalismi on pyrkinyt tekemään yhteiskuntatiedettä luonnontieteen haarana, ja sille ihminen on perustaltaan luonnonolento. Tulkinnallinen paradigma muotoutuu funktionalismille vastakohtaisena painottaessaan, että ihmisyyden on jotakin toisenlaista kuin luonto. Ihmisyyden on sen mukaan henkistä eikä materiaalisin termein käsitettävissä. Tulkinnalliselle paradigmatäysin vastakohtainen poissulkevalla tavalla on radikaalin strukturalismin oletus, että lähtökohdaksi ihmisen tutkimiselle tulee olla ihmisen tarkastelu lajiolentona, joka henkisyyskäänkin pohjautuu reaalisesti olemassa oleviin asioihin. Näkemys ei vastaa funktionalistista näkemystä, koska katsoo, että ihmisellä on lajina aivan omanlaisia ehtoja, joiden tutkimiseen tarvitaan toisenlaista käsitteistöä kuin mitä luonnontiede käyttää. Radikaalin strukturalismin voi kuitenkin nähdä funktionalismin taakseen jättäneenä muotona pikemminkin kuin sille vastakohtaisena, koska se suhtautuu itseensä tieteenä ja ihmiseen luonnonolentona. Radikaali humanismi taas on funktionalismin pois sulkeva näkemystapa, jossa katsotaan, että ihmistä on tarkasteltava kulttuuriolentona. Humanismin voi nähdä vastakohtaisena radikaalille strukturalismille, sillä se korostaa ihmisen yksilöllistä persoonallista olemisotapaa. Se ei kuitenkaan asetu täysin ristiriitaiselle kannalle, koska ei hylkää etologista tarkastelutapaa sinänsä. Humanismi suhtautuu eläimelliseen olemisen tapaan alkukantaisena, ja näkee kulttuurin yksilöityneiden ihmisten projektina. Humanismin voi nähdä tulkinnallisen paradigman taakseen jättäneenä muotona, sillä vaikka sekin perustuu vahvasti fenomenologisiin ihmisen henkistä kapasiteettia korostaviin filosofioihin, se kuitenkin asettaa henkisen ihmisessä lopputulokseksi pikemminkin kuin lähtökohdaksi.

Asetelma, jossa luodaan suhdetta biologiaan, auttaa ymmärtämään historiankäsitteiden eroavuutta ja sitä, kuinka termi poliittinen saa aivan eri merkityksen kussakin paradigmassa kuten esimerkkien valossa havaitaan luvussa 4.3.

4.2 Näkymätön auktoriteetti

Olen seuraavaksi etsinyt asetelmasta semioottisen neliön avulla piirteitä, jotka luonnehtivat suhtautumista yhteiskunnallisen tulevaisuuden tekemiseen mielipiteiden nojalla. Olen päätenyt nostamaan auktoriteetin idean esille sellaisena keskeisenä solmukohtana, jonka nojalla mielipiteisiin puuttumista on voitu oikeuttaa objektiivisuuden tai universaaliuden nimissä (KUVIO 6).

KUVIO 6 Näkymätön auktoriteetti mielipiteisiin puuttumisen jalansijana.

Funktionalismin kiinnittyminen biologiatiteen analogioihin ja toisaalta nominalistiseen tietokäsitykseen johdattelee sen käsitteellistämään yhteiskunnan ikään kuin organismina, joka muodostuu kokoelmana yksilöitä, joita sitoo toisiinsa systeemi, jonka varaan heidän elämänsä asettuu. Tästä näkökulmasta yhteiskunnallisina ongelmina näyttäytyvät systeemiin kohdistuvat hajottavat voimat, jotka irrottavat siitä jäseniä orgaanista yhteyttä loukaten, ja yhteiskuntatieteen tehtäväksi tulee hajottavien ja eheyttävien voimien tutkimusperustainen erittely ja ennakoiva suojautuminen purkavien riskien varalta. Rakenteelliset riskit ovat näkymätön objektiivinen auktoriteetti, joka toimii anonyymisti ihmisten hyviin kohtaloihin vaikuttaen, ja johon tiede voi sen tunnistaessaan puuttua yhtä anonyymisti, rationaalisesti syyntakeisena.

Tulkinnallisen paradigman maailmassa yksilölliseen kokemukseen ankkuroituvat mielipiteet ovat keskeisin inhimillistä todellisuutta muotoileva ilmiö. Ihmisen henkisenä olentona käsittävästä ja nominalistiseen tietokäsitykseen sitoutuneesta näkökulmasta tieteen epistemologisia totuuksia tavoittelevalla kentällä ei ole mahdollisuutta puuttua ylempänä auktoriteettina yksilöllisten mielipiteiden pätevyyksiin. Ihmisen toiminta ohjautuu intentioiden varassa, eikä niihin voi puolueettomasti kajota. Kuitenkin, koska todellisuuteen suhtaudutaan nimeämisten käytäntönä, näiden nimeämisten avomielisyyteen on mahdollista kiinnittää kriittistä huomiota ja löytää kulttuurintutkimukselle rooli ulossulkevien nimeämisten

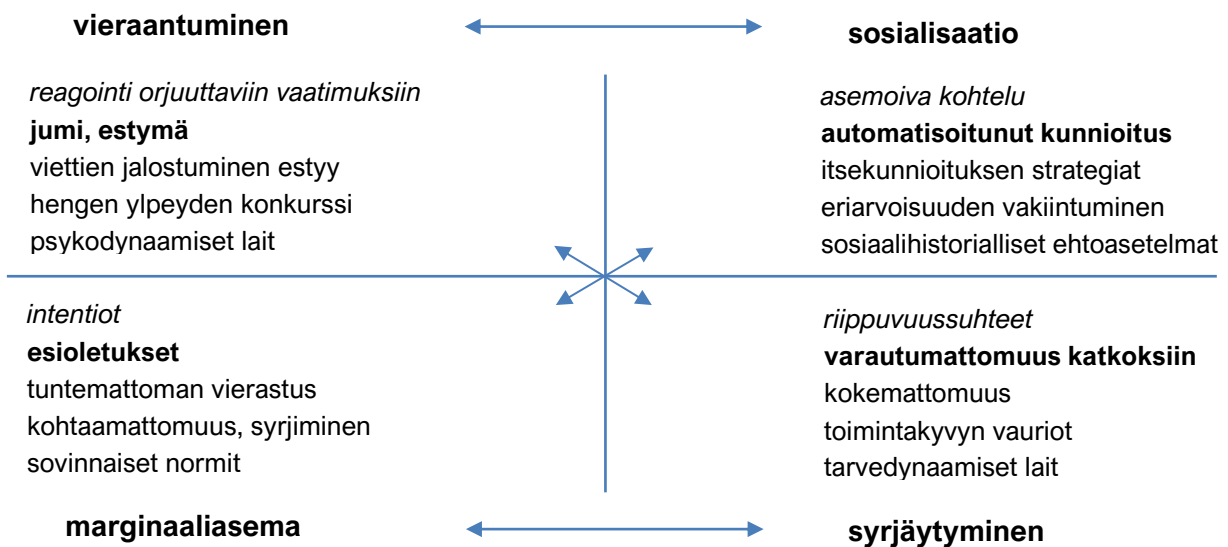
systemaattiselle kritiikille omistautumisesta. Erottelevat nimeämiset edustavat hyviä kohtalonkulkuja estävää ennakkoluuloista auktoriteettia, jonka ehdot ovat näkymättöminä anonyymejä. Tätä anonyymiä kenttää tiede voi kritisoida objektiivisuuden nimissä.

Tulkinnalliselle paradigmalle täysin vastakkaisena poissulkevalla tavalla näyttäytyy radikaalin strukturalismin tapa käsitteellistää yhteiskunta reaalisesti eri asemiin asettuvien, erilaiset todelliset toimintamahdollisuudet omaavien ihmisten moninaisina ja monimuotoisina suhteina, joiden muuttamisessa ei ole kyse mielipiteistä vaan reaalista asemavallasta. Yhteiskunnallisena ongelmana näyttäytyy kärsimystä tuottava sorto ja riisto. Tässä paradigmassa tunnistetaan semioottisten sitomisten vakavuus, mutta ei suhtauduta siihen luonteeltaan niinkään epistemologisenä kuin moraalisenä, ruumiillisiin käyttäytymistäipumuksiin asti ulottuvana ja vääjäämättä läsnä olevana. Marxin ideologia-käsite, Bourdieun symbolisen vallan käsite tai Foucault'n diskurssin käsite kuvaavat käytäntöihin kudottua asemoivaa toimintaa, jossa ei ole kyse niinkään mielipiteistä kuin elämäntavasta ja kuolevaisten arvostuksista. Sosiaalisemiotiikka ei asetu yksilöiden mieliin vaan yhteiskunnallisiin käytäntöihin, joita ihmiset aktiivisesti elämällään toteuttavat. Tällöin se anonyymiksi jäävä auktoriteetti, joka estää elämästä hyvää elämää ja johon tiede voi objektiivisuuden nimissä puuttua, on arkista elämää semioottisesti välittäviä kuvitelmia, jotka oikeuttavat tunnustussuhteita, ja estävät tajuamasta suhteiden sorto- ja riistolunnetta silloinkin, kun ne koetaan kärsimyksenä. Tiede voi kertoa politiikan kentällä, että reilun pelin oletus ei pidä paikkaansa.

Radikaali humanistinen paradigma erottautuu radikaalista strukturalismista sen ollessa taipuvainen näkemään toimintaa sitovat kuvitelmat pikemminkin instituutionaalisen vallankäytön piirteinä kuin peri-inhimillisenä. Humanistin on vaikea nähdä sosiaalisemioottista vallankäyttöä myönteisesti rakentavana, koska näkee yhteisenä hyvänä ilmaistut auktoriteetin objektivoituneet muodot esteenä luovalle itseilmaisulle ja omaehtoista inhimillistä eettistä kasvua korruptoivina. Tiede voi osallistua poliittiselle kentälle osoittamalla, kuinka instituutiot ovat mahdollisista hyvistä tarkoituksiperistään huolimatta jämähtäneet taantumukselliseksi laitoksiksi, jotka tukahduttavat inhimillisen kehittymisen potentiaalia painostaen esineellistyneeseen olemisen tapaan. Jämähtäneisyys, kivettyneisyys tai esineellistymisen on luonteeltaan näkymätön ei-aiottu anonyymi prosessi, jota on mahdollista puolueettomasti arvioida ja vapauttaa ihmiset luontaiseen vastuullisuuteensa.

4.3 Neljä yhteiskunnallisista oikeuksista välittämisen strategiaa

Tiede näyttää saavan oikeutuksensa välittää ihmisten yhteiskunnallisesta kohtalosta, koska se esittää kykenevänsä menetelmineen pureutumaan näkymättömäksi jäävään. Tiede voi näyttäytyä universaalisti puolueettomana poliittisella kentällä silloin kun se pystyy osoittamaan yhteiskunnallisten ongelmien luonteen ikään kuin anonyyminä syntinä, ja silloin kun se pystyy esittämään itsensä kykeneväksi puolueettomaan syyntakeellisuuteen ihmiskunnan hyvistä tulevaisuuden kohtalonkuluista. Erilaisten yhteiskunta- ja historiankäsitysten nojalla tulevat mahdollisiksi seuraavanlaiset neljä erilaista strategiaa välittää ihmisen yhteiskunnallisista oikeuksista tieteen nimissä (KUVIO 7).

KUVIO 7 Yhteiskunnallisista oikeuksista välittämisen anonyymit aiheet.

Seuraavissa alaluvuissa olen kuvannut yhteenvedonomaaisesti edellä kuvattujen ehtojen mukaista, kullekin paradigmalle mahdollista historiankäsitystä ja tietelle oikeutetuksi ymmärrettyä roolia poliittisen kentän toimijana.

4.3.1 Kokemuksen opettamia faktoja aktiivisen kansalaisuuden tueksi

Funktionalismin tapaa käsittää ihminen yhteiskunnallisena toimijana ei voi ymmärtää pitämättä mielessä sen halua näyttäytyä luonnontutkimuksena ja samalla sitoutuneena nominalistiseen tietokäsitykseen. Ollessaan nominalismiin sidottua sille tulevat ihmisen ja yhteiskunnan suhteen tarkastelussa kysymykseen vain käsitteet, jotka on perustettu yksilöitävissä oleviin empirisiin havaintoihin, joita on mahdollista mitata ja kirjata ylös. Nominalistinen tietokäsitys johdattelaa käsitteellistämään yhteiskunnan kokoelmana empirisesti havaittavissa olevia yksilöitä ja heidän

kokoelmissaan tapahtuvia mitattavissa olevia ilmiöitä. Luonnontutkimukseen kiinnittyvät analogiat johdattelevat käsitteellistämään sujuvasti toimivan yksilökokoelman organisminkaltaisena systeeminä, joka kykenee ylläpitämään itseään osiinsa hajoamattomana kokonaisuutena. Systemit ovat sopeutuvia paikallisiin olosuhteisiin, ja yksilöiden toimijuus ja yksilöllinen kehitys asettuu näiden erityyppisten ympäristöjen puitteisiin kuten Bronfenbrenner tuo esiin:

- - lying at the very core of an ecological orientation and distinguishing it most sharply from prevailing approaches to the study of human development is the concern with the progressive accommodation between a growing human organism and its immediate environment, and the way in which this relation is mediated by forces emanating from more remote regions in the larger physical and social milieu. The ecology of human development lies at a point of convergence among the disciplines of the biological, psychological, and social sciences as they bear on the evolution of the individual in society. (Bronfenbrenner 1981, 13.)

Yhteiskuntaa eheänä pitävien voimien ajatellaan liittyvän yksilöiden kytköksiin toisiinsa. Yhteiskunnalliset voimat voi käsittää yksilöiden välisten ihmissuhteiden verkkona, jonka varassa ihmisten elämä kantaa. Huonoja kohtalonkulkuja aiheuttava syy käsitteellistetään järjestelmää järkyttäväksi ulkoiseksi vaikutukseksi, joka saa yksilöitä toisiinsa kytkevän verkoston purkautumaan. Yksilöllinen olemisentapa näyttäytyy irrallisena, vajaana ja haavoittumiselle alttiina.

--- the decisive part played by the structure of relations between mother, father and child in mediating the impact of economic stress testifies to the crucial significance of three-person systems in shaping the course of human development --- The threeperson system can be likened to a three-legged stool. When all three legs are balanced, there is maximal stability, and it takes a heavy blow to create an upset; but if one leg is damaged or broken, the arrangement becomes precarious and the stool may collapse. (Bronfenbrenner 1981, 282.)

Ihmisten kokoelmaa voi tarkastella populaationa, joka sopeutuu elämänehtoihin löytäen tarpeilleen tyydytystä ja voiden hyvin, tai ei pysty sopeutumaan ja voi huonosti. Tarpeet voidaan määrittellä universaalisti kaikille samanlaisina kuuluviksi ihmisen biologisen olemistavan perusteella. Keskeinen poliittinen arvo on tasa-arvo, joka määrittäytyy kaikille yhtäläisesti kuuluvana hyvinvointina. Hyvin toimiva yhteiskunta käsitetään ikään kuin yhteiskuntaruumiina, joka eheänä pysyessään tukee jäsentensä tarpeiden tyydytystä muuttuvissakin olosuhteissa.

Several findings indicate that the capacity of a dyad to serve as an effective context for human development is crucially dependent on the presence and participation of third parties, such as spouses, relatives, friends, and neighbors. If such third parties are absent, or if they play a disruptive rather than a supportive role, the developmental process, considered as a system, breaks down; like a three-legged stool, it is more easily upset if one leg is broken, or shorter than the others. The same triadic principle applies to relations between settings. Thus the capacity of a setting—such as the home, school, or workplace to function effectively as a context for development is seen to depend on the existence and nature of social interconnections between settings, including joint participation,

communication, and the existence of information in each setting about the other. (Bronfenbrenner 1981, 5-6.)

Funktionalismissa poliittinen toimijuus määrittyy keskeisesti ihmisen biologisten tai tieteellisesti määriteltyjen tarpeiden tyydyttämisen viitekehyksessä. Biologisena olentona ihminen on haavoittuvainen, ja tietyt perusasiat on tasapainoisessa yhteiskunnassa otettava huomioon. Mitä paremmin erilaiset tasapainoisia vaikutussuhteita uhkaavat riskitekijät tiedetään, sitä paremmin niihin voidaan yhteiskunnan toimesta varautua. Sosiaalisina ongelmina nähdään toiminnallisten verkostojen kaventuminen, vähentyminen tai haurastuminen. Anonyymi huonoon kohtaloon vievä kulku, johon politiikassa voidaan objektiivisesti puuttua, ja josta voidaan objektiivisesti välittää, on paradigman mukaan syrjäytyminen. Turvallinen ja tyydyttävä arki näyttäytyy funktionalistisessa paradigmassa järjestyksymyksenä, jonka onnistuminen riippuu haavoittavia olosuhteita koskevasta tiedosta, joka sinänsä on puolueetonta tietoa.

- - It is as if within each society or subculture there existed a blueprint for the organization of every type of setting. Furthermore, the blueprint can be changed, with the result that the structure of the settings in a society can become markedly altered and produce corresponding changes in behavior and development. For example, research results suggest that a change in maternity ward practices affecting the relation between mother and newborn can produce effects still detectable five years later. In another case, a severe economic crisis occurring in a society is seen to have positive or negative impact on the subsequent development of children throughout the life span, depending on the age. (Bronfenbrenner 1981, 4.)

Näkökulma yhteiskunnallisiin ongelmiin liittyy järjen sopeutumiseen ympäristön muutoksiin; ongelmana on tyytyminen totunnaisiin tapoihin, jotka eivät vastaa muuttuneita olosuhteita. Ongelmana on siten lähinnä väärä ja vanhentunut tieto, joka haittaa yksilön kehittymistä.

Perhaps the most unorthodox feature of the proposed theory is its conception of development. Here the emphasis is not on the traditional psychological processes of perception, motivation, thinking, and learning, but on their content-what is perceived, desired, feared, thought about, or acquired as knowledge, and how the nature of this psychological material changes as a function of a person's exposure to and interaction with the environment. Development is defined as the person's evolving conception of the ecological environment, and his relation to it, as well as the person's growing capacity to discover, sustain, or alter its properties. (Bronfenbrenner 1981, 9.)

Funktionalistisen kannan mukaan yhteiskunta toimii tai on mahdollista saada toimimaan rationaalisin periaattein. Numeroiksi muuttuva tieto on tärkeää, koska luvuin voi objektiivisesti kuvata populaation jäsenten määrää, populaatioon saapuvien ja siitä poistuvien määrää ja voidaan mitata populaatioon kuuluvien jäsenyyden aktiivisuuden astetta erilaisin mittarein ikään kuin organismin vahvuuden tai heikkouksien tilanteena. Populaation hyvinvointia voi tarkastella tilastojen avulla erilaisin mittarein esimerkiksi sairastavuus-, koulunkäynti-,

lukutaito- tai työllisyysasteen valossa. Näin yhteiskuntatiede voi tuottaa tietoa poliittisille mielipiteen muodostajille siitä, mitä yhteiskunnalle kuuluu ja parantaa päätöksenteon refleksiivisyyttä. Ihmisten hyvinvointi näyttäytyy paradigmassa sellaisena pätevänä biologiaan perustuvana mittarina, joka kertoo, että poliittiset mielipiteet ovat oikeilla raiteilla.

But whether parents can perform effectively in their child-rearing roles within the family depends on role demands, stresses, and supports emanating from other settings. As we shall see, parents' evaluations of their own capacity to function, as well as their view of their child, are related to such external factors as flexibility of job schedules, adequacy of child care arrangements, the presence of friends and neighbors who can help out in large and small emergencies, the quality of health and social services, and neighborhood safety. The availability of supportive settings is, in turn, a function of their existence and frequency in a given culture or subculture. This frequency can be enhanced by the adoption of public policies and practices that create additional settings and societal roles conducive to family life. (Bronfenbrenner 1981, 7)

Poliittinen mielipiteen muodostus on funktionalismin näkökulmasta kysymys, joka tarvitsee tuekseen faktoja muuttuvien olosuhteiden vaikutuksesta hyvinvointiin, ja niitä yhteiskuntatutkimus voi tarjota sekä ohjata mielipiteen muodostusta huomioimaan ne. Jalansija poliittiselle kentälle tarjoutuu siten objektiivisena faktoja kertovana auktoriteettina.

Furthermore, an ecological approach to the study of human development requires a reorientation of the conventional view of the proper relation between science and public policy. The traditional position, at least among social scientists, is that whenever possible social policy should be based on scientific knowledge. The line of thought I develop in this volume leads to a contrary thesis: in the interests of advancing fundamental research on human development, basic science needs public policy even more than public policy needs basic science. (Bronfenbrenner 1981, 8.)

Funktionalistinen yhteiskuntatiede kerää tietoa yhteiskunnan tasapainoa järkyttäneistä vaikutussuhteista. Ihmiset ovat tieteen havaintomateriaalia, jonka toimintakykyä erilaisissa elämäntilanteiden muutoksissa tutkitaan. Tieteellinen koe tarjoutuu aina tilanteissa, joissa ihmisten elämäntilanne muuttuu, ja etenkin rajut järkytykset tarjoavat tietoa tervettä yhteiskuntaruumista uhkaavista syistä. Funktionalismin puitteissa saatetaan psykologiassa järjestää kokeellisia asetelmia, mutta yhteiskuntatieteessä tyypillisempää on käsittää yhteiskunnalliset kriisit sellaisina tarjoutuneina kokeina, joiden pohjalta voidaan oppia, mitkä voimat vahingoittavat yhteiskuntaa ja kuinka sen sopeutumiskykyä ja suojautumista näitä voimia vastaan voisi parantaa. Esimerkiksi Durkheimin tärkeä tutkimuskohde oli itsemurhat, ja nykyisessä sosiaalipoliittisessa tutkimuksessa sellainen on työttömyys. Taloudellisten lamojen vaikutusten tutkimus on näytellyt tärkeää osaa Bronfenbrennerin ekologisen systeemiteorian kehittämisessä.

Funktionalismi käsittää itsensä luonnontieteenä, joka on valmis rationaaliseen syyllisyyteen yhteiskunnan hyvinvoinnista. Funktionalismia luonnehtii vahva

luottamus siihen, että tieteellisellä tiedolla voidaan johtaa yhteiskuntaa oikeudenmukaisesti. Se tarjoaa yhteiskunnan käyttöön oppimaansa sopeutumisen keinoista ja kehittää palvelujärjestelmää elämän karikkoja tasoittavaksi suojaverkoksi.

In addition, although hypotheses 15 through 18 were derived from research on human development in children's institutions, the conditions that constitute the independent variables in these hypotheses are applicable to many human contexts. For example, the stipulation that an environment for young children offer opportunities for caretaker-child activity, permit locomotion, and contain objects that the child can use in spontaneous activity, (hypothesis 15), pertains as much to a day care setting or a hospital ward as to an institution caring for children on a long-term basis. Similarly, inferences about periods of maximal vulnerability (hypotheses 16 and 18) and prevention and reversibility of psychological damage (hypothesis 17) apply to any environment characterized by reduced stimulation and the absence of persons with whom the child could form a primary dyadic relationship. From this point of view, the hypotheses I have developed regarding children's institutions as contexts of development also constitute tentative general principles for an ecology of human development. (Bronfenbrenner 1981, 182.)

Tarpeiden tyydyttäminen on mahdollista operationalisoida palveluiksi, jotka kuuluvat kaikille. Tutkimuksen avulla voidaan selvittää ihmisten tarpeisiin vastaavan hyvinvoinnin kehitystä ja korjata palveluita oikeaan osuvammiksi.

For the status quo is what the macrosystem is about - but not all about. --- why challenge, alter, and restructure the existing social order if not to make a more human ecology-to create new micro-, meso-, and exosystems that better meet the needs of human beings and then, if they work, to write these systems into a revised societal blueprint? (Bronfenbrenner 1981, 291, 289.)

Kun vaikutussuhteet tunnetaan, niihin voidaan varautua ennakoivasti ja siten järjestellä yhteiskunta siten, että voidaan lisätä yksilöiden elämönhallintaa ja minimoida yhteiskuntaorganismien järkkäminen. Tietoa ja oppineisuutta pidetään keskeisenä kriiseistä toipumisen resurssina. Myös yksilöiden omaa oppimiskykyä pidetään arvokkaana sopeutumisen apuna. On kansalaisille eduksi, mitä nopeammin he kriisien jälkeen oppivat ajattelemaan uutta tilannetta vastaavan järjestyksen mukaisesti ja sopeuttamaan tarpeidentyydytyksen keinonsa muuttuneisiin olosuhteisiin. Resilienssin kaltaisilla käsitteillä vastuullistetaan yksilöt ja yhteiskunnat oppimaan aktiivista sopeutumista ja yhteistoimintaa.

-- many children of the Great Depression and their families, though suffering patent psychic damage, struggled, overcame, and in some instances actually profited from the trauma of sudden poverty --- (Bronfenbrenner 1981, 291.)

Funktionalismi hahmottaa modernistumisen elämäntapana, jota luonnehtii rahatalouden merkityksen kasvu, teollistuminen ja ammattien tietopohjaistuminen. Modernia elämäntapaa pidetään kriisejä aiheuttavana sen haurastuttaessa läheissuhteita ja palkkatyöperustaisen tarpeiden tyydytyksen ollessa taloudellisten suhdanteiden armoilla. Tiede toimii ikään kuin sääennustajana, pyrkii ennakoimaan myrskyn alle joutuvat heikoimmat lenkit ja pyrkii löytämään keinoja ihmisen

vahvistamiseen siirtymä- ja nivelvaiheissa ja ennaltaehkäisemään murtumia ja toimintakyvyn vaurioitumista.

4.3.2 Vuoropuheluun osallistaminen vapauttaa tuntemattoman pelosta

Tulkinnallinen paradigma kieltää biologiatiteen merkityksen ihmisen ja yhteiskunnan suhteen käsittämisen resurssina. Se tarjoaa tilalle kielitiedettä. Se kunnioittaa ajatusta kognitiivisista aprioreista, joita saattaa piillä aivojen rakenteissa, mutta pitää erityisen inhimillisenä ja myös ihmistä moraalisesti velvoittavana kaikenlaisten apriorien ylityskykyä. Henkisen ihmisen sana on oletusarvoisesti vapaa. Paradigman näkökulmasta kieli on paremmin ymmärrettävissä sosiaalisena ja kulttuurisidonnaisena kuin biologiaan sidonnaisena prosessina. Tulkinnallisen paradigman nominalismi ei ole valmis kompromisseihin, joita funktionalismi tekee; tulkinnallinen paradigma ei ole valmis muodostamaan yleiskäsitteitä tieteen nimissä, vaan sille tarjoutuu ainoastaan tilaisuus tuoda julki yksilöllisiä kokemuksia. Näistä lähtökohdista tulee ymmärrettäväksi, että tulkinnallinen paradigma käsitteellistää yhteiskunnan yksilöllisiä kokemuksia yhteisen kokemusmaailman suuntaan muokkaavana kommunikointiyhteisönä. Paradigmassa ei oikeastaan tunnusteta tai tunnusteta muunlaisia yhteiskunnallisia suhteita kuin mielipiteiden esittäminen ja sanomisten ymmärtäminen. Yhteiskunnallinen todellisuus näyttäytyy mielenvaraisten sääntöjen sovinnaisuuksina. Koska nominalistinen tietokäsitys sitoo vahvasti tutkimuksentekoa, yhteiskuntaa ei ole mahdollista sen puitteissa käsittää ontologisesti olemassa olevana ilmiönä, kuten Bruner toteaa:

I want to explore some of the ways in which we create products of mind, how we come to experience them as real, and how we manage to build them into the corpus of a culture as science, literature, history, whatever. In the end, I hope I will be able to make the strong case that it is far more important, for appreciating the human condition, to understand the ways human beings construct their worlds (and their castles) than it is to establish the ontological status of the products of these processes. For my central ontological conviction is that there is no "aboriginal" reality against which one can compare a possible world in order to establish some form of correspondence between it and the real world - - (Bruner 1986, 45-46.)

Tulkinnallisen paradigman on käsitettävä myös itsensä inhimillisenä toimintana, eikä se keksi mitään perusteita sille, miksi se tiedon auktoriteettina yltäisi yksittäisiä ihmisiä universaalimmalle tasolle. Se voi kuvata ja yrittää ymmärtää, kuinka ihmiset arjessaan rakentavat maailmojaan, mutta ei selittää tavalla, joka voisi arkista näkökulmaa muuksi muuttaa.

Both science and the humanities have come to be appreciated as artful figments of men's minds, as creations produced by different uses of mind. The world of Milton's "Paradise Lost" and the world of Newton's Principia exist not only in the minds of men; each has an existence in an "objective world" of culture-what the philosopher Karl Popper calls World Three. They are both, in the sense of modern modal logic, collections of possible worlds. - - Falsification, indeed, becomes a much more interesting process under this dispensation. In

the new, more powerful modal logic, we ask of a proposition not whether it is true or false, but in what kind of possible world it would be true. It is the case, moreover, that if it can be demonstrated to be true in all conceivable possible worlds, then it is almost certainly a truth that derives from the nature of language rather than from the world. (Bruner 1986, 44-45.)

Tulkinnallisessa paradigmassa ihmisen katsotaan ohjaavan omia tekemisiään yksilöllisten intentioiden varassa. Ihmisen intentionaalisuus on samanaikaisesti vapaata mutta myös erilaisten tiedostamattomien sääntöjen ohjaamaa. Elämymaailma rakentuu merkitykselliseksi erilaisten esioletusten varassa. Totuutena pidettyjen näkökulmien luonne on moninainen ja vaatii suvaitsevaisuutta tilanteissa, joissa on tarkoitus toimia yhdessä.

Yhteiskunnalliset ongelmat voi kiteyttää kommunikaatio-ongelmiksi, joissa toisten intressit ovat tulleet ymmärretyiksi väärin tai kaikki eivät ole saaneet tilaisuutta sanoa asiaansa. Suurin uhka yksilöllisen kokemuksen sivuuttamiselle kaikkia koskevia toimia määritellesä tulee kulttuurin taholta, suvaitsemattomista normeista. Yhteisö torjuu perinteisiin tukeutuen uutta eikä halua tutustua uusiin ajatuksiin. Se kohtelee ihmisiä huonosti perustaessaan käytäntönsä kategorioihin, joilla jaotellaan ihmisiä säädyllysen ja säädyyttömän arvostelmien pohjalta. Ihmiset eivät voi toimia sovussa keskenään koska eivät tule ymmärretyksi eivätkä itse ymmärrä muita. Yhteiskunnalliset ongelmat perustuvat kohtaamattomuuteen, jonka taustalla on heikkoa kuulemista ja näkemistä. Syyllisyyden taakka on kulttuurin harteilla, mutta kulttuuriset periaatteet eivät ole tietoisia.

Meaning is what we can agree upon or at least accept as a working basis for seeking agreement about the concept at hand. If one is arguing about social "realities" like democracy or equity or even gross national product, the reality is not the thing, not in the head, but in the act of arguing and negotiating about the meaning of such concepts. Social realities are not bricks that we trip over or bruise ourselves on when we kick at them, but the meanings that we achieve by the sharing of human cognitions. (Bruner 1986, 122.)

Sosiaalisille ongelmille ei myönnetä ontologista statusta vaan katsotaan, että se mikä missäkin yhteisössä määrittäy sosiaalisena ongelmana, perustuu sovinnastapoihin, jotka kiinnittyvät merkitysjärjestelmien tapoihin normittaa tuttua ja vierasta. Anonyymi huonoon kohtaloon vievä kulku, johon politiikassa voidaan objektiivisesti puuttua, ja josta voidaan objektiivisesti välittää, on paradigman mukaan marginalisaatio. Sosiaaliset ongelmat ovat marginalisaation ongelmia, jotka johtuvat siitä, että kaikenlaisille elämäntavoille ei myönnetä normaaliuden statusta. Ymmärtämättömyyttä aiheuttavien normien tuottamasta suvaitsevaisuuspuulasta voidaan päästä eteen päin neuvottelemalla asioista siten, että jokainen puhuu omasta puolestaan. Tutustumalla ennakkoluulottomasti toistensa mielipiteisiin yksilöt voivat irtisanoutua perinteisistä käsityksistä ja neuvotella dialogissa uudet mielekkäät normit. Neuvottelemalla opitaan suvaitsevaisuutta ja konsensukseen pääsy on yhteiskunnallisesti arvokasta.

It follows from this view of culture as a forum that induction into the culture through education, if it is to prepare the young for life as lived, should also partake of the spirit of a forum, of negotiation, of the recreating of meaning. But this conclusion runs counter to traditions of pedagogy that derive from another time, another interpretation of culture, another conception of authority—one that looked at the process of education as a transmission of knowledge and values by those who knew more to those who knew less and knew it less expertly. (Bruner 1986, 123.)

Tulkinnallinen paradigma löytää jalansijan poliittiselle kentälle asenteiden ja ennakkoluulojen tutkimuksen parista sekä kuulluksi tulemisen käytänteiden kritiikistä. Yhteiskuntatiede voi olla kiinnostunut siitä, kuinka mielekkyyttä ilmaistaan ja kuinka yhteisiä mielekkyyksiä luodaan. Poliittisella kentällä yhteiskuntatiede voi osallistua tuomalla esiin kuinka erilaiset normatiiviset arvioinnit eivät tee oikeutta elämysmaailmojen moninaisuudelle. Tutkimus voi osoittaa puolueettoman mielipiteenmuodostuksen kipukohtia, jotka tulisi huomioida, jotta voitaisiin saavuttaa yhteistä näkemystä asioista. Poliittisella kentällä voidaan ottaa kantaa etenkin marginaalisten statusten määrittämiseen hallinnollisissa käytännöissä. Poliittinen toimijuus määrittyy keskeisesti yksityisen ja julkisen areenan välisenä kamppailuna siitä, millaisia kokemuksia on mahdollista tuoda julki ja tunnistaa yhteisesti nimeten, ja millaiset kokemuksille annetut nimitykset voivat olla julkisesti tunnustettuja.

Pyrkimyksessä ymmärtää toinen toisiamme on paradigman mukaan avain kulttuurimuutokseen. Tässä yhteiskuntatutkimus voi auttaa kiinnittämällä huomiota siihen, kuinka ihmiset tuotetaan ongelmiksi ja purkamalla kategoriointeja.

Once one takes the view that a culture itself comprises an ambiguous text that is constantly in need of interpretation by those who participate in it, then the constitutive role of language in creating social reality becomes a topic of practical concern (Bruner 1986, 122.)

Paradigma pyrkii edistämään kommunikaation reiluutta siitä näkökulmasta, että mielipiteitä ei arvostella normatiivisesti vaan niiden omaehtoisille mielekkyyksille arvoa antaen. Paradigman lähtökohtainen oletus on oletus mielipiteiden tasa-arvosta, jota pidetään elävänä julkisella areenalla, joka kanavoi ääniä sopimuksia säätäväälle taholle. Tieteen soveltamista hallinnointiin arvostellaan kansalaista vastaan asettuvana. Demokraattinen kansalaisyhteiskunta tarvitsee areenoita, joilla ihmiset voivat tulla kuulluiksi, kuulluksi tulemista edistävää asianajoa ja byrokraattisen sanelun purkua, mutta ei teoriaa. Asiantuntijuudessa on kyse mielipiteistä, ja kansalaisen mielipiteet ovat yhtä arvokkaita kuin hallintovirkamiehen.

The most general implication is that a culture is constantly in process of being recreated as it is interpreted and renegotiated by its members. In this view, a culture is as much a forum for negotiating and renegotiating meaning and for explicating action as it is a set of rules or specifications for action. Indeed, every culture maintains specialized institutions or occasions for intensifying this "forum-like" feature. (Bruner 1986, 123.)

Yhteiskunta voi auttaa ihmisiä poistamalla itseilmaisun esteitä ja turvaamalla mielipiteenvapauden. Mielipiteen ilmaisua voi tukea erilaisin järjestelyin, jotka madaltavat kynnystä sanoa sanansa luomalla turvallisen ilmapiirin.

Education is (or should be) one of the principal forums for performing this function-though it is often timid in doing so. It is the forum aspect of a culture that gives its participants a role in constantly making and remaking the culture - an active role as participants rather than as performing spectators who play out their canonical roles according to rule when the appropriate cues occur. (Bruner 1986, 123.)

Koska tulkitsevan paradigman puitteissa ei voida asettua tieteen asemaan, sen menetelmä ongelmien yhteiskunnallisen luonteen käsittämiseksi ei ole koe. Se voi kuitenkin asettaa elämysmaailmoja kestävyyskokeisiin, joissa auktoriteetit paljastuvat. Sokraattinen metodi, joka pakottaa refleктоimaan omia taustaoletuksia, on yhteiskuntatieteen eksperteille osoittama keino, jolla asettaa omat universaaliväittämät kestävyyskokeeseen.

Surprise is an extraordinarily useful phenomenon to students of mind, for it allows us to probe what people take for granted. It provides a window on presupposition: surprise is a response to violated presupposition. Presupposition, of course, is what is taken for granted, what is expected to be the case. Our central nervous system seems to have evolved in a way that specializes our senses to deal differently with expected and with unexpected versions of the world. (Bruner 1986, 46.)

Hallinnollista kulttuuria voidaan muuttaa ihmisten kokemuksia avoimemmin ja tilannesidonnaisemmin kuulevaan suuntaan karsimalla ylenmääräistä byrokratiaa ja satsaamalla kuuntelemiseen. Kun vapaaseen keskusteluun päästään, mielipiteitä ilmaisemalla voidaan oppia toinen toisiltamme siitä, kuinka omat kategoriat torjuvat itsellemme vierasta kokemistapaa.

When and if we pass beyond the unspoken despair in which we are now living, when we feel we are again able to control the race to destruction, a new breed of developmental theory is likely to arise. It will be motivated by the question of how to create a new generation that can prevent the world from dissolving in to chaos and destroying itself. I think that its central technical concern will be how to create in the young an appreciation of the fact that many worlds are possible, that meaning and reality are created and not discovered, that negotiation is the art of constructing new meanings by which individuals can regulate their relations with each other. (Bruner 1986, 149.)

Tulkinnallinen paradigma hahmottaa modernistumisen erontekona perinteiden sääntelemään elämäntapaan. Modernina ihanteena nähdään elämäntapojen vapauttaminen perinteistä, ja siinä yhteiskuntatiede voi auttaa purkamalla perinteisiä käsityksiä ja ihanteita. Historiankäsitys kiinnittyy ajatukseen perinteiden mielipidevallan vähittäisestä purkautumisesta ja yksilönvapauden edistymisestä, jolloin ihmisillä ei enää ole perusteita syrjiviin mielipiteisiin.

4.3.3 Itsetutkiskelu auttaa havaitsemaan omaperäisiä valintoja estävien syiden kuvittelunvaraisuuden ja ohjaa rakentamaan luovaa elämänmyönteistä kulttuuria

Radikaali humanistinen paradigma hyväksyy pyrkimyksen tehdä yhteiskuntatiedettä luonnontieteen pelisäännöin. Paradigma edellyttää myös, että inhimillisestä voidaan puhua vain, mikäli puhutaan kulttuuria luovasta kyvykkyydestä. Inhimillinen toiminta on sen käsittämänä oleellisesti semioottisesti välittyntä. Semiotiikalle myönnetään matematiikalle verrannainen status tieteellisen päättelyn välineenä. Yhteiskunta käsitteellistyy persoonallisten kulttuurivaikuttajien yhteisenä pyrintönä, ja poliittisena toimijuus näyttäytyy keskeisesti tilanteissa, joissa institutionaaliset järjestelyt jähmettyvät luovaa kulttuuria kehittävää pyrintöä suiteviksi.

Ihmisyys rakentuu radikaalin humanismin käsityksissä viettipohjalle, mutta ihminen on myös kulttuuriolento, joka ei ole enää vain eläin vaan jotain jalostuneempaa. Kulttuuri nähdään evolutiivisesti kehittyvänä asiana siten, että kehityksen kuluissa inhimilliset vietit sivilisoituvat. Sivilisoitumisesta koituu ihmiselle riasaa prosessin irrottaessa häntä luonnollisesta perustastaan, irrottautumisen ollessa paitsi lupauksissaan houkuttelevaa, myös uhrauksia edellyttävää. Ihminen on pystynyt saamaan hyödyllisesti hallintaansa eläimelliset voimat, ja ihmiskunta voi olla ylpeä kulttuurisaavutuksistaan. Fromm kuvaa, kuinka kehitys on merkinnyt rutinoitumista, joka etäännyttää ihmistä aidosta itsensä toteuttamisesta ja yhteenkuuluvuudesta:

Kaikille kulttuureille on luonteenomaista, että ne rakentavat ihmistekoisien maailman peittämään sitä luonnollista maailmaa, jossa ihminen elää. Mutta ihminen voi toteuttaa itseään vain pysyessään kosketuksissa olemassaolonsa peruseikkoihin ja voidessaan kokea niin rakkauden ja yhteenkuuluvuuden ylevöittävän tunteen kuin yksinäisyytensä ja olemassaolonsa katkelmallisen luonteen traagisuudenkin. Jos hän on kokonaan uppoutunut elämän rutiiniin ja sen keinotekoisuuksiin, jos hän ei kykene näkemään maailmasta muuta kuin ihmistekoiset, normaalijärjellä ymmärrettävät seikat, hän menettää kosketuksensa itseensä ja maailmaan. Jokaisessa kulttuurissa on nähtävissä ristiriita rutiinin ja takaisin olemassaolon perustodellisuuteen tähtäävien yritysten välillä. Taiteen ja uskonnon yhtenä tehtävänä on ollut olla apuna tässä yrityksessä, vaikka uskonnostakin on loppujen lopuksi tullut yksi rutiinin laji. (Fromm 1971, 152-153.)

Näkökulma yhteiskunnallisiin ongelmiin ei ole älyllisten pulmien ratkominen vaan eksistentiaaliseen kokemukseen liittyvien ongelmien ratkominen. Ihmisen luontoon kuuluu eläminen persoonallisissa suhteissa. Merkityksellisyys syntyy etenkin tunteista, joita ihminen näissä suhteissa kokee, elävänä ja kuolevana, onnellisena ja kärsivänä, voittoisana ja tappiollisena. Totuudellisuus määrittäytyy ihmisen kykynä itsenäiseen vastuunkantoon valinnoistaan näissä suhteissa. Ihmisen yhteiskunnallisen olemistavan käsittämässä on radikaalin humanismin mukaan tärkeää luonnollisten viettien ja eläinluonnon päihittäneen sivilisoituneen elämäntavan välisen dynamiikan käsittäminen. Sivilisoituminen käsitteellistetään

yksilöitymisprosessin mahdollistamana kulttuurisena kehityksenä. Kulttuurimuodostelmia tarkastellaan yksilöityneiden ihmisten aikaansaannoksina. Yksilöitynyt ihminen on luovasti keksinyt keinoja, joilla sovitella eläinluontonsa vaatimuksia yhteisöllisen elämän vaatimukseen. Keskeinen yhteiskunnallinen ongelma on yksilöiden luovuuden tyrehtyminen, mikä merkitsee kulttuuristen saavutusten esineellistymistä ja rappeutumista ihmisen toimintaa orjuuttavaksi sen sijaan, että ne palvelisivat inhimillisen sivilisaation kukoistusta. Instituutiot käsitetään aina inhimillisten toiveiden projektiona, ei jonakin peri-inhimillisenä tarpeena, joka vain etsii toteutumistaan ihmisen kautta.

Moderni yhteiskunta valtiona ei sisälly elimellisesti inhimillisen prosessin suhdettä siihen tapaan kuin funktionalismissa, vaan se käsitteellistyy pikemminkin kulttuurituotteena. Valtiolliset instituutiot alkavat vakiintuessaan edellyttää nöyryyttä, joka estää yksilöllistä luovaa otetta elämään.

Erillään yksilöllisestä yksityiselämästä on sosiaalisen elämän alue, jossa esiinnyimme "kansalaisina". Tässä kentässä valtio on sosiaalisen elämämme ruumiillistuma; kansalaisina meillä on velvollisuus, jota me tavallisesti myös noudatamme, osoittaa sosiaalisen omantunnon ja velvoitusten taju. Maksamme veroja, äänestämme, kunnioitamme lakia, ja sodan sattuessa olemme valmiita uhraamaan henkemme - - Univormu on sosiaalisen luontomme olennoituma, siviilipuku itsekkään luontomme. (Fromm 1971, 148-149.)

Yhteiskunta käsitteellistetään järjestelyinä, jotka ovat ehkä kerran palvelleet järkevää tarkoitusta, mutta joka on päässyt irti ihmisten otteesta ja alkanut elää omaa elämäänsä siten, että järjestelyiden järki on tullut kyseenalaiseksi. Yhteiskunta on jäsentensä kannalta pakotettu projektio, joka kahlitsee ihmisen vapaata tahtoa ja tukahduttaa luontaisia luovia kehityspotentiaaleja. Sopeutuminen tai samalle aaltopituudelle pääseminen eivät näyttäyty ihanteellisina vaan pikemminkin taantumuksellisena ja tasapäistävänä ja massakulttuurin suuntaan vievinä.

Auktoriteetti on 1900-luvun puolivälin maissa muuttanut luonnettaan; se ei ole avointa vaan nimetöntä, näkymätöntä, vieraantunutta auktoriteettia. Kukaan ei esitä vaatimuksia, ei kukaan ihminen, ei mikään idea eikä moraalilaki. Kuitenkin me kaikki mukaudumme yhtä paljon tai enemmänkin kuin vahvasti autoritaarisessa yhteiskunnassa elävät ihmiset. Kukaan ei todellakaan ole auktoriteetti paitsi "Se" tai "Ne". Mitä ne ovat? Voittoperiaate, taloudelliset välttämättömyydet, markkinat, normaalijärki, yleinen mielipide, se mitä "muut" tekevät, ajattelevat ja tuntevat. Nimettömän auktoriteetin lait ovat yhtä näkymättömiä kuin markkinataloudenkin - ja niitä vastaan on yhtä turha nousta. Kuka voi käydä näkymättömän kimppuun? Kuka voi kapinoida Ei Ketään vastaan? - - - Nimetön auktoriteetti toimii yhdenmukaistumisen mekanismin välityksellä. - - - en saa kysyä olenko oikeassa vai väärässä vaan olenko sopeutunut, en kai vain ole "omituinen", erilainen. Ainoa pysyvä minussa on juuri tämä muuttumisen valmius. Kenelläkään ei ole valtaa minuun paitsi joukolla, jonka osa olen mutta jonka tahtoon kuitenkin alistun. (Fromm 1971, 161-162.)

Nöyryyttävissä suhteissa elävän ihmisen kehittymisen estyminen nähdään realiteettien vapaan koettelun estämisenä, minkä seurauksena ihminen alkaa vähitellen projisoiden muistaa eteen tulevia asioita pikemminkin kuin pysyisi

avoimena niiden edessä. Kun luova suhde elämään estyy, ihmisen mahdollisuudet harjoitella viettiensä sublimoimista omakohtaisesti kaventuvat. Instituutiot eivät enää ole ihmisiä varten vaan ihmiset instituutioita varten ja instituutioiden toimintalogiikka alkaa kehittyä omalla painollaan. Uomiin asettavat yhteiskunnalliset suhteet estävät inhimillisen kukoistuksen. Ihmisyyden toteuttamisen näkökulmasta nöyrät valinnat ovat vahingollisia. Ihanteellisena pidetään tilannetta, jossa ihminen pääsee omien voimiensa herraksi ja pystyy käyttämään niitä luovasti rakentaviin tarkoituksiin.

Väite että modernilta ihmiseltä "puuttuu todellisuudentajua" on ristiriidassa sen yleisen mielipiteen kanssa, jonka mukaan meidän aikamme eroaa useimmista muista historian kausista suuremman realismisuutensa vuoksi. Mutta realismistamme puhuminen on melkein vainoharhaista luulottelua. Miten realistit leikittelisivät koko modernin sivilisaation, ellei peräti koko maapallon tuhoon vievillä aseilla! - - nykyajan ihminen osoittaa ällistyttävää todellisuudentajun puutetta kaikissa todella tärkeissä asioissa; elämän ja kuoleman merkityksessä, onnellisuuden ja kärsimyksen kysymyksissä, tunteiden ja vakavan ajattelun ongelmissa. (Fromm 1971, 179.)

Vahingollisuus käsitteellistyy vieraantuneena suhteena elämään. Vieraantuminen ruokkii itse itseään ja kierrettä on vaikea katkaista. Vieraannuttavissa olosuhteissa ihminen ylläpitää valheellisia objekteja, joihin uskoessaan hän suojelee itseään nöyrytyksen tunnustamisen tuskalta, mutta samalla defensiivisesti pitää yllä nöyryytettyä subjektiutta. Ongelmia katsotaan syntyvän, koska ihminen ei hallitse omia voimiaan. Vieraannuttavien instituutioiden toimintalogiikka ei ole enää ihmisten hallussa.

Avuttomuus meitä hallitsevien voimien edessä tulee selvästi näkyviin niiden sosiaalisten katastrofien yhteydessä, jotka, vaikka ne joka kerran tuomitaankin valitettaviksi onnettomuuksiksi, eivät tähän mennessä ole vielä koskaan jättäneet aikanaan tulematta: nimittäin taloudelliset lamakaudet ja sodat. Nämä sosiaaliset ilmiöt näyttävät luonnonmullistuksilta eivätkä siltä, mitä ne todellisuudessa ovat: tapahtumilta jotka ihminen on järjestänyt, vaikkakin tahtomattaan ja tiedostamattaan. (Fromm 1971, 146.)

- - tässä yhteydessä on tarpeen todeta, että jos se seikka, että emme hallitse emmekä haluakaan hallita meitä määrääviä lakeja, on yksi selvimpiä aikamme vieraantuneisuuden ilmentymiä. Olemme itse laatineet taloudellisesta ja sosiaalisesta laitoiksemme, ja kuitenkin me luovomme vastuusta tietien tahtoen ja innokkaasti ja odotamme toiveikkaina tai peloissamme - miten milloinkin - mitä "tulevaisuus" tuo. Meitä hallitsevat lakimme ovat meidän tekojamme, mutta ne ovat meidän yläpuolellamme, ja me olemme niiden orjia. (Fromm 1971, 147.)

Se, mitä paradigmissa pidetään vieraannuttavana suhteena, vaihtelee. Nietzsche johdattelee pohtimaan porvarillisen kulttuurin tasapäistävästä roolia, Freud porvarillisen perheinstituution merkitystä, Marx teollistuneen ja markkinoistuneen elämäntavan merkitystä.

Historiankäsitteensä suhteen paradigma jättäytyy avoimeksi ja kannustaa luovaan toimeliaisuuteen suhtautuen normatiivisesti kuitenkin ajatukseen elämellisten viettien sublimoimiseen kulttuurisen kukoistuksen hyväksi.

Käytännössä tavoitteena on eettisen omantunnon kehittyminen, joka näkee objektinsa, itsensä subjektina ja suhteisiin asettumisensa omaehtoisesti, pakoista irti päässeenä, ja sen tähden kykenee olemaan luova ja viisaasti sublimoiden kehittämään elämän- ja kuolemanviihteensä.

Radikaali humanismi tunnustautuu myös itse syyntakeelliseksi, vaikka lähtökohtaisesti se pitää yksilöitä yhteiskunnallisen muutoksen tekijöinä. Tiede voi kuitenkin auttaa palauttamaan ihmisille edellytykset kokea ylpeyttä luovasta ihmisyydestä.

Mikään yhteiskunnallinen tai poliittinen järjestelmä ei voi tehdä enempää kuin edistää tai ehkäistä tiettyjen arvojen ja ihanteiden toteuttamista. - - Emme tarvitse uusia ihanteita emmekä uusia henkisiä päämääriä. Ihmiskunnan suuret opettajat ovat antaneet meille terveen elämisen normit. - - se, että suuret uskonnot ja eettiset järjestelmät ovat niin usein taistelleet toisiaan vastaan ja krostaneet pohjimmaisen yhtäläisyyden sijasta erilaisia näkemyksiään, johtuu ihmisistä, jotka rakentamalla kirkkoja, arvoasteikkoja ja poliittisia järjestelmiä ovat peittäneet opettajiensa yksinkertaiset totuudet. - - Sydämemme vallankumous ei kaipaa uutta viisautta - se kaipaa uutta vakavuutta ja antaumusta. (Fromm 1971, 345.)

Yhteiskunnalliset ongelmat määrittyvät omantunnon kysymyksinä, kun vieraantuminen on päässyt voitolle. Omantunnon kysymyksissä voitolle pääsy edellyttää uskallusta tehdä julkisesti omia valintoja orjallisten sijaan. Vaikka nöyrien motiivien valintaa pidetään itsepetoksellisina, itsepetokseen suhtaudutaan samaan aikaan kuitenkin hyvin inhimillisenä tiedostamattomaan vieteltävyyteen (tottumus, helpous, mukavuuden halu, ristiriitojen välttely, hylkäämisen pelko) liittyvänä.

Eettinen käyttäytyminen pohjaa kykyyn tehdä arvoarviointeja järjen pohjalta; se merkitsee ratkaisuntekoa hyvän ja pahan välillä ja toimimista ratkaisun mukaan. Järjen käyttäminen vaatii itseyden olemassaoloa, samoin eettinen ratkaisunteko ja toiminta. - - Miten siis etiikka voi merkitä mitään elämässä, jossa yksilöstä on tullut automaatti ja jossa hän palvelee suurta Mitä Milloinkin? Ja miten omatunto voi kehittyä, kun elämän pääperiaatteena on yhdenmukaistuminen? Omallatunnolla ei ole sen perusluonteen vuoksi mitään tekemistä mukautumisen kanssa; sen on kyettävä sanomaan ei vaikka kaikki muut sanovat kyllä, ja voidakseen sanoa "ei" sen täytyy olla varma kiellon pohjana olevan ratkaisun oikeellisuudesta. (Fromm 1971, 181.)

Yhteiskuntatiede löytää jalansijan poliittiselle kentälle inhimillistä toimintaa esineellistävien instituutioiden kriittisenä tutkijana. Se voi toimia eräänlaisena poliittisena omanatuntona osoittaen, kuinka yksilöiden persoonallinen kehitys ei toteudu mahdollisuuksien mukaan vallitsevissa institutionaalisissa käytännöissä, jolloin instituutiota voi pitää taantumuksellisina.

Ihmisten opettaminen sivilisaatiomme normeihin ja ihanteisiin on ennen kaikkea kouluopetuksen tehtävänä. Mutta koululaitoksemme on tähän tehtävään surullisen kykenemätön. Sen päätarkoituksena on antaa yksilölle opetusta, jonka avulla hänestä voi tulla teollisen sivilisaation hyvin toimiva osa ja muuttaa hänen luonteensa sellaiseksi kuin tarvitaan: kunnianhimoiseksi ja kilpailevaksi, ja tiettyyn asteeseen kuitenkin yhteistoiminnalliseksi, auktoriteettaja kunnioittavaksi ja samalla "riittävän itsenäiseksi" niin kuin joissakin kouluraporteissa sanotaan, ystävälliseksi ja samalla kuitenkin

sellaiseksi, että hän välttää syvää kiintymystä kehenkään tai mihinkään. Koulumme ja opistomme antavat jatkuvasti oppilailleen tietoa, jota he tarvitsevat voidakseen täyttää paikkansa käytännön elämässä ja muovaavat heidän luonnettaan sellaiseksi että he menestyvät persoonallisuusmarkkinoilla. (Fromm 1971, 346.)

Uskonnollisesta etiikasta paradigma löytää usein liittolaisen, vaikka kirkkoa instituutiona arvostellaan. Poliittiset demokraattisetkin instituutiot näyttävät paradigman puitteissa epäilyksenalaisilta. Poliittinen kannanotto kanavoituu paradigman mukaan viisaimmin taiteeseen, tie näyttää järjen korostuksessaan riittämättömänä.

Tervettä yhteiskuntaa on mahdotonta rakentaa sellaisen sekoituksen varaan, joka toisaalta on puhdasta älyllistä tietoa ja josta yhteiset taiteelliset kokemukset toisaalta melkein kokonaan puuttuvat, jossa on vain kouluja sekä jalkapalloa, rikoskertomuksia, kansallispäiväjuhlia, mausteeksi äitien- ja isäpäivät sekä joulu. Mieltiessämme miten voimme rakentaa terveen yhteiskunnan meidän on oivallettava, että kollektiivisen, ei-kirkollisen taiteen ja samoin rituaalien tarve on ainakin yhtä tärkeä kuin lukutaito ja korkeampi opetus. Muutos atomistisesta kommunitaariseen yhteiskuntaan riippuu siitä, onnistuuko meidän taas luoda ihmisille mahdollisuus laulaa yhdessä, kävellä yhdessä, tanssia yhdessä, ihailla yhdessä – yhdessä, eikä - - ”yksinäisen joukon” jäsenenä. (Fromm 1971, 350.)

Syyllisenä ihmistä voi pitää vain, jos hänen toimiaan ohjaavat tietoiset motiivit. Tietoisuuden katsotaan edellyttävän itsetutkiskelua ja on luonteeltaan elämisen prosessissa tapahtuvaa itsetuntemuksen rakentamista. Tietoisuus lisääntyy koettelemuksissa, hengen sairauden myötä tajuttavana reaktiona sairaisiin yhteiskunnan asettamiin vaatimuksiin. Itsetuntemus on keino luoda itselle tilaa esiintyä autenttisenä persoonana valmiina tarjottujen luonnenaamioiden sijaan ja taistella ihmishalveksuntaa vastaan. Tuloksena syntyy itselle rehellistä toimintaa, mutta se tapahtuu ulkopuoliseksi jäämisen riskillä.

Paradigma käsittää yksilöllistymisen prosessina, jonka tavoitteena on eettinen omatunto, joka pystyy sovittamaan omaa tahtoa erilaisten elämän ihmiselle asettamien vaatimusten kentässä. Keskeinen sovitus hakeva ristiriita sijoittuu privaatin omaehtoisuuden ja julkisten vaatimusten välille. Julkisen alueella on monenlaisia kenttiä, eikä niiden kaikkien vaatimukset ole ristiriidassa persoonallisen kehittymisen kanssa. Sellaiset julkiset kentät, joilla estottomuudesta ei rangaista vaan suhtaudutaan siihen keinona tutkiskella omaehtoisuuden rakentavia mahdollisuuksia, käsitetään terapeuttisiksi.

Menneisyyden nöyryytymiä ja nöyryytyksiä voi olla häpeällistä tunnustaa, joten niiden tiedostaminen edellyttää valmiutta haastaa itsensä. Kertomalla omaa tarinaa valinnat voivat nousta tietoisuuteen, vaikka ne mieluummin unohtaisi. Turvallisten, anonyymien kerronnan tilojen luominen voi olla poliittinen teko. Frommin mukaan kulttuuri kokonaisuutena voi edistyä todennäköisemmin, jos siitä löytyy tilaisuuksia kollektiiviseen luovaan toimintaan. Luova toiminta maadoittaa ihmistä takaisin

aktiiviseen suhteeseen elämisen prosesseihin. Samaan tapaan ekososiaalinen paradigma painottaa luontokokemusten tärkeyttä muutostyössä.

Kaikille kulttuureille on luonteenomaista että ne rakentavat ihmistekoisien maailman peittämään sitä luonnollista maailmaa jossa ihminen elää. Mutta ihminen voi toteuttaa itsensä vain pysyessään kosketuksissa olemassaolonsa peruselementteihin ja voidessaan koeka niin rakkauden ja yhteenkuuluvuuden ylevöittävän tunteen kuin yksinäisyytensä ja olemassaolonsa katkelmallisen luonteen traagisuudenkin. --- Jo alkukantaisen ihmisen historiassa näemme yrityksen päästä taiteellisen luomisen avulla yhteyden todellisuuden olemuksen kanssa. (Fromm 1971, 152-153.)

Paradigmassa nostetaan monesti esiin myös aatteellisten johtajien merkitys poliittisen arvomaailman muutoksen aikaansaajana. Useat paradigman edustajat kehottavat noudattamaan omia ihanteita ja odottamaan valoisampia aikoja.

- uskonto loisi uudet rituaalit ja uudet taiteelliset ilmaisumuodot, jotka ilmentäisivät elämän kunnioittamisen henkeä ja ihmisten yhteenkuuluvuuden tunnetta. Uskontoa ei tietenkään voida konstruoida tai keksiä. Se ilmestyy uuden opettajan myötä aivan samoin kuin ennenkin, ajan ollessa kypsä. Jumalaa uskovien tulisi siihen asti ilmaista uskoaan elämällä uskonsa mukaisesti; niiden jotka eivät usko tulisi elää rakkauden ja oikeudenmukaisuuden käskyjen mukaisesti ja - odottaa. (Fromm 1971, 353.)

Ihmiskunnan selviytymiseen vieraantumisen haasteista suhtaudutaan tavallisesti pessimistisesti. Eettisen omantunnon kehittymisen asioissa keskeistä on elämäkokemuksiin liittyväsyyden, haparoinnin, kokeilun ja etsimisen pitkäikäisyyden tunnustaminen. Kilpailusuhteille rakentuvassa yhteiskunnassa tällaiselle ei juuri ole tilaa.

4.3.4 Sosiaalishistoriallinen tutkimus auttaa tiedostamaan aseisiin nautitavat kohtalokkaat pelit ja luo edellytyksiä vastuulliselle välittämiselle

Radikaali strukturalismi on sitoutunut muodostamaan tieteellistä käsitteistöä ihmisen käyttäytymisen ymmärtämiseen. Sen mukaan tieteellinen käsittämistapa poikkeaa laadullisesti arkisemmista käsittämistavoista, mutta kuten Goffman tuo esiin, tämä laatuero ei ole peräisin pelkästään kokeellisen menetelmän systemaattisuudesta vaan myös kokeilevasta mielikuvituksesta:

The --- papers in this book --- I'm afraid there is not much that is botanical about them. But they do focus on one general issue that remains of interest to the ethnographer and will always have some consideration. (Goffman 2008, 2.)

Paradigma tekee radikaalin humanismin tapaan pesäeroa nominalismiin ja arvostaa teoriaa, joka pystyy muotoilemaan käsitteistöä, jolla ei ole suoranaisesti mitään tekemistä yksittäistapausten kanssa vaan enemmänkin niiden prosessien kanssa, joiden ehtojen alle yksittäistapaukset asettuvat.

A sociology of occasions is here advocated. Social organization is the central theme, but what is organized is the co-mingling of persons and the temporary interactional enterprises that can arise therefrom. (Goffman 2008, 2.)

Näkökulma ilmiöihin ei ole yksittäisen ihmisen persoonallisen elämissä maailman näkökulma kuten humanismissa vaan näkökulma, joka etsii toiminnan inhimillisiä ehtoja persoonan julkista toimintaa sääntelevistä periaatteista.

I assume that the proper study of interaction is not the individual and his psychology, but rather the syntactical relations among the acts of different persons mutually present to one other. (Goffman 2008, 2.)

Radikaalin strukturalismin mukaan toiminnan käsitteistöä ei voi suoraan lainata biologiasta, vaikka ihminen on käsitettävä elollisena olentona. Ihmisen lajityypillisuus ylittää tarpeiden tai viettien ohjaaman elämässä selviytymisen, mutta ei ole käsitettävissä puhtaana henkisytenäkään tai yksinomaan rationaalisuuden näkökulmasta; myöskään psykologia ei voi tarjota riittävää käsitteistöä, vaan ihmisen kollektiivinen lajiluonne on pystyttävä ottamaan huomioon.

- - it has implied that underneath their difference in culture, people everywhere are the same. If persons have a universal human nature, they themselves are not to be looked to for an explanation of it. One must look rather to the fact that societies everywhere, if they are to be societies, must mobilize their members as self-regulating participants in social encounters. One way of mobilizing the individual for this purpose is through ritual; he is taught to be perceptive, to have feelings attached to self and a self expressed through face, to have pride, honor, and dignity, to have considerateness, to have tact and a certain amount of poise. These are some of the elements of behavior which must be built into the person if practical use is to be made of him as an interactant, and it is these elements that are referred to in part when one speaks of universal human nature. (Goffman 2008, 44-45.)

Inhimillisen toiminnan analyysiyksikön tulee olla aivan omanlaisensa. Ihmisyyttä on paradigmassa pyritty käsittämään tutkimalla lajien tutkimukselle ominaiseen tapaan etologiasta oppineen kulttuuriantropologian viitekehyksessä, mikä inhimillisestä tekee inhimillisen. Lajityypillisenä piirteenä näyttäytyy kyky elehtiä tavoilla, jotka ovat merkittäviä paitsi nykyhetkessä, myös ulottuen ajallisesti menneeseen ja tulevaan sekä paikallisesti erilaisissa olosuhteissa; sosiaalisemioottinen toiminta saa ulottuvuuksia, joihin muut eläinlajit eivät yllä.

Universal human nature is not a very human thing. By acquiring it, the person becomes a kind of construct, built up not from inner psychic propensities but from moral rules that are impressed upon him from without. These rules, when followed, determine the evaluation he will make of himself and of his fellow-participants in the encounter, the distribution of his feelings, and the kinds of practices he will employ to maintain a specified and obligatory kind of ritual equilibrium. The general capacity to be bound by moral rules may well belong to the individual, but the particular set of rules which transforms him into a human being derives from requirements established in the ritual organisation of social encounters. (Goffman 2008, 45.)

Moni piirre on ihmiselle myös yhteneväinen muiden eläinlajien kanssa. Kaikilla suhteissa elävillä sosiaalisilla eläimillä voi havaita esimerkiksi valtasuhteita sekä

solidaarista jakoa. Ihmisen suhteellista kohtaloa määrittelee paljon se, millaisiin asemiin hänen on mahdollista asettua reaalisissa julkisen elämän piiriin asettuvissa suhteissa.

Rules for behavior while in the presence of others and by virtue of presence of others are the rules that make orderly face-to-face communication of the linguistic kind possible; but these rules -- are not themselves to be considered first of all communications; they are first of all guidelines (and their disruption) of social organization, the organized association of persons present to one other. (Goffman 2008, 148.)

Yhteisöelämää pidetään persoonallisen olemistavan edellytyksenä, ja persoonan sisäisen puolen – itseyden - kehitystä seurauksena julkiseen elämään osallistumisesta. Yhteisöllisyys on ihmisen luonnonmukainen olemistapa, ja julkisen kentän käyttäytymiselle asettamat vaatimukset muotoilevat lapsen kehittymistä heti syntymästä lähtien, ellei jo aiemminkin. Yksilöön kiinnitettyä toimijuuden käsitettä pidetään kulttuurisena konstruktiona ennemminkin kuin tieteellisenä käsitteenä. Se voi olla sellaisenakin ihmiselle arjessa hyödyllinen, mutta ei tieteellinen käsite, eikä se auta ihmistä käsittämään kohtaloidensa kulkuja.

A decade ago among those urban American males who were little given to gentility the term "action" was used in a non-Parsonian sense in reference to situations of a special kind, the contrast being to situations where there was "no action". Very recently this locution has been taken up by almost everyone, and the term itself flogged without mercy in commercials and advertisements. This paper, then, deals with a term that points to something lively but is itself now almost dead. (Goffman 2008, 149.)

Looking for where the action is, one arrives at a romantic division of the world. On one side are the safe and silent places, the home, the well-regulated role in business, industry, and the profession; on the other are all those activities that generate expression, requiring the individual to lay himself on the line and place himself in jeopardy during a passing moment. It is from this contrast that delinquents, criminals, hustlers, and sportsmen draw their self-respect. Perhaps this is payment in exchange for the use we make of the ritual of their performance. (Goffman 2008, 268.)

Persoonan yksityisellä puolella ihminen voi kehittää omaehtoisia suhtautumistapoja, mutta se ei tee häntä reaali maailmassa vapaaksi toimimaan miten huvittaa. Julkisen alueella reagoidaan yksilöiden käyttäytymiseen kulttuuristen konstruktioiden mukaisesti. Näiden kollektiivisten konstruktioiden luonteen tutkiminen asettuu yhteiskuntatieteen tehtäväksi. Konstruktioita ei käsitellä luonteeltaan kognitiivisiksi kuten tulkinnallisessa paradigmassa, vaan ne liittyvät ryhmien ylläpitämiin suhteisiin, jotka välittyvät oikeutettuina vaatimuksina.

-- the person's face clearly is something that is not lodged in or on his body, but rather something that is diffusely located in the flow of events in the encounter and becomes manifested only when these events are read and interpreted for the appraisals expressed in them. (Goffman 2008, 7.)

Semioottisesti oikeuttaminen voidaan käsittää mielikuvana, joka pystyy sitomaan yksilöiden tahtoa. Tiettyä mielikuvaa ylläpitävä mekanismi liittyy

yhteisölliseen sitomiseen kuten pyhyiden, kunnian ja maineen tuntoihin. Goffmanin eräs keskeinen käsite kuvaamaan vaatimusten luonnetta on kasvot.

As an aspect of the social code of any social circle, one may expect to find an understanding as to how far a person should go to save his face. Once he takes on a self-image expressed through face he will be expected to live up to it. In different ways in different societies he will be required to show self-respect, abjuring certain actions because they are above or beneath him, while forcing himself to perform others even though they cost him dearly. (Goffman 2008, 9.)

Ryhmät ja ryhmittymät on paradigmassa käsitettävä konkreettisina toimijoina. Ihmiset tulevat toimeen tekemällä yhteistyötä ja jakamalla resursseja. Instituutiot ovat paradigman mukaan yhteistoiminnan välineitä, joilla voi tuottaa hyviä ja huonoja asioita ihmisten elämään, ja ne voivat olla tasa-arvoisemmin tai eriarvoisemmin omistettuja tai tuottaa asioitaan vain osalle ihmisistä. Yhteiskunnallinen peli ei aina ole reilua, mutta siihen osaksi kasvaneet persoonat eivät pysty arkikuvitelmiensa varassa arvioimaan pelien juonikkuuksia niiden oikeissa mittasuhteissa ja merkityksissään.

Käyttäytymisen uomiin asettuminen on paradigman mukaan sinänsä täysin inhimillistä. Toistensa kunnioitus ja alituisen varautumistarpeen vähentäminen on kaikkien ihmisten intressien mukaista, ja siihen voidaan hyvillä tavoilla päästä. Ongelmalliseksi käytöstävät muodostuvat silloin, kun tavan muodostukseen yhdistyy pakottavaa sitomista eriarvoisiin aseisiin. Pakottava sitominen käyttää hyväkseen inhimillistä haavoittuvuutta. Erityisen ongelmalliseksi inhimillisyyden hyväksi käyttäminen muodostuu silloin, kun hyväksikäyttö piiloutuu hyväntekeväisyyden motiiveihin, kun pelataan manipuloivia pelejä, joiden sääntöjä kaikki eivät pysty tunnistamaan. Tapojen nojalla ja reilun pelin ideoilla perustellut instituutiot eivät välttämättä palvele kaikkia ryhmiä saman veroisesti. On olemassa suhteita, joissa toiset hyötyvät enemmän kuin toiset, vaikka ne on verhottu uskolla yhteishyvään.

Ihmistyön erityisvaatimukset säätävät henkilökunnan päivittäisen rutiinin; itse työ suoritetaan omalaatuisessa moraalisisessa ilmastossa. Henkilökunnan tehtävä on ottaa vastaan asukkien vihamielisyys ja vaatimukset, ja ainoa mitä sillä yleensä on asukeille tarjota on laitoksen omaksuma rationaalinen perspektiivi. - - - Totaalisen laitoksen tulkintakaava alkaa toimia heti kun asukki tulee laitokseen, sillä henkilökunnan käsityksen mukaan laitokseen tulo on prima facie todiste siitä, että tulokas on juuri sen lajin ihmisiä, joita laitos on luotu käsittelemään. --- Henkilökunta pyrkiikin kehittämään jonkinlaisen teorian ihmisluonnosta ottaen toisaalta huomioon hoidossaan olevat asukit ja toisaalta käsittelyn, johon heidät täytyy alistaa. --- Toinen institutionaalisten perspektiivien kattama alue on työ. --- potilaille väitetään, että nämä tehtävät opettavat häntä elämään yhteiskunnassa, että hänen kykynsä ja halunsa hoidella niitä katsotaan diagnostiseksi parantumisen todisteeksi. (Goffman 1997, 70.)

Paradigma näkee inhimillisen kulttuurin evolutiivisena prosessina, mutta on luopunut hegeliläisestä ajatuksesta kehityksestä hyvän ja pahan dialektisena kamppailuna. Voimien kamppailusta on kyse, mutta käsikirjoituksin, joissa ei ole ennalta asetettuna hyvää kohtaloa. Strukturalismi merkitsee ajatusta, että

käsikirjoituksia on, mutta kukaan ei suoranaisesti ole niistä vastuussa. Homma ei ole ihmisten hallussa, mutta muista syistä kuin humanismin mielestä. Hallussa olemattomuus on todettava tosiasiana, mutta ei siitä syystä huonona asiana. Käsikirjoitukset voivat olla huonoja ihmisen eksistenssiin liittyvistä syistä. Ongelmana on, miksi poliittisilla kyvyillä periaatteessa varustetut ihmiset alistuvat itsensä kannalta huonoihin ja kärsimystä tuottaviin käsikirjoituksiin. Paradigmassa tutkitaan, kuinka yhteisöllistä tahtoa pidetään otteessa sosiaalisemioottisin keinoin, jotka eivät liity ensisijaisesti kielen kommunikoivaan ulottuvuuteen vaan sosiaalista järjestystä sitovaan ulottuvuuteen.

Institutionaalista perspektiiviä käytetään myös sellaisten toimintojen kohdalla, joita ei selvästikään eikä yleensä voida asettaa kuriin. --- Vaikka mentaalista häiriöstä tunnetaan psykiatrinen tulkinta ja vastavallankumouksellisesta ja rikoksesta ympäristötekijöistä lähtevä tulkinta, jotka kumpikin vapauttavat rikoksentekijän moraalista vastuusta rikkomukseensa, totaalisilla laitoksilla ei juuri ole varaa tähän erityiseen determinismin lajiin. Asukit täytyy saada ohjaamaan itse itsensä niin että heitä on helppo hoidella; tämän vuoksi sekä toivottu että ei toivottu käytös määritellään yksilöllisen asukin tahdosta ja luonteesta riippuvaksi, joksikin sellaiseksi jolle hän itse jotain mahtaa. Lyhyesti sanoen jokaiseen institutionaaliseen perspektiiviin kuuluu henkilökohtainen moraalinen ja jokaisessa totaalisessa laitoksessa voimme pienoiskoossa seurata, miten kehittyä moraalisen elämän funktionalistinen versio. (Goffman 1997, 69-70.)

Yhteiskunnallinen kohtalonkysymys näyttäytyy kollektiivisen paineen itsenäistä eettistä harkintaa ehdollistavana vaikutuksena, satimessa olona. Sitovaa ehdollistumista on käsitelty asemien järjestymistä oikeuttavien universalioivien käsitysten, käyttäytymistäipumusten ja esteettisluonteisten arviointien yhteytenä, joka toteutuu kulttuureissa ja alakulttuureissa tai kulttuurisilla kentillä. Painostusta on käsitteellistetty diskurssina, hegemoniana, metakommunikaationa tai vuorovaikutusta sääntelevänä moraalisen ilmaston, eetosena. Sitä ei käsitellä välttämättä totaalisessa mielessä orjuuttavana kuten humanismissa vaan vastarinnan strategioille aihetta antavana. Eri kentillä odotetaan erilaista käyttäytymistä, ja ihmiseltä sujuu tavallisesti "kaksoisajattelu". Ihminen voi myös julkisesti esittää muuta kuin privaalisti. Totaalisissa laitoksissakin roolien lavastamisessa voi olla vaikeuksia:

Identiteettikaskut ovat totaalisissa laitoksissa hyvin yleisiä. Asukit kertovat tapauksista jolloin heitä luultiin henkilökunnan jäseniksi ja he saivat jonkin aikaa pidetyksi kiinni väärästä identiteetistä, tai tapauksista, jolloin he erehtyivät luulemaan henkilökunnan jäsentä asukiksi --- Tavataan identiteettipiloja: yhden ryhmän jäsen toimii hetken toisen ryhmän jäsenen tavoin tai yleisen hovin vuoksi kohtelee hetken kanssa-jäsentään kuin toiseen kategoriaan kuuluvaa. (Goffmann 1961, 89.)

Paradigmassa ei puhuta mielellään kulttuurien tai kenttien logiikasta tai rationaliteetista, jotka ovat kognitiivisia termejä, vaan esimerkiksi Bourdieu käyttää psykoanalyysin käsitettä libido (esimerkiksi tieteen kentällä libido scientifica), ja Goffman asemapaikkaan liittyvää termiä perspektiivi. Paradigma tekee tietoisesti

eroa fenomenologisen strukturalismin idealistiseen rationalismiin. Kentille ominaiset moraaliarvostelmat, eetos tai moraalinen ilmasto välittyy sosialisatioprosesseissa. Asemiin järjestymisen käytäntöihin sosiaalistutaan todeksi ottamisen käytäntöihin (makuarvostelmat, kohteliaisuus, kunniallisuus) kasvaessa. Kyky tunnustella tilanteiden tarjoamia mahdollisuuksia kirjautuu elämänkuluissa ihmisen lihaan habitukseksi (Bourdieu) tai identiteetiksi (Goffmann). Alakulttuurien muodostamisessa voi ajatella olevan kyse sellaisten strategisten asemien muotoilusta, jossa on mahdollista säilyttää itsekunnioitus nöyryyttävienkin käytäntöjen puitteissa. Samalla kulttuuristen kenttien muotoutumisen voi nähdä ylläpitävän eriarvoisuutta.

Keskeisenä yhteiskunnallisena ongelmana nähdään tilanteet, joissa yksilöt ovat joutuneet pelinappuloiksi vaihtoehdottomiin peleihin ja kokevat olevansa ahdingossa tai ansassa. Yksilöt voivat enemmän tai vähemmän tietoisesti arvioida strategisia näköalojaan ja esimerkiksi vaihtaa maisemaa, kaihtaa joitain tiettyjä tilanteita tai käyttäytyä tietten tahtoen sopimattomasti vallitsevan pelin haastaen. Yksilölliset strategiat voivat jäädä vetäytymisen tai omituisuuden strategioiksi, jotka eivät muuta ryhmien kohtelua ja ihmisen asemaa.

In addition to profanation of others, individuals for varieties of reasons and in varieties of situations give the appearance of profaning themselves, acting in a way that seems purposely designed to destroy the image of others have of them as persons worthy of deference. Ceremonial mortification of the flesh has been a theme in many social movements. What seems to be involved is not merely bad demeanor but rather the concerted efforts of an individual sensitive to high standards of demeanor to act against his own interests and exploit ceremonial arrangements by presenting himself in the worst possible light. (Goffman 2008, 89.)

Muutosta haluavan on hyväksyttävä tosiasiana yhteisön paine, joka suhtautuu vallitsevia käytäntöjä ja asemia horjuttaviin uudenlaisiin pelisääntöihin poikkeavana, omalaatuisena, epäkohteliaana ja epäkorrektina. Asemiin naulitsevien ehtojen käsittämisen katsotaan olevan edellytys pelien muuttamiselle. Ehtoja ei käsitetä puhtaasti epistemologisina kuten tulkinnallisessa paradigmassa vaan niiden käsitetään kiinnittyvän ihmisten ja ihmisryhmien käytännöllisiin reaalisiin tilanteisiin, joissa voi tulla hyvin tai huonosti kohdelluksi. Yksilötasolla esimerkiksi kasvojen ylläpito liittyy itsekunnioitukseen ja oman arvontuntoon. Vastaavasti Bourdieulla habituksen käsite tarkoittaa vartaloon kirjoittuneita taipumuksia. Tällaisista irrottautuminen tai eroon kasvaminen merkitsee muutosta identiteetissä, ja yhteiskunnallisissa muutoksissa toisenlaisen kohtelun vaatiminen jollekin ryhmälle jossain tilanteessa aiheuttaa aina vastareaktion, koska muutos merkitsee vallitsevien suhteiden ja omalle kohdalle oletettujen oikeuksien ja velvollisuuksien muuttamista.

Paradigman logiikan mukaisesti voi ajatella, että satimista voi olla mahdoton päästä pois, jos ne käsitetään yksilön henkilökohtaisina ongelmina. Ne tulisi käsitellä yhteisöllisesti tunnustettuina, syystä tai toisesta pyhitettyinä yhteispelin käytäntöinä, jolloin pyhittämisen perusteita voidaan kysyä ja arvostella. Yhteiskuntatieteen

tehtävänä näyttäytyä käsitteistön kehittäminen yhteenliittymien ja niiden pyhittämisen luonteen analyysiin. Historian taju ja kulttuurien vertailu ovat keskeisiä välineitä pyhittämisten perusteiden käsittämässä. Tieteen rooli voi olla purkaa yhteisöpaineen merkitystä osoittamalla tietyt mielikuvat riistäviä tai sortavia hegemonisia järjestelyitä oikeuttaviksi ja ylläpidetyiksi liturgiain, seremoniain ja ortodoksisin opein. Asemista pois pääsy merkitsee historiallista murrosta, tosiasiallisen kohtelun muuttumista, tosiasiallisten pelien muuttumista, tosiasiallisesti mahdollisten näyttämöiden uudelleen muotoilua.

Suuntaus ottaa kontolleen roolin rationaalisten teoreettisten syiden tarjoajana, mutta koska se pitää tulevaisuutta ihmisten päätösten varaisena, se ei voi ottaa syyllisyyden taakkaa niskoilleen. Se voi tarjota arkikäsitteitä laajempaa näkökulmaa ilmiöihin ja sitä kautta parantaa sorrettujen tai riistettyjen ryhmien edellytyksiä kokea vastarintansa oikeutettuna ja löytää liittolaisia sekä auttaa oivaltamaan aiempaa toimivampia keinoja vaikuttaa asemiinsa.

Paradigmassa modernisoitumista tarkastellaan kehityksenä, jossa pelien sanelussa keskeiseen rooliin ovat asettuneet kirkon tai itsevaltiain sijaan tieteseen perustuva teknologia, markkinatalous, valtio ja palkkatyö. Marx on teoretikoista ainoa, joka näkee moderniuden ongelman globaalisti yhtäläisenä, palkkatyön riistoon perustuvan talousjärjestelmän ongelmana. Muut paradigman teoretikot tarkastelevat modernia kehitystä enemmänkin kullekin yhteiskunnalle ominaislaatuissa maallistuneissa muodoissa. Kapitalismikritiikkiä ei näissä tarkasteluissa välttämättä ole, mutta vaihtoehdottomuuden ja lukkoon lyödyn eriarvoisuuden kritiikkiä kyllä.

5 YHTEENVETO

5.1 Tulokset

Kun haeskelin tutkielmalleni aihetta, tartuin itseäni lastensuojelun sosiaalityöntekijänä vaivanneeseen tuntuun siitä, että nuoria on vaikea motivoida ottamaan vastaan sitä apua, jota palvelujärjestelmällä on tarjota. Moni nuori kertoo, että ei koe mielenterveyspalveluita, päihdetyötä, tukihenkilöitä, perhetyötä tai koulusta tarjottavaa apua hyödyllisenä ja itseään auttavana. Pohdin, kuinka sosiaalityö teoreettisesti ohjaa käsittämään sosiaalisia ongelmia, enkä saanut syrjäytymisen tai marginalisoitumisen ideoista irti paljoakaan. Aikuisten näkökulmasta huolestuttavana näyttäytyvät tilanteet ovat monen nuoren kokemusmaailmassa osa normaalia, ja sosiaalityöntekijä voi näyttäytyä pikemminkin vastustajana ja pahiksena kuin auttajana ja hyviksenä. Lähdin käsitteellistämään nuorten yhteiskunnallista tilannetta koskevan puheen tilaa sosiaalityössä pohtien sitä, millaisia edellytyksiä sosiaalityöllä ylipäätään on tieteenä osallistua sen työkäytäntöihin vaikuttaviin poliittisiin keskusteluihin yhteiskunnallisesta hyvästä. Muotoilin tutkimuskysymyksekseni: ”Millaisia ihmisen yhteiskunnallisista oikeuksista välittämisen strategioita yhteiskuntatieteen kenttä viitoittaa sosiaalityölle?”

Paradigmaattinen tarkastelu toi tutkimukseni ensimmäisenä tuloksena näytille sen, että syrjäytymis- ja marginalisaationäkökulmien lisäksi ovat mahdollisia myös vieraantumis- ja sosialisaaionäkökulmat, jotka kannustavat keskusteluun arvoista ja kärsimystä oikeuttavien kuvitelmiin perusteista. Analyysissäni päädyin sanoittamaan hieman uudella tapaa sosiaalityölle yhteiskuntatieteessä viitoitettuja toimintamahdollisuuksia etenkin radikaalin strukturalismin kohdalla. Analyysini

tulokset viitoittavat näkemään radikaalin strukturalismin monitahoisempaan kuin sitä on tähän asti ollut tapana tarkastella.

Analyysini toisena tuloksena on, että strategioina tarkasteltuna paradigmojen eettiset valmiudet eroavat, johtuen niiden erilaisista tavoista käsittää yhteiskunnallinen historiallinen muutos, ihmisten poliittinen toimijuus ja objektiiviset puolueettomana tai normatiivisena näyttäytyvät tavat osallistua eettisenä toimijana yhteiskunnallisen tulevaisuuden tekemiseen (TAULUKKO 1).

TAULUKKO 1 Yhteiskunnallisista oikeuksista välittäminen paradigmoittain.

Funktionalismi	Tulkitseva	Radikaali humanismi	Radikaali strukturalismi
HISTORIALLINEN DYNAMIIKKA			
yhteenkuuluvuus / irrallisuus	vierastaminen / sovinnaisuus	auktoriteetti-usko / itsenäisyys	kannattavat kuvitelmat / vastarinnan strategiat
POLIITTINEN TOIMIJUUS			
yhteistoiminta	dialogi	arvojen jalostus	reilun pelin vaatiminen
PUOLUEETON EETTINEN TOIMIJUUS			
vastuu hyvinvointia varmistavasta toimintakyvystä	vastuu osallistaa mielipiteen ilmaisuun	vastuu ihmisyyttä kehittävästä puitteista	vastuu heikomman asemaan asettumisesta
SOSIAALITYÖN TEHTÄVÄ			
suojata toimintakykyä - hyvän varjeleminen	luoda areenoita mielipiteenilmaisulle - kuuleminen	tukea arvomaailman todentumista - valmentaminen	myöntää kärsimykselle tunnustus - asianajo ja emansipointi

Tutkielman kuluessa hahmottelemani strategiat näyttävät pääpiirteissään saman suuntaisilta kuin sosiaalityön tiedeperustaa eritelleissä aiemmissä paradigmatutkimuksissa on esitetty, lähten etenkin Whittingtonin (2013) tulkintaa. Whittington asettuu varovasti sen kannalle, että paradigmat voisi tulkita jännitteisessä suhteessa oleviksi. Tutkimukseni tulokset osoittavat selkeästi jännitteisyyden.

Tulokseni tekevät uudella tavalla ymmärrettävämmäksi paradigmaattisen jakautuneisuuden merkityksellisyyttä yhteiskuntatieteissä ja sosiaalityössä. Tulokseni valottavat kiisteltyjä aiheita yksilöön tai kollektiiviin suuntautuneen tutkimuksen välillä sekä nominalistisen ja realistisen teoreettisen ajattelun välillä. Analyysini jää gradun maltillisen mittakaavan vuoksi yleisluonteiseksi, mutta kykenee näinkin jo valottamaan kiistojen taustalla olevia sitkeitä näkemyksiä luovuttamattomista periaatteista, joihin on sitouduttu yritettäessä käsittää ihmisen yhteiskunnallisuutta tieteellisesti.

5.2 Johtopäätökset

Kaikkien yhteiskuntatieteen paradigmojen pyrinnot ovat mielestäni mahdollista yhdenveroisesti sisällyttää inhimillisen todellisuutta tutkiskelevan toimeliaisuuden piiriin ja myös yhteiskunnallinen toiminta voi hyötyä niistä kaikista. Funktionalismi on kykenevä selvittämään toimintakykyä vaarantavien ilmiöiden levinneisyyttä ja asiayhteyksiä, mikä tekee mahdolliseksi jo olemassa olevan hyvän varjelemisen. Tulkinnallinen paradigma on kykenevä paljastuksiin, joita ei muutoin julkisesti sanoiksi virkottaisi, ja siten se voi auttaa ihmisiä havahtumaan ulos sulkevista ajatuksistaan. Humanistinen paradigma kykenee auttamaan ihmistä tiedostamaan autoritaarisen johdattelun ja tarjoaa puitteita, joissa on mahdollista kehitellä omempia ajatuksia ihmiselle parhaasta ja pitäytyä parhaaksi katsomallaan linjalla. Radikaali strukturalismi kykenee auttamaan heikoimmassa asemassa olevia ihmisiä tiedostamaan kulttuuri-historiallisia käsityksiä, joilla oikeutetaan kärsimystä ylläpitäviä käytäntöjä, ja luo edellytyksiä emansipoidulle reilumpaa peliä vaativalle vastarinnalle.

Kuitenkin käytännöllisessä mielessä, jolloin tulee vastaan kysymys tieteen soveltamisesta ja tekniikoista tulevaisuuden muotoajana, paradigmoilla on eri seurauksia. Tutkimustulokseni viestivät siitä, että teoreettinen itsetuntemus on sosiaalityölle tärkeää, koska sosiaalityö on ammattina monenlaisten yhteiskunnallisten kenttien vaatimusten kohteena, mikä asettaa monin tavoin sen ammattietiikan myös koetteille. Modernien yhteiskuntien poliittisilla kentillä on muitakin universalointivallan vaatijoita, ja paradigmat näyttäisivät ikään kuin resonoivan hieman eri tavoin valtionhallinnollisen, taloudellisen ja kansalaisyhteiskunnan kenttien kanssa. Kun karkeasti ottaen sosiaalidemokraattisissa järjestelmissä kannatetaan vahvaa valtiota, liberaali-konservatiivisissa vahvaa oikeuslaitosta ja uusliberaaleissa vahvoja markkinoita (vrt. Burns ym. 2021), on oletettavissa, että sosiaalityö pystyy saamaan ikään kuin virallista asemaa hieman eri strategioiden erilaisissa järjestelmissä. Tämä voi merkitä jollekin paradigmalle ortodoksista asemaa ja muunlaisen eettisen toimijuuden ajautumista paitsioon.

Leimallista Suomen kontekstissa on sosiaalityön asema hyvinvointivaltiollisena palveluna, jonka kontekstissa tieteen puhevaltaisuus syntyy vahvimmillaan tässä palveluita kehittävässä funktionalismin kanssa resonoivassa yhteydessä. Funktionalismin esittämä käsitys epäeettisistä yhteiskunnallisista kohtalonkuluista luo toivoa, että populaation tarpeentyydytyksen ja toimintakyvyn tilaa raportoiva tilastotiede voi auttaa valtiota hallitsemaan siihen kohdistuvia hajottavia riskejä rationaalisesti, kunhan tietoa riskeistä käytetään palveluiden kehittämisessä. Yhteiskunnallisen hyvän näkeminen tarpeidentyydytyksen kautta asettuu sujuvasti osaksi valtiollista politiikkaa, joka on vahvassa liitossa tarpeita luovan ja tyydyttävän

talouden kentän kanssa. Samalla se tulee kuitenkin epäpolitisoinneeksi modernien yhteiskunnallisuutta hajottavien voimien luonteen ikään kuin historialliseksi trendiksi, jonka kanssa on vain tultava toimeen. Tässä suhteessa paradigma resonoi myös uusliberalistisen politiikan kanssa, joka ehdottaa historian kulkujen perustuvan matemaattisiin luonnonlakeihin, joita markkinakäyttäytyminen toteuttaa. Funktionalismin pohjalta toimittaessa sosiaalityö on vaarassa omaksua varauksettomasti käsityksiä, joissa idealisoidaan perhettä, työelämää ja valtiota ottamatta huomioon modernin elämäntavan ihmisille asettamia vaatimuksia, jolloin epäeettisiin kohtalonkulkuihin vaikuttamisen paikkaa etsitään ennemminkin yksilöiden kansalaistamisesta kuin vahingoittavaa elämäntapaa ylläpitävien yhteiskunnallisten käytäntöjen kritiikistä. Resonoidessaan uusliberalismin kanssa funktionalismi on valmis luomaan liittolaisuuksia talouselämän kentälle tavalla, joka voi kuljettaa politiikkaa korporativistiseen suuntaan. Funktionalismilla on valtion hallinnollisia intressejä palvelevana status quo-teorian kaikkien edellytykset toimia valtiollisen doksan tarjoajana, ja siihen perustuvia yhteiskunnallisen auttamisen menetelmiä näyttäisi olevan aiheellista epäillä luonteeltaan ritualistisiksi, esitettyjen hyvien kohtalonkulkujen liittyessä pikemminkin pyhäksi nimeämiseen kuin kansalaisten tahtoon.

Lasten oikeuksien näkökulmasta eräs merkittävimmistä poliittisista yhtälöistä, johon funktionalismi on tieteenä liittynyt, on valtion ja koulutuksen tiivis liitto. Kouluinstituutiossa vallitsevat funktionalistiset kehitysteoriat asettavat tieteellisen ajattelun inhimillisen kehityksen mittapuuksi, ja suhtautuvat kaikkeen muuhun siihen viittaamattomaan vajaan kehityksenä. Kun koulutus on aikoinaan näyttäytynyt oikeutena, se alkaa näyttää yhä enemmän velvollisuudelta, ja kouluakäymättömyys merkinä huonosta vanhemmuudesta, josta voidaan sakottaa. Kouluakäymättömät nuoret kertovat kokemusteni mukaan vahvasti motivaation puutteestaan, joka on mahdollista nähdä motivaation puutteena osallistua eri- ja yksiarvoisuutta ylläpitävään järjestelmään. Vaikka koulutus vastaanotomattomasti luo edellytykset osallistua työelämään, se ei tutkimusten mukaan näytä ratkaisulta eriarvoisuuteen, vaan saattaa jopa ylläpitää sitä (Brunila ym. 2019). Funktionalistinen yhteiskunnallinen auttamistyö näyttää monesti ritualistiselta optimiselta uskolta yhteishyvän toteutumiseen vaihtaessaan puheen erilaisista asemista puheeksi toimintakyvyn tukemisesta ja riskeistä selviytymisestä.

Hyvinvointivaltiollinen sosiaalipolitiikka, joka tarjoaa auliisti suojaverkkoja näyttää toki inhimilliseltä, kun toisaalta on mahdollista Therbornin (2014) tapaan todeta, että "eriarvoisuus tappaa". Funktionalismin tyyli suhtautua inhimilliseen luonnollisena periaatteena hämärtää kuitenkin sitä historiallista näkökulmaa, jossa inhimillisyys näyttää perusteiltaan ennemminkin moraalisen: palkkatyön riistoon perustuva kapitalistinen järjestelmä ei voi tuottaa yhtäläistä hyvinvointia

kaikille, jollei pääoman muodostumisen perusrivistä sovitella ja turvata työntekijän asemaa yhteiskunnallisissa järjestelyissä. Aktiivinen toimijuus yhteiseksi hyväksi ei ole kokemus, joka jokaisella voi olla, jos eriarvoisuuden dynamiikkaan ei ole puututtu. Puhe passiivisista nuorista ja velvoite kehittää resilienssiä on hallinnoivan luokan puhetta, joka ei tavoita sitä kokemusmaailmaa, jota globaalistunut ja prekarioitunut työelämä ja läpimarkkinoistuneet ja epäpolitisoituneet elämänarvot tuottavat perheille ja niissä kasvaville lapsille.

Akateemisessa maailmassa tulkinnallisen paradigman voi sanoa päässeensä liki ortodoksiseen asemaan, ja se resonoi individualistisia oikeuksia vahvistavan lainsäädännöllisen kehityksen kanssa. Toisaalta sen voi havaita ikään kuin funktionalismin tukitieteeksi sen laajentaessa käsitystä toimintakykyisten kansalaisten piiristä ulottaen modernin elämäntavan vaatimukset yhä peremmälle marginaaleihin. Toimintakyvyn siivellä sinne kulkeutuu myös markkinatalouden talouskasvua ihannoivat ideologiat, jotka ovat valmiita pitämään markkinoiden näkymätöntä kättä poliittisesti neutraalimpana hyvinvoinnin luojaena kuin arvojen perusteella käytyä poliittista kamppailua vaihtoehtoisista tulevaisuudenkuvista. Markkinat on paradigman puitteissa mahdollista nähdä mekanismina, joka toimii vierastavasta dynamiikasta vapaana. Vastaavasta syystä paradigma tarjoaa heikot eväät sosiaalisten ongelmien lääketieteellistymisen vastustamiselle. Ensimmäisen ja toisen sukupolven oikeuksien näkökulmasta tilanne ei ole lainkaan huono. Kuitenkin markkinoistuvat palvelut jo nyt ovat antaneet aiheen herätä huomaamaan samankaltaisia eettisiä ristiriitoja, joita länsimainen liberaali arvomaailma on tuonut esiin kolmansissa maissa.

Tulkitseva paradigma löytää resonanssia kentiltä, joilla ajetaan yksilöiden ja ryhmien yhdenvertaisuutta ja sananvaltaa heitä koskeviin päätöksiin liittyen. Tulkitsevalla paradigmalla on voimaa vaikuttaa valtiollisten byrokratioiden tapoihin asemoida ihmisiä ja siten huojentaa ryhmiin kohdistuvia kohtuuttomia hallinnollisia paineita. Kulttuurisen asenteellisia erotteluja luovan kentän ulkopuolella se kuitenkin jää heikoksi. Se sivuuttaa kysymyksen, voiko syrjinnän perusteissa olla sellaisia dramaattisia aiheita, jotka eivät ole ratkottavissa vain sietokykyyn ohjaavin uudenlaisin suvaitsevaisin määrittelyin. Tulkinnallista paradigmaa voi arvostella yhteisymmärrykseen pääsyn voiman yliarvioinnista, kun kyse on hegemonisten järjestysten muuttamisesta. Esimerkiksi lähes jokainen lastensuojelun asiakkuudessa oleva nuori on kokenut jonkinlaista traumatisoivaa väkivaltaa, ja vaikkakin näiden kokemusten sanoittamisen tukeminen tekee mahdolliseksi itsearvostuksen uudelleen rakentamisen, niin väkivaltaisesti käyttäytyvältä tilanteen muuttaminen edellyttää myös valmiutta nöyrytyä aivan toisenlaiseen asemaan suhteessa kanssaihmiin kuin mihin on aiemmin tottunut ja opetella siltä pohjalta aivan uudenlaista elämäntyyliä; epistemologinen muutos ei riitä kuvaamaan tilanteen vaatimuksia.

Tulkitsevan paradigman liberaalit vaatimukset kohtaavat vastarintaa konservatiivisissa järjestelmissä, joissa joistain perinteisin arvoin suojatuista asemapaikkajärjestyksistä hyötyineen ei olla valmiita luopumaan. Toisaalta paradigma on omiaan luomaan käsitteistöä, joka sietokykyä laajentaessaan hämärtää sosiaalsiin jännitteisiin liittyvää dynamiikkaa. Yhteiskunnallisten suhteiden dynamiikkaa hämärtävä käsitteistö on paradoksaalisesti omiaan luomaan pohjaa populistiselle konservatiiviselle politiikalle, joka kalastelee käsittämättömyyden vesiltä ihmisiä turvallisuuden tunnetta lupaileviin huomiinsa vedoten perinteisiin arvoihin.

Radikaalin humanistin ihmisen yhteiskunnallisista oikeuksista puhuminen asettaa vaikeaan asemaan. Yhteiskunta on sen käsitteistössä perusteeton konstruktio. Humanistin näkökulmasta kokonaisuus, jonka puitteissa ihmisen olemisentalle voi asettaa normeja, on globaali, jopa maailmankaikkeuden mittakaavalla tarkasteltava. Ihmiselle voi elonkehän kokonaissysteemin kehityskykyisyyden näkökulmasta asettaa vaateen, että hän ei omalla toiminnallaan vaurioita elämää ylläpitäviä mekanismeja. Yhteiskunnallisista oikeuksista on mahdollista sen puitteissa puhua ikään kuin käänteisesti, ei ihmiselle kuuluvina oikeuksina vaan kaikelle elolliselle kuuluvana oikeutena elää luonnollista kehkeytymistään tukevassa systeemissä auktoriteetin sanelemien fiktiivisten järjestysten sijaan. Luontevin resonanssi syntyy kolmannen sukupolven oikeuskeskusteluiden kentältä. Sosiaalityölle paradigma viitoittaa valmiutta toimia kansainvälisillä areenoilla tai ainakin valita eettiset periaatteet pikemminkin tästä globaalista näkökulmasta kuin valtiollisen sosiaalipoliittisen ideologian puitteissa.

Radikaali humanismi on politiikan kentällä helposti paitsiossa, koska se tavallaan pettää itsensä, jos ryhtyy institutionaaliseksi toimijaksi ja esittää yhteiskunnallisia näkyjä; fiktiivisiä tarinankulkuja esiin nostavan kulttuurikriitikon asema on sille sopivampi, joskin sen on mahdollista liittoutua anarkistisiin ja löyhästi sitoviin sosialistisiin pyrintöihin. Sosiaalityöntekijälle viitoitetaan roolia ihmisen puolustajana systeemin rattaissa. Erilaisten byrokraattisten esteiden poistaminen palvelee ihmisen toimintaa hänen pyrkiessään toteuttamaan elämässään omaa parastaan. Ihmisen auttaminen kertomaan omaa tarinaansa voi auttaa häntä tajuamaan, että on toteuttanut pikemminkin jonkun toisen juonta kuin itse keksimäänsä juonta. Lastensuojelun sosiaalityössä systemisen perheterapeutin mallin mukainen työskentely tavoittelee pitkälti juuri myyttien murtamista ja hyvinvoinnin tavoitteidenasettelun demokratisoimista autoritaarisen sanelun sijaan.

Radikaalin humanismin puitteissa on mahdollista tunnustaa myös tietynasteinen materiaallinen hyvinvointi historiallisesti avautuneena mahdollisuutena, johon pääsyä ei tule autoritaarisin järjestelyin evätä. Suhteessa talouselämään paradigma on ristiriitaisessa suhteessa, koska toisaalta arvostaa

teknologista kehitystä ja materiaalista hyvinvointia kulttuurisaavutuksena, mutta toisaalta näkee paradigmoista selkeimmin hybrisen riskit koko ekosysteemin kannalta. Paradigman puitteissa arvostellaan uusliberalistista globaalikapitalismia sen autoritaarisista elkeistä kolonialistisessa voitontavoittelussa sekä markkinaetiikan kapeuttavasta vaikutuksesta kulttuurien arvomaailmaan. Toisaalta paradigman puitteissa voi olla vaikea esittää uusliberalismikritiikkiä selkeässä muodossa, koska kumpikin kritisoi yhteiskuntaa perusteettomana konstruktiona; paradigman on vaikea tunnustaa yhteiskunnallisten järjestelyiden oikeutusta heikoimpien puolustajana.

Marxin käsityksen mukaan valtion ja suuryritysten pääoman yksityisomistusta turvaava liitto puolustaa oikeuksiaan viime kädessä aseellisesti, joten oikeutensa tiedostavalle työväenluokalle ei jää muuta mahdollisuutta kuin vallankumous. Hyvinvointivaltiollinen ideologia on pystynyt sovitteluun ristiriitaa luomalla palkkatyöntekijöitä suojaavaa lainsäädäntöä ja hyväksymällä ammattiliitot mukaan poliittiseen päätöksentekoon, joten talouskasvusta kohtuullinen osa kanavoituu työntekijän hyväksi. Radikaalistrukturalistinen paradigma pystyy hyväksymään tällaisen järjestelyn historiallisena käytäntönä, vaikka samalla pystyy näkemään myös järjestelmän tendenssin suuntautua riistoon ja sortoon. On mahdollista kuvitella tulevaisuus ilman riistoa ja sortoa ja on mahdollista organisoida yhteiskuntaelämä siten, että se torjuu kärsimystä tuottavien suhteiden kehittymistä, vaikka vallankäyttö sinänsä voi tuottaa myös myönteisiä asioita. Paradigma ei liittoudu valtion eikä talouselämän kanssa muttei myöskään asetu niitä vastustamaan. Se näkee kummankin kentän toiminnan inhimillisenä ja välineellisenä toimintana, joka pystyy eettisessä mielessä toimimaan niin hyvän kuin pahankin suunnassa. Paradigma liittoutuu ehkä vahvimmin kansalaisyhteiskunnan suuntaan, ja puolustaa ihmisten poliittisia oikeuksia reiluun yhteiskuntajärjestykseen, jossa voi turvallisesti julkisessa politiikassa ajaa oikeuksia ilman väkivallan uhkaa. Toisaalta paradigman puitteissa on mahdollista nähdä myös, että joissain poliittisissa olosuhteissa toimijuus voi edellyttää rohkeaa valmiutta altistua väkivallalle.

Lastensuojelutyössä radikaaliin strukturalismiin kiinnittyvää työtä on nähtävissä lähisuhdeväkivalta- ja päihdetyössä sekä vaikkapa Jane Addamsin viitoittamassa työssä prostituution parissa. Ajattelutapa on vielä kehittymätön nuorisososiaalityössä, jossa toimivia keinoja etsiä uudenlaisiin suhteisiin rikos- ja päihdekierteistä ei ole nuoren ikään kuin aktiivisesti halutessa elämäntapaansa. Sijaishuoltopaikan oletetaan ajavan suhteista irtaantumisen asiaa, mutta monesti laitossijoitukset vaikuttavat myös aivan päinvastaisesti identiteettiä vahvistaen. Jotta motivointia omia oikeuksia loukkaavista suhteista irtaantumiseen voisi tuloksellisesti tehdä tulisi toiminnallisella kulttuuriympäristöllä olla tarjota vastarinnan piiloutuvat strategiat rakentavammin kanavoivia vaihtoehtoisia vertaisuutta tarjoavia piirejä.

Nuorisokulttuuri vaikuttaa kulutusorientoituneelta, mikä lapsiperheköyhyyden lisääntyessä on omiaan tuottamaan rikollista vastakulttuuria. Teoreettisesti radikaali strukturalismi vaikuttaa alueelta, joka tarjoaisi laajalti tutkimatonta työsarkaa kehitellä mikro-, meso- ja makrotasot yhdistämään kykenevää käsitystä yhteiskunnallisesta auttamistyöstä elämän draamassa heikoimpien asiaa ajavana, kärsimyksen tunnistamista ja tunnustamista vaativana työnä.

Jos lähtökohtana pitää jonkinlaista yhteiskunnallista kohtuuden toteutumista, yhteiskunnallisen auttamisen näkökulmasta tiivis liitto valtionhallinnon kanssa sisältää riskin vääryyksiin kajoamattomaan ritualistiseen holhoamiseen toimintakyvyn nimissä, ja kritiikitön suhtautuminen talouden kentän vaatimuksiin sisältää riskin heikoimmassa asemassa eläviä suojaavan oikeusvaltioperiaatteen rapautumiseen esimerkiksi medikalisaation myötävaikutuksella. Nämä kriittiset näkökulmat kohdistuvat funktionalismiin sekä tulkinnalliseen paradigmaan, joilla ei ole saatavillaan sellaisia välineitä, joilla olisi mahdollista puuttua hegemonista järjestystä tuottaviin mekanismeihin. Humanismin pessimismi ihmiskunnan arvojen jalostumisen suhteen pystyy elättelemään vastarintaista asennetta, ja radikaalin strukturalismin optimismi auttaa vastarintaisia liittoutumaan paremman yhteiskuntaelämän puolesta kamppailuun. Pessimismin ongelmana on toisaalta kyynisyys ja optimismin ongelmana kynnyksen madaltuminen väkivaltaa ihannoivaan toimintaan. Radikaalit muutoksen paradigmat viitoittaisivat sosiaalityötä liittoutumaan etenkin kansalaisyhteiskunnan kanssa kyynisyyden ja ekstremismin sudenkuoppia vältellen, mikäli tarkoitus on välittää ihmisten yhteiskunnallisista oikeuksista modernissa kapitalistisessa yhteiskunnassa. Ne viitoittaisivat myös siihen, että tässä välittämisessä kansallisten poliitikkojen arviointikriteerien kehittelyn lähtökohtana tulisi olla globaali sekä evoluutioekologisesti kestävä oikeudenmukaisuus.

5.3 Jatkotutkimuksen aiheita

Tutkimukseni tulokset istuvat hyvin yhteen Dembourin (2010) jäsentelemän ihmisoikeuksien neljän koulukunnan kanssa. Funktionalismin yhteiskuntaetiikan voi nähdä istuvan luonnonoikeudelliseen-, tulkinnallisen harkitsevaan-, humanismin diskurssi- ja radikaalistrukturalistisen protestikoulukuntaan. Tältä pohjalta olisi mahdollista etiikan teorioita aineistoksi ottamalla lähteä edelleen erittelemään sosiaalityön eettisten pohdintojen merkityksellisiä ulottuvuuksia ja tietyn paradigman puitteissa pitäytymisen mahdollisia ei-aiottuja seurauksia. Nimenomaan sosiaalityössä paradigmaattiset erot ovat tärkeitä tiedostaa ja voisi olla syytä myös etsiä kriteerejä, joilla asettaa paradigmoja arvojärjestykseen.

Tutkimuksen edetessä vastaan tuli myös yllättäviä uusia ihmettelyn aiheita, jotka liittyivät enemmänkin paradigma-analyysivälineeseen kuin alkuperäiseen tutkimusongelmaani. Tutkimukseni valottaa siten myös uudesta näkökulmasta tieteenfilosofisia eroja paradigmojen välillä. Olen esittänyt, että paradigmaattisen jaon kriteereissä voidaan tehdä nominalismiin liittyvän korjausliikkeen jälkeen eronteko fenomenologisen strukturalismin ja kriittisen realismin kesken. Perusteluni jäävät filosofisella kentällä yksinkertaisessa hapuilevaisuudessaan vaatimattomiksi, mutta ehkä voivat silti osaltaan valottaa ikuisuuskiistaa realistisen ja idealistisen tieteenkäsityksen välillä. Olen myös esittänyt, että paradigmojen merkitysteoriat eroavat (looginen empirismi/semiologia/semiotiikka/sosiaalisemiotiikka), minkä huomiotta jättämisen ajattelen olevan omiaan tuottamaan käsitteiden ei-aiotun laista soveltamista silloin kun niitä siirretään paradigmasta toiseen. Tieteenfilosofioiden ja merkitysteorioiden eriävyys ovat aiheita, jotka ansaitsisivat omistautuneempaa tutkimusta kuin mihin itselläni tässä on ollut edellytyksiä ryhtyä.

LÄHTEET

- Ahola, S. ja Galli, L. (2010). Nuorten koulupudokkaiden ja heidän ohjaajiensa syrjäytymispuheen ulottuvuudet. Teoksessa: Anttila, A-H, Kuussaari K. & Puhakka T. (toim.) *Ohipuhuttu nuoruus?* Nuorisotutkimusverkosto, Nuorten elinolot -vuosikirja. (s.132-143). Helsinki: Yliopistopaino.
- Bhaskar, R. (1998). Philosophy and scientific realism. Teoksessa: M. Archer, R. Bhaskar, A. Collier, T. Lawson ja A. Norrie (toim.) *Critical realism. Essential readings*. (s. 16-47). Routledge.
- Bhaskar, R. (1998b). Reason and the dialectic of human emancipation. Teoksessa: M. Archer, R. Bhaskar, A. Collier, T. Lawson ja A. Norrie (toim.) *Critical realism. Essential readings*. (s. 418-432). Routledge.
- Bhaskar, R., Lawson T. (1989). Introduction. Teoksessa: M. Archer, R. Bhaskar, A. Collier, T. Lawson ja A. Norrie (toim.) *Critical realism. Essential readings*, (s. 3-15). Routledge.
- Block, F. L., & Somers, M. R. (2014). *The Power of Market Fundamentalism*. Cambridge, Massachusetts: Harvard University Press.
- Bourdieu, P. (1998). *Järjen käytännöllisyys*. Tampere: Vastapaino.
- Bronfenbrenner, U. (1981). *The ecology of human development – Experiments by nature and design*. Harvard University Press.
- Bruner, J. (1987). *Actual minds, possible worlds*. Harvard University Press.
- Brunila, K.; Mertanen, K.; Ikävalko, E.; Kurki, T.; Honkasilta, J.; Lanas, M.; Leiviskä, A.; Masoud, A.; Mäkelä, K. (2019). Nuoret ja tukijärjestelmät haavoittuvuuden eetoksessa E-artikkeli. Julkaisussa *Kasvatus: Suomen kasvatustieteellinen aikakauskirja* 50 (2019) : 2, 107-119.
- Brunila, K., Mertanen, K., Tiainen, K., Kurki, T., Masoud, A., Mäkelä, K., & Ikävalko, E. (2019b). Vulnerabilizing Young People: Interrupting the ethos of vulnerability, the neoliberal rationality, and the precision education governance. *Suomen Antropologi: Journal of the Finnish Anthropological Society*, 43(3), 113-120.
- Burns, K.; Pösö, T. ja Skivenes, M. (2016). Child welfare removals by the state – complex and controversial decisions. Teoksessa: Burns, K.; Pösö, T. ja Skivenes, M. (toim.) *Child Welfare Removals by the State: A Cross- Country Analysis of Decision-Making Systems*. Oxford University Press.
- Burrell, G. & Morgan, G. (1979). *Sociological paradigms and organisational analysis*. Surrey: Ashgate.
- Dembour, M-B. (2010). What Are Human Rights? Four Schools of Thought. *Human Rights Quarterly* 32 (2010) 1-20.
- Dorling, D. (2012). *The no-nonsense guide to equality*. New Internationalist.
- Ferguson, I. (2008). *Reclaiming Social Work: Challenging Neo-liberalism and Promoting Social Justice*. E-kirja. Los Angeles : SAGE.
- Ferguson, I. & Lavalette, M. (2004). Beyond Power Discourse: Alienation and Social Work. Julkaisussa: *British Journal of Social Work* Apr 2004, Vol.34(3), p.297

- Foucault, M. (2008). *The birth of biopolitics: lectures at the Collège de France, 1978- 1979*. E-kirja. Palgrave Macmillan UK .
- Foucault, M. (1972). *The archaeology of knowledge*. London: Tavistock Publications.
- Fromm, E. (1971). *Terve yhteiskunta*. Helsinki: Kirjayhtymä. Alkuperä. 1955.
- Garrett, P. (2018). *Social work and social theory*. Bristol: Policy Press.
- Goffman, E. (2012). *Vuorovaikutuksen sosiologia*. Tampere: Vastapaino.
- Goffman, E. (2008) *Interaction rituals. Essays in face to face behavior*. Transaction Publishers. Alkuperä. 1967.
- Goffman, E. (1997). *Minuuden riistäjät. Tutkielma totaalisista laitoksista*. Lohja: Marraskuun liike. Alkuperä. 1961.
- Harvey, D. (2005). *A brief history of neoliberalism*. E-kirja. Oxford University Press.
- Hassard, J. & Cox, J. W. (2013). Can Sociological Paradigms Still Inform Organizational Analysis? A Paradigm Model for Post-Paradigm Times. Julkaisussa *Organization Studies* 34(11) 1701-1728.
- Healy, K. (2014). *Social Work Theories in Context*. Palgrave Macmillan.
- Helne, T. (2009). Kilpailukyky-yhteiskunnan tabut ja niiden (vähemmän) inhimilliset ja (vähemmän) sosiaaliset seuraukset. Teoksessa: Laitinen M. & Pohjola A. (toim.) *Tabujen kahleet*. (s. 19-42). Tampere: Vastapaino.
- Helne, T. & Hirvilammi, T. (2017). The relational conception of wellbeing as a catalyst for the ecosocial transition. In A.-L. Matthies, & K. Närhi (toim.), *The Ecosocial Transition of Societies: The Contribution of Social Work and Social Policy* (s. 36-53). Routledge.
- Hirvonen, O. (2020). *Tunnustuksen filosofia ja politiikka. Hegelistä nykypäivään*. Helsinki: SKS.
- Hodge, R. & Kress, G. (1988). *Social semiotics*. New York: Cornell University Press.
- Howe, D. (2016). *An Introduction to Social Work Theory. Making Sense in Practice*. E-kirja. London and New York: Routledge.
- Hujala A., Laulainen S., Brookes A., Lammasaari M. and Mulherin T. (2019) Four Different Ways to View Wicked Problems. Teoksessa: Thomas, W; Hujala, A.; Laulainen, S; McMurray, R., (toim.): *The management of wicked problems in health and social care*. (s. 212-234). Taylor & Francis. E-kirja.
- Ife, J. (2012). *Human rights and social work. Towards rights-based practice*. New York: Cambridge University Press.
- Jones, C. (2001). Voices from the front line. State Social Workers and New Labour. *British journal of social work*, vol. 31 (4), s. 547-62.
- Juhila, K. (2011). *Sosiaalityöntekijöinä ja asiakkaina. Sosiaalityön yhteiskunnalliset tehtävät ja paikat*. Tampere: Vastapaino.
- Kajanoja, J. ja Hagfors, R. (2011). Hyvän kehä sosiaalipolitiikan ytimenä. Teoksessa: Kotiranta, T., Niemi, P. ja Haaki, R. (toim.) *Sosiaalisen toiminnan perusta*. (s. 198-225). Helsinki: Gaudeamus.
- Klein, N. (2007). *Tuhokapitalismin nousu*. Juva: WSOY.
- Kokkonen, T. (2016). *Sosiaalinen kansalaisuus kehittyvässä yhteiskunnassa T. H. Marshallin sosiaalisia oikeuksia korostava kansalaisuuskäsitys hyvinvointivaltiota koskevan keskustelun innoittajana*. Väitöskirja: Jyväskylän yliopisto.

- Kotiranta, T. ja Mäntysaari, M. (2008). Johtopäätöksiä ja jatkokeskustelun aiheita. Teoksessa: P. Niemi ja T. Kotiranta (toim.) *Sosiaalialan normatiivinen perusta*. Helsinki: Palmenia.
- Lavalette, M. & Ferguson, I. (2018). Marx: alienation, commodity fetishism and the world of contemporary social work. Julkaisussa: *Critical and Radical Social Work* Aug 2018, Vol.6(2), pp.197-213.
- Marx, K. (1979). *Pääoma. Kansantaloustieteen arvostelua*. 1 osa, ensimmäinen kirja. Pääoman tuotantoprosessi. (toim. F. Engels) toinen painos. Progress. Alkup. 1864.
- McGregor, C. (2019). A Paradigm Framework for Social Work Theory for Early 21st Century Practice. *British Journal of Social Work* (2019) 49, 2112–2129.
- Metteri, A. (2012). *Hyövinvoitvaltton lupaukset, kohtuuttomat tapaukset ja sosiaalityö*. Väitöskirja: Tampereen yliopisto.
- Morris, D. (1968). *Alaston apina*. Helsinki: Otava. Alkup. 1967.
- Mäntysaari, M., Pohjola A., ja Pösö, T. (2009) Johdanto. Teoksessa: M. Mäntysaari, A. Pohjola, ja T. Pösö. (toim.) *Sosiaalityö ja teoria*. (s. 7-14). Juva: PS- kustannus.
- Niemi, P. ja Kotiranta T. (toim.) (2008). *Sosiaalialan normatiivinen perusta*. Helsinki: Palmenia.
- Nussbaum, M. (2006). *Frontiers of Justice*. E-kirja. Harvard University Press.
- Nussbaum, M., Sen, R., (1996). Introduction. Teoksessa: M. Nussbaum & A. Sen (toim.) (1993). *The quality of life*. New York: Oxford University Press. Luettu verkkosivulta: [http://library.navoiy-uni.uz/files/nussbaum%20m.%20\(ed.\),%20sen%20a.%20\(ed.\)%20-%20the%20quality%20of%20life%20\(1st%20edition\)\(1993\)\(202s\).pdf](http://library.navoiy-uni.uz/files/nussbaum%20m.%20(ed.),%20sen%20a.%20(ed.)%20-%20the%20quality%20of%20life%20(1st%20edition)(1993)(202s).pdf)
- Närhi, K. (2017). The Changing Understanding of the 'Person in Environment' in Organizing Public Social Work Practice. Teoksessa: A.-L. Matthies, & K. Närhi (toim.), *The Ecosocial Transition of Societies: The Contribution of Social Work and Social Policy*, 301–318. Routledge.
- Parker, I. (1989). *The crisis in modern social psychology – and how to end it*. London: Routledge.
- Payne, M. (2014). *Modern social work theory*. 4th edition. New York: Palgrave Macmillan.
- Peirce, C. S. (1955). *Philosophical writings of Peirce*. Toim. J. Buchler. Alkup. 1867–1912. New York: Dover Publications.
- Pekkarinen, E. ja Tapola-Haapala, M. (2009). Kriittinen realismi sosiaalityössä – tiedontuotannosta emansipaatioon. Teoksessa: M. Mäntysaari, A. Pohjola, ja T. Pösö. (toim.) *Sosiaalityö ja teoria*. (s. 183–208). Juva: PS- kustannus.
- Perttula, R. (2015). *Syrjäytymispuhe hallinnan strategiana opiskelijahuollon sosiaalityössä*. Väitöskirja: Jyväskylän yliopisto.
- Rambaree, K. (2017). Instrumentalism and environmental justice. People's cooperative renewable energy in Mauritius. Teoksessa: A.-L. Matthies, & K. Närhi (toim.), *The Ecosocial Transition of Societies: The Contribution of Social Work and Social Policy* (s. 121–135). Routledge.

- Rytkönen, M. (2013). *Kehityskulkuja ja väliintuloja. Ekologinen näkökulma vakavan väkioallanteon tehneiden nuorten sosioemotionaalisen terveyden kehitykseen*. Väitöskirja: Itä-Suomen yliopisto. Kuopio: Kopijyvä Oy.
- Sandberg, O. (2015). *Hallittu syrjäytyminen. Miten syrjäytymisestä muodostui lähes jokaiseen meistä ulottuva riski*. Väitöskirja: Tampereen yliopisto.
- Sipilä, J. (1996). *Sosiaalityön jäljillä*. Tampere: Tammi.
- Solas, J. (2018). Is It Just Enough? *The Journal of Sociology and Social Welfare*: Vol. 45 No. 2, saatavilla: <https://scholarworks.wmich.edu/jssw/vol45/iss2/1>
- Solas, J. (2008). What kind of social justice does social work seek? *International Social Work* 51(6): 813–822. Sage Publications.
- Solas, J. (2000). Can a radical social worker believe in human rights?, *Australian Social Work*, 53:1, 65-70, <https://doi.org/10.1080/03124070008415559>
- Staub-Bernasconi, S. (2016). Social Work and Human Rights – Linking Two Traditions of Human Rights in Social Work. *Journal of Human Rights and Social Work* (2016) 1:40–49.
- Sulkunen, P. (1997). Todellisuuden ymmärrettävyys ja diskurssianalyysin rajat. Teoksessa: Sulkunen, P. ja Törrönen, J. (toim.) *Semioottisen sosiologian näkökulmia. Sosiaalisen todellisuuden rakentuminen ja ymmärrettävyys*, (s. 13–71). Helsinki: Gaudeamus.
- Therborn, G. (2014). *Eriarvoisuus tappaa*. Tampere: Vastapaino.
- Toikko, T. (2005). *Sosiaalityön ideat. Johdatus sosiaalityön historiaan*. Tampere: Vastapaino.
- Toikko, T. (2009). Tapauskohtainen sosiaalityö. Teoksessa: M. Mäntysaari, A. Pohjola ja T. Pösö (toim.) *Sosiaalityö ja teoria*, (s. 271–291). Juva: PS-kustannus.
- Trevithick, P. (2011). *Social Work Skills and Knowledge: a practice handbook*. McGraw-Hill Education 3rd ed.
- Vygotski, L. S. (1982). *Ajattelu ja kieli*. Espoo: Weilin + Göös. Alkuperä.
- Välimaa, O. (2008). Kunnallisen aikuissosiaalityön rajat ja ammattietiikka pitkäaikaistyöttömien kohtaamisissa. Teoksessa: Jokinen, A. & Juhila, K. (toim.) *Sosiaalityö aikuisten parissa*. (s. 175–195). Tampere: Vastapaino.
- Whittington, C. (2013). *Contrasting philosophies and theories of society in social work: paradigms revisited*. Greenwich Working Paper. <http://www.whittingtonconsultants.co.uk/publications.html>
- Whittington, C. and Holland, H. (1985). A framework for theory in social work, *Issues in Social Work Education*, Volume 5 (1): 25-50.

